

Demográfia

1/2017

Az öregedés – demográfiai időzített bomba vagy társadalmi képzet?

John James Power: Ageing – demographic time-bomb or social construct: outline of the potential horizons and opportunities

Journal of Ageing Research and Healthcare, 2016.

2. sz. 1–3. p.

DOI: [10.14302/issn.2474-7785.jarh-16-1274](https://doi.org/10.14302/issn.2474-7785.jarh-16-1274)

Bár az öregedés elkerülhetetlen folyamata az emberi létezésnek, nem engedhető meg, hogy a hanyatlással és a társadalomból való visszavonulással azonosítsuk. Az öregség mint kifejezés számos negatív tartalmat generálhat, s ezek a negatív tartalmak egy ördögi kör kialakulását eredményezhetik, hiszen arra ösztönzik az időseket, hogy a már kialakult előítéletnek megfelelő viselkedést, attitűdöt vegyenek fel.

A jelen tanulmány azokat az aggodalmakat igyekszik összefoglalni, amelyek a fenti jelenséget társadalmi időzített bombaként aposztrofálják. A cikk a problémát szociológiai és politikai megközelítésből vizsgálja, és összefoglalja néhány – a témában publikáló – kutató megállapításait.

Számos fejlett országban a társadalom eltarthatósági rátája jelentősen megnőtt az elmúlt ötven évben. A jelenséget nagyon gyakran – többnyire a médiában – demográfiai időzített bombaként kommunikálják. Ez a szociológia funkcionista megközelítését tükrözi. Több kutató szerint az életkor alapvetően társadalmi konstrukció. A 65 év felettieket inkább negatív jelzőkkel címkézik fel, sztereotípiákkal általánosítanak, mondván, hogy kevésbé produktívak, energiáik kimerültek. Ezeket a sztereotípiákat azonban a kutatások korántsem támasztják alá.

Közgazdasági szempontból vizsgálva a dolgot, elmondható, hogy néhányan az idősebbek közül relatív jólétben élnek, magas nyugdíjjal rendelkeznek, azonban az európai nyugdíjasok túlnyomó részének jelentősen visszaesett a jövedelme, ami a táplálkozási szokások rossz irányba való megválto-

TARTALOMJEGYZÉK

Demográfia	1
Társadalom	22
Gazdaság.....	43
Általános kérdések.....	67

zásához és krónikus stressz kialakulásához vezethet. John Vincent szerint az idősek számottevő hányada a leghátrányosabb helyzetű csoportba tartozik.

A korábban említett előítélet manifesztálódik a diszkriminációban és az öregség olyan fogalmakkal való megbélyegzésében, mint a gyámoltalanság, a szétszórtság, a lelki és a mentális instabilitás. Az öregekkel való diszkriminatív bánásmód egyértelműen megjelenik mind az egészségügyi, mind a szociális ellátás területén – állítják.

Egy másik megközelítés szerint az idősek és a nyugdíjasok címkézése társadalmi egyenlőtlenséghez vezethet, amelynek következtében azok is, akik nem tűnnek annak, arra vannak kényszerítve, hogy úgy viselkedjenek, hisz jövedelmük jelentős visszaesése miatt a szegénység fenyegetésével kell szembenézniük.

A népesség elöregedése és a demográfiai időzített bomba előrevetítése előidézett egy bizonyos fokú morális pánikot, amely több forrásból táplálkozik. A borúlátók szerint a munkaképtelen, segítségre szoruló öregek ellátása szociális terhet rak a fiatal generáció nyakába, egyrészt azzal, hogy hosszabb ideig kell dolgozniuk, másrészt a jövedelmük magasabb megadóztatásával.

Egy másik kutató megváltoztatná a fenti modellet. Elképzelésének alapja, hogy az idősödő népesség bizonyos részét visszavezetné a gazdaságba. Nem feltétlenül piaci alapokon, inkább a családi támogatás megfelelőjeként. Önkéntes alapon működne, fizetetlen társadalmi munkaként. Ez az alternatív elképzelés többnyire arra a hosszabb és fittebb életű, idősödő társadalomra épít, amely a nyugdíj után is folytatni szándékozik korábbihoz hasonló, aktív életét legalább néhány évig. A kutató a politikát is arra ösztönözné, hogy jobban koncentráljon az idősekre és a nyugdíjasokra. Továbbá na-

gyon fontos megteremteni és megtartani a jólét feltételeit az egyének fiatal éveiben, hogy később hosszú, stabil és produktív nyugdíjaséveknek nézhessenek elébe.

TÁRGYSZAVAK: öregedés, eltartottsági ráta, társadalmi sztereotípa, nyugdíj, időskorúak ellátása, szociális terhek, szegénység, önkéntes munka, produktív időszak

KÁLMÁN RITA

2/2017

Otthon, keserű otthon? Az európai időskorú népesség lakástulajdon viszonyai nemek szerint

Daniel Vignoli – Maria Letizia Tanturri – Francesco Acciai: Home bitter home? Gender, living arrangements, and the exclusion from homeownership among older Europeans
Genus, 2016. 9. sz. 1–18. p.

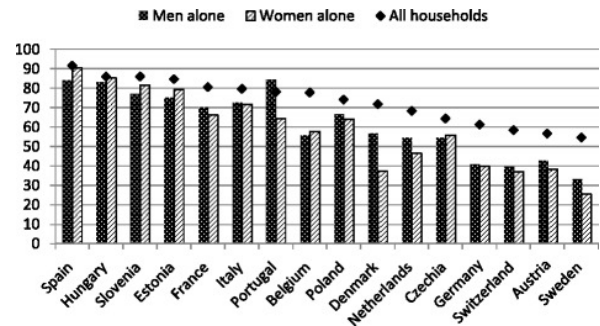
DOI: [10.1186/s41118-016-0014-y](https://doi.org/10.1186/s41118-016-0014-y)

Az időskorú lakosság gazdasági jólétének mértékére legtöbbször az egyének jövedelmére vonatkozó vizsgálatokból szoktak következtetni. A különböző vagyontípusok közül azonban éppen e korosztály tagjai esetében a lakás képezi a személyes (vagy családi) vagyon jelentős részét. A tanulmány gazdasági szempontú létjogosultsága mellett genderalapú nézőpontja sem elhanyagolható, hiszen a nemek közti vagyoni különbségekre jóval kisebb figyelmet fordít(ott) a szakirodalom.¹

A lakástulajdon vizsgálatával foglalkozó elemzések sok esetben egyszerűen mellőzik az e téren mutatkozó férfi-női különbségek vizsgálatát, kikerülik a kérdést, vagy házaspárokra szűkítik az elemzést. A szerzők viszont fontosnak tartják a gender alapján történő kutatás beemelését az európai közép- és időskorúak lakáshelyzetének vizsgálatába. Éppen ezért a tanulmányban összefüggéseket keresnek a tulajdonos neme, lakókörülményei és lakáshasználati jellemzői között. Az eredményeket nemzetközi kontextusban, táblázatokban ábrázolják, és rávilágítanak a lakástulajdon terén meglévő, nemek és lakókörülmények szerinti különbségekre, az egyes országokat is kiemelve.

¹ Ez alól egyedül a férfi-női fizetéseket vizsgáló és azokat párhuzamba állító, meglehetősen bő szakirodalom jelent kivételt.

A tanulmány háttereként bemutatják a lakástulajdon vizsgálatának fontosságát, amely különösen az idősebb korosztályok esetében értékelődik fel. Megállapítják, hogy a lakás pénzügyi és pszichológiai szempontból is kulcsszerepet játszik az idősök életminőségének fenntartásában. Emellett az európai időskorú lakosság körében a lakás/ház a legfontosabb vagyoni tényező.²

1. ábra: Lakástulajdonnal rendelkező, egyedül élő férfiak és nők aránya, összehasonlítva a lakástulajdonnal rendelkező összes háztartás arányával Európa tizenhat országában

A férfi-női különbségeket illetően több tényezőt is felsorolnak, amelyek következtében a nők számára nehezebb a lakásszerzés megvalósítása.³ Ennek fényében talán nem is meglepő, hogy a nők gyakran házasságon vagy öröklésen keresztül jutnak lakáshoz. A szerzők röviden kitérnek az európai tulajdonszerzési „trendek” vizsgálatára is, amelyek országoként és születési korcsoportonként is eltérőek.⁴ Az adatok gyűjtését és elemzését illetően kitérnek azok sajnálatos hiányára, illetve a meglévők és a gendercélzatú kutatás inkompatibilitására. Egyrészt, a párokra vonatkozó adatok csak nehezen használhatók fel a tulajdonmegosztás miatt. Másrészt, az adatgyűjtések leggyakrabban a háztartást

² A háztartások vagyonának több mint 70%-át ez a tétel teszi ki minden vizsgált országban.

³ Az okok a következők: alacsonyabb fizetés, egyedülálló szülőként gyakrabban élnek gyerekeikkel, és az ezekhez köthető nehezebb hitelszerzési lehetőség.

⁴ A szakirodalom négy kategóriát különböztet meg, amelyek a csoporton belüli lakástulajdonosi arány, a lakásszerzés módja és egyéb tényezők (jelzálog, hitel) szerint különböznek egymástól. A csoportok: 1. carrier homeownership regime (például Dánia, Svédország, Németország), 2. elite homeownership regime (például Ausztria, Belgium, Franciaország), 3. easy homeownership regime (például Írország, Izland, Norvégia), 4. difficult homeownership regime (például Olaszország, Spanyolország, Görögország). Az első három csoport esetén visszafelé haladva egyre nagyobb a tulajdonosi arány, és ezzel párhuzamosan nőnek a lakásszerzési lehetőségek, azaz könnyebb lakáshoz jutni. A 4. csoport kivételt képez, itt többnyire csak örököléssel lehet lakáshoz jutni.

választják alapegységüknek, és nem foglalkoznak háztartási szintűnél részletesebb adatok gyűjtésével. Ezt kiküszöbölendő, az elemzés hitelessége érdekében a szerzők elkülönítették egymástól a párok és az egyedülállók alkotta háztartásokat.

A tanulmányhoz a 2011/12. évi SHARE (*Survey of Health, Aging and Retirement in Europe*) felmérés adatait használták fel, amelyek egy multidiszciplináris alapú, szabadon hozzáférhető, nemzetközi adatbázist alkotnak az 50 éves vagy idősebb személyek egészségi, társadalmi és gazdasági helyzetére vonatkozóan. A cikkhez 16 ország nagyjából 56 000 lakosának adatait vették alapul. A módszertant illetően számos változót alkalmaztak (demográfiai helyzet, korcsoportonkénti bontás, iskolai végzettség, jövedelem), így téve még relevánsabbá a végeredményként kapott adatokat.

Ezek alapján elmondható, hogy a lakástulajdon terén jelentős különbségek vannak Európában: míg Svédországban a vizsgált korosztály 55%-a, addig Dél-Európában több mint 80%-a rendelkezik saját lakással vagy házzal. Az adatok értelmezésénél, különösen a nagycsaládosoknál komoly nehézséget jelent a lakástulajdonos kilétének megállapítása. Ez a tény ezen túlmenően a nemek közti különbségek pontos kiértékelését is komplikálttá teszi. A szerzők ezért elvégezték az egyszemélyes háztartások vizsgálatát is, amelynek alapján jelentős különbségekre derült fény. Míg Németországban és Ausztriában az egyedül élők csupán 40%-a tulajdonos is egyben, addig Spanyolország vagy Magyarország esetében ez az arány 80%. Az elemzés megmutatta azt is, hogy a nemek közti különbségek valójában kevésbé kiterjedtek, és csak néhány állam esetében figyelhetőek meg jelentős eltérések. Azaz, az idősebb korosztályok lakástulajdonosi kérdésének vizsgálatában a lakáshasználat jellegében mutatkozó és a lakókörülmények közti különbségeknek nagyobb súlyuk van, mint a genderszempontról megközelítésnek. A szerzők szerint a lakásbirtoklás terén megfigyelhető nemek közti különbség a férfiak és a nők eltérő lakáshasználati preferenciáinak tulajdonítható.

A tanulmány zárásaként a szerzők kifejtik, hogy habár ez az írás az első komolyabb erőfeszítés a témában, remélik, hogy továbbiak fogják követni. Az európai időskorú lakosság számára egyértelműen az otthon a legfontosabb vagyoni tényező, amelynek vizsgálatát érdemesnek tartják összekötni a családmodell változásának és a tulajdonviszonyok alakulásának kutatásával.

TÁRGYSZAVAK: lakástulajdon, lakókörülmények, gender, idősek, Survey of Health, Aging and Retirement in Europe (SHARE), Európa

HORVÁTH BALÁZS

3/2017

Időskorú elváltak lakástulajdona és ingatlanvagyonja tíz európai országban

Barend Wind – Caroline Dewilde: Home-ownership and housing wealth of elderly divorcees in ten European countries

Ageing and Society, 2016. november 2. 1–29. p.

DOI: [10.1017/S0144686X16000969](https://doi.org/10.1017/S0144686X16000969)

A válás negatív következményei közül számos a lakáskörülményekkel áll kapcsolatban. A válás után, saját tulajdonú lakásból (a családi otthonból) bérlakásba való költözés gyakori mind a férfiak, mind a nők esetében, a válás lakhatási körülményeket érintő következményei pedig hosszú távon fennmaradnak. A válás után sok évvel, még az élet későbbi szakaszában is, az elvált felek – főként a nők – nagyobb eséllyel laknak bérlakásban, mint saját tulajdonúban. A rossz anyagi helyzet – a jövedelemközösség csökkent lehetőségével társítva – kizárja őket a lakástulajdonosok pénzügyi és egyéb előnyeiből, mint például a lakhatás biztonsága, az alacsony lakásköltségek, az anyagi függetlenség vagy a jobb minőségű lakás. Olyan intézményes megoldások, mint a nagyvonalú jóléti támogatások, a nők foglalkoztatása vagy a jelzáloghitel lehetősége, mind enyhítik a válás lakhatással kapcsolatos következményeit, csökkentve annak esélyét, hogy a válást követően az elvált feleknek bérlakásba kelljen költözni.

A válás lakáskörülményeket érintő következményeit vizsgáló korábbi kutatások értelemszerűen azt feltételezték, hogy az elvált lakástulajdonosok az élet későbbi szakaszában nem tapasztaltak negatív lakhatási következményeket.

E tanulmány azonban az elváltak többségére koncentrál: azokra, akik kimaradtak a korábbi vizsgálatokból, lakástulajdonosok maradtak válás után, vagy újból lakástulajdonosokká váltak bérlakásban töltött idő után (a legtöbb országban ez 60–70%). A tanulmány összehasonlítja az időskorú elvált lakástulajdonosok ingatlanvagyon-állományát a házasokéval, bizonyítandó, hogy a válás szélesebb körben van hátrányos befolyással a társadalmi-gazdasági helyzetre, mint azt eddig feltételezték.

Az empirikus elemzés alapját tíz európai ország¹ adatai képezik, amelyek részt vettek a *Survey of Health, Aging and Retirement in Europe* (SHARE) harmadik és negyedik hullámában 2007–2008-ban, illetve 2011–2012-ben. A felhasznált adatok kizárólag időskorúakra (50 év feletti az adatgyűjtés pillanatában) vonatkoznak, lehetővé téve a válás hosszú távú következményeinek feltérképezését.

A tanulmány a korábbi kutatásokat három szempontból egészíti ki. Először a válás ingatlanvagyonra tett következményeit vizsgálja ahelyett, hogy a tulajdonviszonyok átmeneteire fókuszálna. Másodsor, az idősekre való összpontosítás lehetővé tette, hogy megvizsgálják az élet negatív eseményeinek hosszú távú hatásait eltérő intézményes körülmények között. Harmadszor, az ingatlanvagyon nemzetközi összehasonlításban vizsgálja, míg a legtöbb kutató egyetlen országra koncentrált.

Az elemzés során a szerzők mikro- (nettó lakásvagyon) és makroszintű változók (ország és adott időszak) figyelembevételével az alábbi feltevéseket vizsgálták:

1. hipotézis: az időskorú elvált lakástulajdonosok kisebb ingatlanvagyonnal rendelkeznek, mint az első házasságukban élő párok;
2. hipotézis: az időskorú elvált lakástulajdonos nők kisebb ingatlanvagyon-állománnyal rendelkeznek, mint az elvált lakástulajdonos férfiak;
3. hipotézis: az időskorú, válás után újrászó vagy új társsal élő lakástulajdonos férfiak és nők hasonló ingatlanvagyon-állománnyal rendelkeznek, mint az első házasságukban élő párok;
4. hipotézis: a válás és az időskori ingatlanvagyon-állomány közötti negatív összefüggés kisebb mértékű azokban az országokban, ahol támogatják a nők foglalkoztatottságát, vagy ahol a jóléti állam jövedelemplótó támogatást nyújt (főként nőknek);
5. hipotézis: a válás és az időskori ingatlanvagyon-állomány közötti negatív összefüggés nagyobb azokban az országokban, ahol a lakástulajdon növekedése nagyrészt hitelből származó finanszírozással történt.

A vizsgálati eredmények arra engednek következtetni, hogy az időskorú elvált lakástulajdonosok kisebb ingatlanvagyonnal rendelkeznek, mint az

első házasságukban élő párok. Ez két tényezőre vezethető vissza. Először, az időskorú elvált férfiak és nők gyakrabban élnek kisebb házakban, lakásokban, mint első házasságukban lévő társaik, azaz a válás egyenlő az ingatlan tulajdonosi ranglétrán történő lecsúszással. Másodsor, az időskorú elvált férfiak és nők az ingatlan értékéhez viszonyítva nagyobb jelzáloghitellel rendelkeznek, mint az első házasságukban élő párok, ugyanis a nagyobb mértékű, vagy az élet későbbi szakaszáig tartó eladósodás gyakran az egyetlen módja, hogy lakástulajdonosok maradjanak, vagy újra azzá váljanak.

Cross-level interaction	Men	Women
Female employment rate × Divorced and single	0.08	-0.38
Female employment rate × Divorced and repartnered	-0.33	0.43
Generosity of maintenance payments × Divorced and single	0.16	1.63**
Generosity of maintenance payments × Divorced and repartnered	0.28	-0.21*
Home-ownership rate × Divorced and single	0.01	-0.1
Home-ownership rate × Divorced and repartnered	-0.04	-0.24
Turnover rate × Divorced and single	-9.66	-57.15***
Turnover rate × Divorced and repartnered	-15.20**	6.25
Mortgage liberalisation index × Divorced and single	-23.98**	-81.63**
Mortgage liberalisation index × Divorced and repartnered	-33.30***	-0.2

Source: Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe 2008/9 and 2011/12.
Significance levels: * $p < 0.1$, ** $p < 0.05$, *** $p < 0.01$.

1. ábra: Családi állapot és intézményi jellemzők közötti kereszthatások nők és férfiak esetében

Az is megállapítható, hogy az elvált nők nemcsak kisebb eséllyel laknak saját lakásban, hanem kisebb ingatlanvagyonnal is rendelkeznek, mint férfitársaik, még abban az esetben is, ha sikerül saját lakást vásárolni életük későbbi szakaszában. Ez a negatív összefüggés idővel felerősödik a férfiak, de gyengül a nők esetében, ami annak tudható be, hogy a nők egyre nagyobb mértékben vesznek részt a munkaerőpiacon, és az ingatlanvásárlások egyre inkább két bevételi forrást tesznek szükségessé. Továbbá, a válás és ingatlanvagyon közti negatív összefüggés még inkább nyilvánvaló az időskorú, elvált lakástulajdonos nők esetében, akik kisebb ingatlanvagyon-állománnyal rendelkeznek, mint az időskorú, újrászó vagy új társsal élő lakástulajdonos férfiak. Így elmondható, hogy az új partnerre találás részben enyhíti a válás ingatlanvagyonra gyakorolt hatását.

Összegzésképpen: a válás nemcsak csökkenti az esélyt, hogy az elvált személy lakástulajdonossá váljon az élet későbbi szakaszában, hanem kisebb ingatlanvagyon-állománnyal is jár azok körében, akik lakástulajdonosok maradtak, vagy újból azzá váltak egy bérlakásban eltöltött idő után. Az időskorú elvált és házasságban lakástulajdonosok közötti különbségek pedig nagyobbak azokban az országokban,

¹ Ausztria, Németország, Svédország, Hollandia, Spanyolország, Olaszország, Franciaország, Dánia, Svájc és Belgium.

amelyek előmozdítják az albérlőből a lakástulajdonosi státuszba történő váltást.

TÁRGYSZAVAK: életciklus, válás, jóléti állam, lakástulajdon, lakáskörülmények, ingatlanvagyon, társadalmi egyenlőtlenség, idősök, Survey of Health, Aging and Retirement in Europe (SHARE)

BÁNDI MELISSA

4/2017

Minőségi indikátorok egyéni szinten – lehetőség az alcsoportok vizsgálatára

Eva-Maria Asamer – Henrik Rechta – Christoph Waldner: Quality indicators for the individual level – potential for the assessment of subgroups *European Conference on Quality in Official Statistics*, Madrid, 2016. május 31. – június 3. 1–11. p.

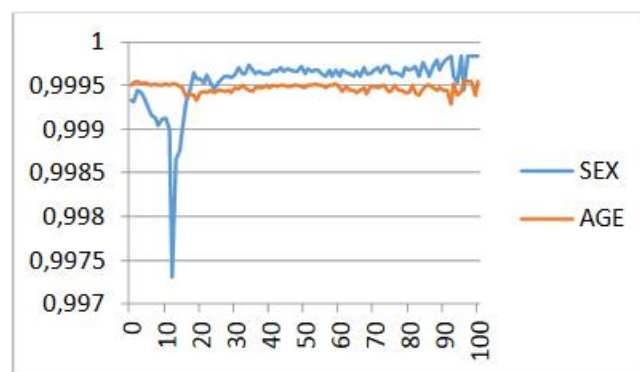
URL: <http://www.ine.es/q2016/docs/q2016Final00021.pdf>

2011-ben az Osztrák Statisztikai Hivatal végrehajtotta Ausztria első nyilvántartáson alapuló népszámlálását, vagyis a népesség és a háztartások megszámlálásához közigazgatási adatokat használtak. Ennek az eljárásnak régi hagyománya van a skandináv országokban, és számos előnnyel is bír a klasszikus összeírásokhoz képest. Ilyen többek között, hogy meglehetősen költséghatékony, valamint nem jelent többé terhet a válaszadók számára. Az osztrák hivatal kidolgozott egy általános minőségi keretrendszert a közigazgatási forrásokon alapuló statisztikai adatok felhasználásához. A tanulmányban rövid összefoglalót olvashatunk e keretrendszerről és három fő pilléréről (nyers adatok, a census adatbázisa és a végső adatbázis), emellett szót ejtenek az attribútumok különböző típusairól (egyszerű, összetett, származtatott).

Ezt követően a szerzők különböző alcsoportok vizsgálatának lehetséges megközelítését prezentálják, kiemelve a minőségi keretrendszerben rejlő lehetőségeket. A cikk szerzői a minőségi keretrendszer felhasználásával értékelték a 2013-as munkaerő-felmérés adatsorait, ezen belül is az olyan kritikusabb alcsoportokra fókuszáltak, amelyek négyszáz vagy annál kevesebb elemet tartalmaztak. A vizsgálat során felvetődött kérdések megválaszolása néhány rejtett hiányosság feltárásához vezetett, amelyet a cikkben részletesen ismertetnek.

A szerzők leszögezik, hogy a névjegyzékalapú statisztikának elengedhetetlen követelménye a megfelelő adatforrás. A munkaerő-statisztikához szükséges adatok feldolgozása három szintre tagolódik, amit fontos figyelembe venni, hogy megfelelő értékelés szülessen. Az első szinten találkozunk a nyers adatokkal (névjegyzék), ezt követi az egyesített adatbázis, a harmadik szinten pedig a végső/kimeneti adatbázist találjuk. A tanulmányban mindhárom szintről és az ott lévő attribútumokról igen részletes ismertetőt olvashatunk.

A továbbiakban a szerzők saját számításait ismertetik, emellett pedig felhívják a figyelmet arra, hogy a 2011-es osztrák népszámlálás, valamint a részletes munkaerő-piaci statisztika is elérhető az Osztrák Statisztikai Hivatal honlapján, a www.statistik.at oldalon.

1. ábra: A NEM és a KOR attribútumok átlagos minősége korévek alapján

Az eredmények bemutatását követően kitérnek a névjegyzékalapú statisztika hiányosságaira is, külön fókuszálva a kritikusnak tekinthető alcsoportokra. Megfigyelhető például, hogy a kor és a nem relációjának vizsgálatakor a 12 éves korosztálynál a skála meglehetősen jelentős negatív csúcsosodást mutat. Ennek oka az, hogy a 2000–2001-ben született gyermekek közül hozzávetőlegesen négyszáz esetben az adat egy hiba folytán a felhasznált adatbázisok közül kettőben, a társadalombiztosítási és a családipótlék-adatbázisban megegyezik, míg a központi nyilvántartó adatbázisban eltér. Mivel azonban az Osztrák Statisztikai Hivatalnak nincs meg a jogosultsága, hogy figyelmeztesse az adatszolgáltatókat a hibás adatokra, ezek a vizsgálat szempontjából használhatatlanná válnak. Ez a szám azonban évente nagyjából negyven fővel csökken, amikor az információk frissülnek a központi nyilvántartásban, például az útlevel igénylésével kapcsola-

tos eljárás során. Hibás értékeléshez vezethet továbbá egy rosszul értelmezett országnév is, példaként említve, hogy a Kongói Köztársaság és a Kongói Demokratikus Köztársaság neve hasonló ugyan, de a két ország nem ugyanaz.

Összegezve a tapasztalatokat, a szerzők azon a véleményen vannak, hogy az ismertetett eljárás – a felfedett hibák ellenére – megfelelő eszközt szolgáltat kisebb alcsoportok eredményes vizsgálatához is.

TÁRGYSZAVAK: nyilvántartás-alapú népszámlálás, közigazgatási adatok, megbízhatóság, minőségi indikátorok, Osztrák Statisztikai Hivatal

KÁLMÁN RITA

5/2017

A 2021. évi és azt követő németországi censusok szakértői ajánlása

Ulrike Rockmann – Jörg Wernitz – Petra Holthöfer: Empfehlungen des RatSWD zum Zensus 2021 und zu späteren Volkszählungen

Szerk.: Rat für Sozial- und Wirtschaftsdaten (RatSWD). Berlin, 2016. április. 1–28. p.

URL: http://www.ratswd.de/dl/RatSWD_Output2_AG-Zensus-Bericht.pdf

A német szövetségi kormány mellett működő társadalom- és gazdaságkutatói szakértői tanács (Rat für Sozial- und Wirtschaftsdaten – RatSWD) összefoglaló elemzése a következő németországi censusok módszertani ajánlásait tartalmazza. A 2011. évi népesség- és lakásszámlálás felhasználta a szövetségi és a tartományi regiszterek meghatározott adatköreit. A hatósági, társadalombiztosítási és más közhiteles nyilvántartások személyes azonosítóit az adatvédelmi szabályok szerint kell kezelni a statisztikai célú adatátvételek során, kizárva a visszafejtés gyakorlati lehetőségeit. Irányadó, ahogy más uniós tagállamok komplex és jó minőségű, összekapcsolható regiszterhátteret működtetnek a hivatalos statisztikai szolgálat kezelésében. Itt élenjáró a skandináv országok, valamint Ausztria és Svájc népszámlálásainak gyakorlata.¹

¹ Az Európai Unió ajánlásai szerint 2024-től éves gyakorisággal állapítják meg a népesség előírt adatait a regiszterekre alapozva.

A 2021-es, majd az azt követő cenzussorozat előkészítése során a statisztikai felhasználás igényét jobban lehet érvényesíteni a népesség és a lakások (eredetileg más rendeltetésű) nyilvántartásaiban. Mivel az ajánlások több szövetségi kormányzati intézményt érintenek, időszerű a vonatkozó törvények módosítása, hogy a németországi hatósági eljárások és előírt adatkörei jobban igazodhassanak a census módszereihez. A regiszteradatok statisztikai célú és kutatói felhasználásának törvényi keretei is eszerint alakulhatnak.

Az első ajánlás a minőségbiztosítást független tudományos kutatói testületre bízna a 2021. évi népszámlálás törvényének előkészítési folyamatában, hogy a census jobban hasznosíthassa a hivatalos, közhiteles adatforrásokat. A második ajánlás hivatkozik a szövetségi és a tartományi kormányzat intézményeinek jelentési kötelezettségeire, változtathatóvá tenné a statisztikai és a kutatási célú adatátvételek keretfeltételeit. A harmadik kiemeli a németországi statisztikai szolgálaton belüli együttműködést mint a cenzushoz felhasználható regiszteradatok minőségbiztosításának alapfeltételét. A további ajánlások szerint a lakossági nyilvántartást kezelő Szövetségi Belügyminisztérium egyeztesse a regiszteradatok minőségbiztosításának intézkedéseit a statisztikai, az adatvédelmi és a tudományos szervezet képviselőivel; a fejlesztési programhoz hasznosítani kell a nemzetközi jó gyakorlatokat; szükséges a lakcímek és a lakások országos és helyi regiszterének minőségjavítása; a census előkészítésére kidolgozott jogszabályoknak ki kell jelölni a programot és az intézkedések felelőseit.

A szövetségi és a tartományi statisztikai hivatalok a korábbi folyamatok elemzése alapján alakítsák ki a 2021. évi census minőségbiztosítási koncepcióját. A hivatalok felkérése szerint külső szakértők is közreműködhetnek a módszertan fejlesztésében. A mikroadatokat tudományos célokra legyenek folyamatosan elérhetők a kutatás központi helyein. Biztosítsanak pénzügyi fedezetet a censusok ajánlott módszertani előkészítő munkáihoz. A felülvizsgált jogszabályok tegyék lehetővé az adatszolgáltatás terheit csökkentő adatkezelést. A szövetségi és tartományi statisztikai hivatalok tárolhassanak kiegészítő változókat is tudományos, minőségvizsgálati célokra akkor is, ha a census előírt adatkörei azokat kifejezetten nem tartalmazzák.

A tanulmány áttekintést ad a 2011. évi németországi census előkészítéséről és egyes problémáiról. A jogszabályok szerint töröltek olyan lényeges adatokat is, amelyek a folyamatok minőségének értékeléséhez szükségesek. A folyamatok egyes lépéseinek dokumentálása nem teljes.² Az egyes szövetségi tartományok regisztereinek hiányzó, illetve téves adatai egymástól eltérő arányúak a 2011. évi census adatátvételeiben. Előfordult többszörös számbavétel is, ahol a lakás vagy személy azonosítása téves, illetve nem egyértelmű.

A minőségi kifogások okai és következményei tanulságosak a következő censusok hatékonyságának javításához. Ahol a hibát felismerték, kiigazították a census adatállományaiban, ott a statisztikai folyamat eredményei nem lehettek semmilyen hatással az eredeti nyilvántartás adathiányára, illetve elírására, egyéb kifogásolt helyére („egyirányú közlekedés”).

A németországi hivatalos statisztikai szolgálat 2015. évi auditálásának ajánlásai kiemelik a tárcaközi együttműködés javításának szükségességét. Ez törvényre alapozott intézkedéseket tesz szükségesé a hatósági adatgyűjtések statisztikai követelmények szerinti szervezése érdekében. Megoldást kínál, ha a 2021. évi census előkészítéseként a minisztérium lakcímnnyilvántartásából átvehető az egyedi azonosítású és karbantartott adatok (például a címen regisztrált lakóingatlanok, illetve személyek száma, ezen belül a német és nem német állampolgárságúak, továbbá az állandó és a második lakhely adata). A statisztikai hivatalok tárolják a kiigazított szövetségi címregisztert. Ez a census mintavételi rétegeinek kerete, amely tartalmazza a térbeli adatokat, az épületek azonosítóit.

A szerzők szerint négy év szükséges a 2021-es census új koncepciójának megfelelő címregiszter összeállításához. Meg kell határozni az adatforgalom felülvizsgált egységes előírásait.

A szövetségi és a tartományi statisztikai hivatalok az adatvédelmi előírások szerint törölték az alkalmi címregiszter azonosítóit. A 2011. évi census

nagy ráfordításokkal szerzett, egyeztetett, kiigazított egyedi címadatai emiatt elvesztek, például a lakás nélküli épületekre, a települések egységes azonosítójára, a sarokházak jelölésére, a hatósági nyilvántartás egyéb speciális jelöléseire vonatkozóan. A szerzők a 2011. évi census előkészítése kapcsán említik, hogy meghatározott közösségi lakóhelyek (diákszálló, idősök otthona, büntetés-végrehajtás intézménye stb.) népessége esetén hiányzott a törvényes alap a tudományos kutatásra.

Az egyes alapváltozók ismételt kérdezése minta alapján végezhető; az a cél, hogy a regiszteradatok minőségét ellenőrizzék a census adatainak feldolgoása előtt. Az ellenőrzések feltárhatják a jellegzetes hibaforrásokat, a nem mintavételi hibákat.

Ismertek kiegészítő adatforrások is, amelyek a torzítások előfordulását jelezhetik, például az áram- és gázfogyasztás adataival, feljegyzett lakossági bankműveletekkel, a közmédia címjegyzékével. Az Egyesült Államok censusai sok esetben vesznek át ellenőrzési célokra más rendeltetéssel tárolt cím- adatokat.

Az Eurostat 2014 márciusában megkapta a census adatállományait, de a nem azonosítható egyedi adatok csak 2015 októberétől voltak elérhetők kutatási célokra. Túl hosszú a 4,5 évnyi eltolódás az eszmei időponttól!

A hatályos adatvédelmi szabályok előírják, hogy az igazgatási nyilvántartás személyi azonosítóit a lehető legrövidebb időn belül el kell választani a census előírt változóitól, és azok legfeljebb négy évig tárolhatók (például minőségbiztosítási céllal). A szerzők olyan időleges, illetve állandó adatkezelést ajánlanak, amely elérhető a családfa-kutatók számára is, a személyekre való következtetés kizárásával. Fontos kiegészítő adatok is gyűjthetők lennének kutatási célra, nem azonosítható eléréssel; ajánlott segédváltozó például a vezetékes telefonszám. Hasznos lenne ilyen jegyzéket tárolni a kutatások reprezentatív mintarétegeinek összeállításához.

TÁRGYSZAVAK: 2011. évi népszámlálás, 2021. évi népszámlálás, szakértői ajánlás, jogi szabályozás, nyilvántartási adatok, adatvédelmi szabályozás, népszámlálási hibák, minőségbiztosítás, Németország

² Az épület, lakás nem azonosított (változott) tulajdonosa, a válasz hiányának jellege, a nem egyező hatósági nyilvántartási adat, a nem felmért adat pótlása, a személyes felvétel kapcsolatainak dokumentálása és hasonlóak okozhatnak torzításokat, ahol nem konzisztens a minta kerete. Előfordult módosítás az adatállományok általános jelölésében az adatkezelések során.

6/2017

Állampolgárság eladó: újközépkori vagy csak neoliberális gyakorlat?

Ana Tanasoca: Citizenship for sale. Neomedieval, not just neoliberal?

European Journal of Sociology, 2016. 1. sz. 169–195 p.

DOI: [10.1017/S0003975616000059](https://doi.org/10.1017/S0003975616000059)

Állampolgárságot adományozni kivételes egyéni eredmények alapján nem számít rendkívüli dolognak. A megkülönböztetett bánásmód ilyen formája általánosan elfogadott, de állampolgárságot adományozni kizárólag befektetett tőke alapján nem más, mint kereskedelmi tranzakció, az állampolgárság áruba bocsátása. Ezt nevezik napjainkban befektetési állampolgárságnak.

A befektetési állampolgárság mindkét fél számára nyerő helyzetnek tűnhet. A befektetők ilyen módon csökkentik költségeiket (a pénzt, a papírmunkát és az időt illetően), és növelik profitjukat, annak köszönhetően, hogy részt vehetnek olyan üzleti tevékenységekben, amelyek egyébként csak állampolgárok számára hozzáférhetők. Az állam pedig ilyenformán vonzza és megtartja a külföldi befektetőket, ezzel növelve az állami bevételeket.

Az árucikké válás ellenzőinek véleménye szerint bizonyos dolgokat nem szabadna áruba bocsátani. Vajon az állampolgárság is ezek közé tartozik? Miért kellene megfontolni az állampolgárság áruba bocsátását? – veti fel a kérdést a szerző.

A kérdés megválaszolása érdekében a cikk vizsgálja, és azt vizsgálja, lehet-e párhuzamot vonni a nemesi méltóságok és az állampolgárság áruba bocsátása között. Az analógia nem tökéletes, azonban a két gyakorlat több szempontból is feltűnően hasonló, és kifogásolása is hasonló okokkal indokolható.

A polgári státusz árusításának története nem az állampolgárság áruba bocsátásával kezdődött. Jóval azelőtt, hogy a modern állam és vele együtt a jelen értelemben vett állampolgárság létrejött volna, nemesi méltóságok kerültek forgalomba. A nemesi cím megvásárlása megszokott jelenség volt a reneszánsz óta. Ennek megfelelően a XVI. századdal kezdődően a nemesség Franciaországban és Angliában gyors számbeli növekedést ért el, ugyanis sok közember a szó szoros értelmében bevásárolta magát az arisztokrácia soraiba. A nemesi címek és ez-

zel párhuzamosan az állampolgárság eladásának tanulságait a szerző sorra megvizsgálja az érdem és a kölcsönösség, a méltányosság, a jelzésérték, a társadalmi értékek és a politikai következmények szempontjából.

A nemesi címek árusítása kritikájának lényege az egyéni érdem védelmében rejlik. Franciaországban az egyén érdeme kizárólag a koronához fűződő, hosszú távú személyes kapcsolatból származott. Egy érdemes ember – tudniillik nemesember – saját és ősei királynak tett szolgálatai révén, jutalomként volt méltó nemesi státuszára. A nemesi rang Angliában is a személyes érdem jelzője volt. Az érdem mellett azonban a régi nemesek jó okkal ragaszkodtak a király és a nemesség közti kapcsolat tartósságához, ugyanis a kölcsönösség igazi próbája a hosszú idők során fennálló rendszeres együttműködés.

A méltányosság szempontjából elmondható, hogy a főnemesi méltóságok áruba bocsátása igazságtalan volt, ugyanis nem minden közember tudott élni a lehetőséggel. Csak a gazdag közemberek tehettek meg, hogy nemesi címet vásároljanak. A befektetési állampolgárság esetén is elmondható, hogy függetlenül pénzügyi helyzetétől, mindenkinek egyenlő eséllyel kell(ene) rendelkeznie az állampolgárrá váláshoz.

Ami a jelzésértéket illeti, felmerül a kérdés, hogy vajon az állampolgárság, vagy korábban a nemesi címek tényleg elárultak-e valamit tulajdonosukról. A nemesi címek természetesen igen. A tény, hogy lehetővé tették a gazdag közembereknek, hogy csatlakozzanak a nemesség soraihoz, két problémát vetett fel.

Először is, a nemesi cím már nem tanúskodott azon sajátosságokról, amelyeket hosszú ideig társítottak hozzá. A nemesség fő jellemzője a bőkezűség, a nagyvonalúság, az a képesség, hogy szükség esetén önérdék nélkül adjon. A nemesi címmel „jutalmazott” anyagias célok kezdettől fogva összeegyeztethetetlenek voltak a nemesi státusszal. Másodsorban, a nemesi címek „inflációja” zavart is okozott, ugyanis gyakorlatilag nem lehetett különbséget tenni a nemesség és a társadalom gazdagabb elemei között; nem lehetett tudni, ki az igazi nemes, és ki nem. Ami a társadalmi értékeket és jelentéseket illeti, a méltóságok áruba bocsátása eleve leminősítette a nemesi státuszt. Már nem lehetett olyan megkülönböztető státuszként tekinteni

rá, mint ami a királyhoz fűződő jelentőségteljes kapcsolatról tanúskodott.

Az állampolgárság olyan alapjog, amely nem csak elidegeníthetetlen, de feltétel nélküli és egyetemes is. Áruba bocsátása megváltoztathatja értékét és jelentését.

Különböző típusú ügyletek (ajándék, csere, vétel) különböző értékkel és jelentéssel ruháznak fel azonos javakat. Ajándékként egy tárgy bizonyos jelentéssel bír, ugyanaz eladva más jelentést közvetít. Az állampolgárság áruba bocsátásával például egy ország alááshatja az állampolgárok önbecsülését és az állam iránt érzett tiszteletüket, mint ahogy a nemesi címek árusítása is aláásta a nemesség önmaga és a király iránti tiszteletét.

Végül, de nem utolsósorban, a címek áruba bocsátása a már említettekén kívül további két problémát vetett fel: a korrupciót és a politikai hatalommal való visszaélést. Ami a korrupciót illeti, a nemesi méltóságokért fizetett összegek gyakran az udvari tisztségviselők kezébe kerültek az államkincstár helyett.

Az állampolgárság esetén is az állami tisztviselők és hivatalnokok közvetítenek a befektetők felé. Ez már önmagában is gondot jelenthet, tudniillik nem minden állam rendelkezik egyértelmű, pontos szabályokkal és befektetésiállampolgárság-programokkal, így néha szó szerint minden a hatóságok saját belátására van bízva. Ilyen körülmények közt az állami tisztviselők és hivatalnokok könnyen visszaélhetnek hatalmukkal egyéni haszonszerzés vagy politikai céljaik érdekében.

A szerző véleménye szerint a jelenlegi honosítási követelmények messze nincsenek összhangban a demokratikus állampolgárság ideáljával, sőt a befektetési állampolgárság teljesen szembemegy vele.

Paradox módon a régi nemesi méltóságok rendszere sok szempontból ugyanazon értékeken alapul, amelyeken napjaink politikai rendszerei is: kölcsönösségen és egyenlőségen. Ennek ellenére a demokratikus állampolgárság gyakorlata ma sok szempontból messze nem ideális. Ez azonban nem jelentheti azt, hogy teljesen ellentétes irányba kell indulni – hangsúlyozza a szerző.

TÁRGYSZAVAK: állampolgárság adományozása, befektetési állampolgárság, nemesi címek áruba bocsátása, állampolgárság áruba bocsátása, honosítás, visszaélés

BÁNDI MELISSA

7/2017

A franciaországi bevándorlók iskolai végzettségének összehasonlítása

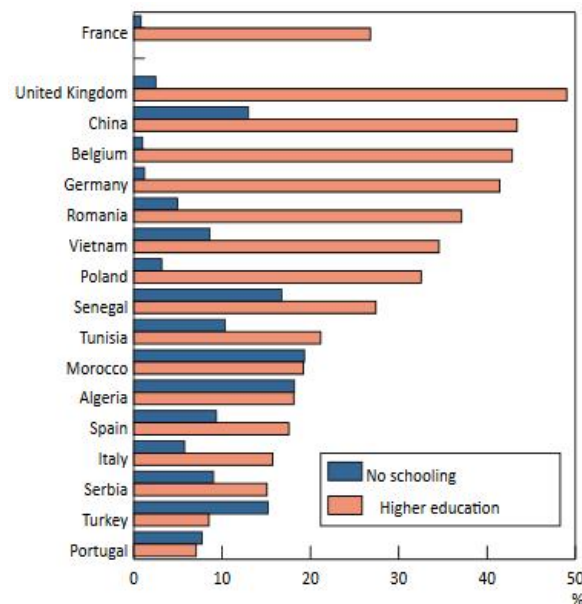
Mathieu Ichou – Anne Goujon: Immigrants' educational attainment: a mixed picture, but often higher than the average in their country of origin

Population & Societies, 2017. 541. sz. 1–2. p.

URL: https://www.ined.fr/fichier/s_rubrique/26275/541.population.societies.2017.february.en.pdf

A bevándorlók képzettségével kapcsolatban gyakran felmerül, hogy aluliskoláztak. Ez a megállapítás számos esetben helytálló, azonban nagy részük járt iskolába, sőt sokkal képzetten is a kibocsátó országban élők többségénél. Erre szolgált kiváló példát a jelen írás is a franciaországi bevándorlókról.

A szerzők arra voltak kíváncsiak, hogy vajon valóban annyira alulképzettek-e a franciaországi bevándorlók, mint ahogy azt sokan hiszik, éppen ezért összevetették az országban születettek és a bevándorlók iskolai végzettségre vonatkozó adatait. Ezt a felmérést kiegészítették a bevándorlók és az adott származási ország lakosainak összehasonlításával, mivel a kérdés e területével (is) ritkán foglalkoznak.

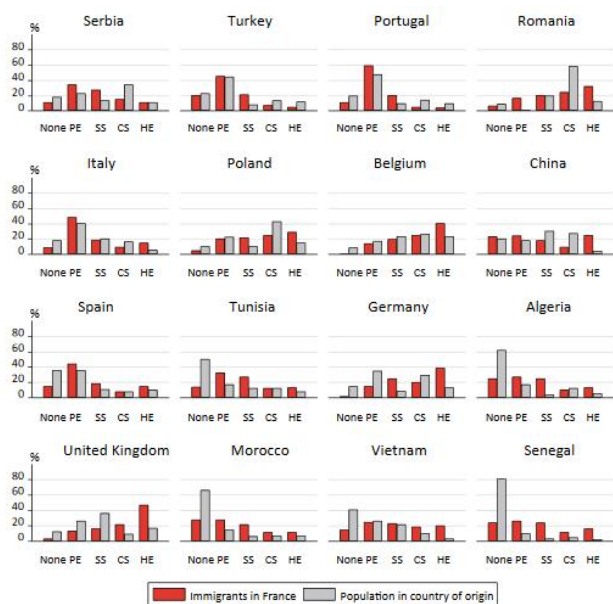
Mathieu Ichou, *Population & Societies* n° 541, INED, February 2017.

1. ábra: Az iskolai végzettség nélküli és a felsőfokú képesítéssel rendelkezők aránya Franciaországban, születési hely szerint
Forrás: 2012. évi népszámlálás, INSEE

Az adatok a 18 év feletti franciaországi születésű egyénekre és a származási hely szerinti rangsor alapján első 16 államból érkezett bevándorlókra vonatkoznak.

A kutatás alapján a Franciaországban születettek csekély része (nagyjából 1%-a) nem járt soha iskolába, míg a lakosság csaknem harmada (27%-a)

szerzett felsőfokú képesítést. A bevándorlókat illetően a szerzők külön kiemelik a portugál és a török nemzetiségűeket. Esetükben viszonylag magas az iskolázatlanok aránya (8% és 15%), ugyanakkor alacsony a felsőfokú végzettséggel rendelkezőké (7% és 9%). A felmérés során a Franciaországba irányuló migrációban résztvevő tizenhat legaktívabb kibocsátó országot vették figyelembe. Több állam esetében mind az alacsony iskolai végzettséggel, mind a felsőfokú képzettséggel rendelkezők aránya magas, erre Marokkó a legjobb példa (19-19%). Az egyes bevándorlócsoportok közül a románok esetében a legmagasabb az egyetemi diplomával rendelkezők aránya (37%), érdekes, hogy ez a szám a francia születésűekét is megelőzi.

Mathieu Ichou, Population & Societies n° 541, INED, February 2017.

2. ábra: A franciaországi bevándorlók és az anyaországbeli lakosság iskolai képzettségének összehasonlítása

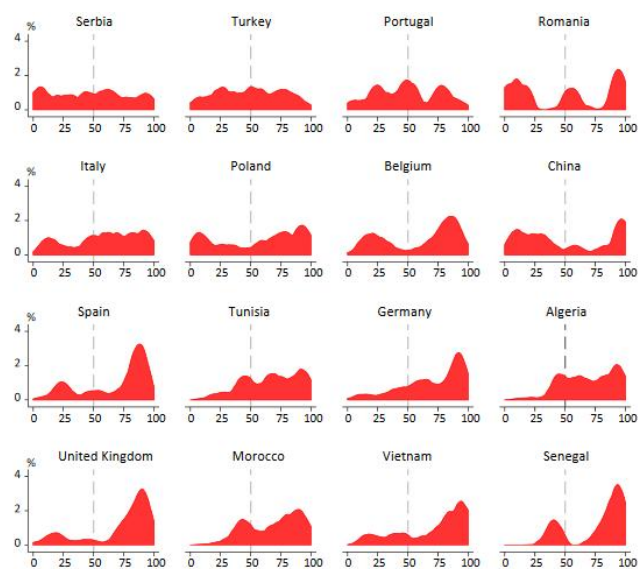
Forrás: 2012. évi népszámlálás, INSEE, Barro–Lee-adatbázis
Az adatok a 18 év feletti, a származási hely szerinti rangsor alapján első 16 államból Franciaországba érkezett bevándorlókra vonatkoznak, akik már felnőttként érkeztek az országba, és iskoláikat odahaza végezték.

Az ábra a képzettség öt szintjét különbözteti meg: végzettség nélküli, alapfokú végzettség, megkezdett középfokú tanulmányok, befejezett középfokú tanulmányok és felsőfokú végzettség. A franciaországi bevándorlók képzettségét a megfelelő korú és nemű anyaországbeli lakosság adataival vetették össze.

Ha a franciaországi bevándorlók iskolai teljesítményét, képzettségét a hazájukban élő megfelelő korú és nemű népességével hasonlítjuk össze, akkor azt láthatjuk, hogy a legtöbb ország esetében a migráció mellett döntők a képzetesebbek. A szerzők a kutatás során a 2012. évi franciaországi népszámlálás bevándorlókra vonatkozó képzettségi adatait,

illetve a Robert J. Barro és Jong-Wha Lee által fejlesztett és frissített nemzetközi adatbázist (<http://www.barrolee.com/>) használták fel. Ez utóbbi hosszú időszoros adatokat szolgáltat az iskolai végzettségre vonatkozóan, több mint százötven ország esetében. A felmérésben sokat segített a különböző végzettségi szintek elkülönítése, ami lehetővé tette az egyének csoportokra bontását, valamint egy, az iskolai képzettséget mutató arányszám, amely megmutatja, hogy az adott (bevándorló) egyén a hazájában élő megfelelő korú és nemű lakosság hány százalékánál képzetesebb. A vizsgálatban részt vevő országok többségénél (a tizenhat államból tizenkettő esetében) a bevándorlók nagy része magasabb végzettségű, mint a hazai népesség. A Nagy-Britanniából, Vietnamból vagy Szenezálból áttelepülők például a legképzettebbek közé tartoznak saját országukban is.

Wegyértelműen megállapítható, hogy a franciaországi bevándorlók iskolázottsági szintje rendkívül különböző mértékű, azonban sokkal képzetesebbek, mint a hazájukban élők. A szerzők éppen ezért nem a képességbeli hiányosságokra vezetik vissza a bevándorlók munkaerő-piaci és lakhatási nehézségeit.

Mathieu Ichou, Population & Societies n° 541, INED, February 2017.

Source: 2012 population census, INSEE and Barro–Lee database [1] (author's calculations).

Coverage: Immigrants in France aged 18 and above from the 16 most frequent countries of origin, educated in their country of birth (arrived as adults in France).

Definition: The relative educational attainment of an immigrant in France corresponds to his/her position, measured in centiles from 0 to 100, in the distribution of educational levels of persons of the same sex and age in the country of birth. For an immigrant, a relative educational attainment of 70 signifies that 70% of the population of the same and age sex in the country of birth is less educated, and 30% more educated than him/herself.

3. ábra: A Franciaországba bevándorlók iskolai végzettségének összevetése az anyaország teljes népességének adataival

Forrás: 2012. évi népszámlálás, INSEE, Barro–Lee-adatbázis
Az adatok a 18 év feletti, a származási hely szerinti rangsor alapján első 16 államból Franciaországba érkezett bevándorlókra vonatkoznak, akik már felnőttként érkeztek az országba és iskoláikat odahaza végezték.

Definíció: A képzettségi szintet mutató viszonyszám megmutatja, hogy az adott bevándorló a megfelelő korú és nemű anyaországbeli népességhez viszonyítva képzettebb-e vagy sem, és ha igen, mennyivel. Szenegál esetében látható, hogy a Franciaországba érkezők többsége 75 pont feletti értékkel rendelkezik. Ez alapján megállapítható, hogy a szenegáli lakosság legképzettebb 25%-ához tartoznak.

TÁRGYSZAVAK: bevándorlás, migráció, oktatás, képzés, 2012. évi népszámlálás, Franciaország

HORVÁTH BALÁZS

8/2017

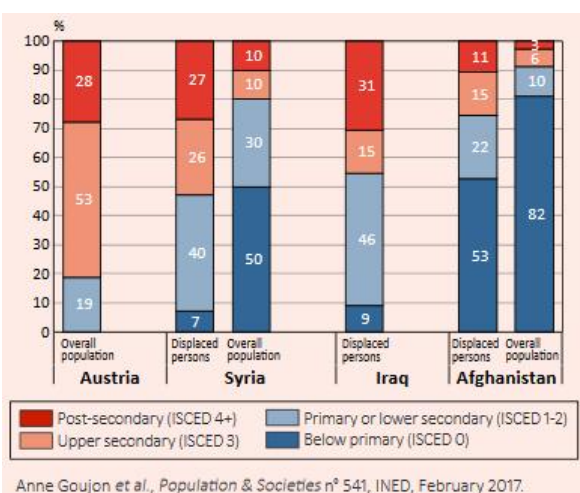
A 2015-ben Ausztriába érkezett menekültek iskolázottsági szintje

Anne Goujon: The educational level of asylum seekers arriving in Austria in 2015

Population & Societies, 2017. 541. sz. 3–4. p.

URL: https://www.ined.fr/fichier/s_rubrique/26275/541.population.societies.2017.february.en.pdf

A szerző kiindulópontja az a már több kutatás által is bizonyított megállapítás, amely szerint a menedékkérők iskolai végzettség tekintetében megkülönböztethetők a migrációban egyéb okok miatt részt vevő személyektől. A számos tényező figyelembevételével mellett számukra (is) kulcsfontosságú saját gazdasági helyzetük felmérése, hiszen a szállításért, a határokon való átcsempészésért jelentős összegeket kell fizetniük. A tanulmány a gazdasági helyzet és az iskolai végzettség között szoros összefüggést feltételez.

1. ábra: Az Ausztriába bevándorlók iskolai végzettségének összevetése az anyaország teljes népességének adataival. Az adatok a 20–59 éves korosztályra vonatkoznak, Afganisztán esetében a 25 év felettiekre. Az iraki népességet illetően nem állnak rendelkezésre adatok.

A meglehetősen rövid cikk a DiPAS¹ elnevezésű ausztriai kutatócsoport eredményeit foglalja össze. A csoport a 2015 nyarán–őszén Ausztriába érkezett mintegy 60 ezer szír, iraki és afgán menedékkérő iskolai végzettségére, illetve egyéb képesítéseire vonatkozóan gyűjtött adatokat. Fontos, hogy csak menekültekről, menedékkérőkről van szó, azaz nem az Ausztriába érkezett összes bevándorlóról. A felmérés során 514, többnyire Bécsben elszállásolt felnőttel készítettek interjút, amely a házastársakra és a gyermekekre is kiterjedt. Így összesen 972 személy iskolai jellemzőiről kaptak képet a kutatócsoport tagjai.

Az adatok alapján két fő következtetést vontak le a menekültekkel kapcsolatban. Egyrészt sokkal képzettebbek, mint a kibocsátó ország átlagnépessége. Szíria esetében például a teljes népesség 50%-a alapfokú képzéssel (vagy még azzal sem) rendelkezik, míg a szír menekültek között ugyanez az arány mindössze 7%. A másik megállapítás, hogy a főiskolai vagy BA-végzettséggel rendelkezők aránya szintén nagyobb a menekültek között, mint a hazai teljes népesség körében. A szerző érdekességként megemlíti, hogy a felsőfokú képzéssel rendelkező osztrákok aránya (28%) nagyjából megegyezik a menekültek e csoportjának arányával, ugyanis a szír menekültek 27%-a, az irakiak 31%-a rendelkezik valamilyen felsőfokú végzettséggel. Ez utóbbit valóban csupán érdekességként szabad kezelni, hiszen módszertanilag egyáltalán nem helyénvaló egy nagyjából 60 ezer fős csoport adatainak összevetése a 8,5 milliós osztrák népesség jellemzőivel. Mindazonáltal a szerző kijelenti, hogy a menekültek viszonylag magas iskolázottsági szintje kulcsfontosságú lehet a munkaerő-piaci integráció terén.

TÁRGYSZAVAK: menekültek, képzettség, oktatás, bevándorlás, Ausztria, Közel-Kelet

HORVÁTH BALÁZS

¹ Displaced Persons in Austria Survey, vagyis felmérés az Ausztriába áttelepült személyekről.

9/2017

A globális termékenység és a kulturális átmenet hatása a népesség egészségére: versengő távlatok összevetése

Jengher Chen: Effect of global fertility and cultural transition on population health. A test of competing perspectives

Advances in Applied Sociology, 2016. 6. sz. 234–254. p.

DOI: [10.4236/aasoci.2016.66020](https://doi.org/10.4236/aasoci.2016.66020)

A népesség egészségügyi állapotát vázoló távlatoknak az adott helyzet strukturális meghatározó elemeinek alapján többféle változata keletkezett. Az egyik tézis szerint a jövedelmi egyenlőtlenségek hatnak kedvezőtlenül a népesség egészségi állapotára; a világméretű szakpolitikák szerepét hangsúlyozó elmélet alapján a nemzetközi civilszervezetek teremtenek előnyös feltételeket a helyzet orvoslására. A legújabb elmélet a demográfiai átmenet újrafogalmazásával a termékenység és a kulturális átmenet egybekapcsolásában látja a kulcsot a népesség egészségi állapotának javításához. A tajvani Fu-Jen Katolikus Egyetem szociológusa az elméletek főbb pontjainak operacionalizálásával, keresztábrázatos módszerrel áttekintette hatvanöt fejlődő ország 1990 és 2010 közötti időszakra vonatkozó adatait. Kiindulópontként a jövedelmi egyenlőtlenségek tényezőjének az utóbbi időben nem egyértelműen meggyőző magyarázó ereje volt: mellette az egészségi állapot vizsgálatában további társadalmi meghatározók jutnak szerephez: a gazdasági fejlettség, a műszaki-gazdasági örökség, a gazdasági függőség szempontjai éppúgy, mint a demográfiai átmenet jelentkezése – hiányzik viszont a nemzetközi civilszervezetek (INGO)¹ tevékenységének hatása. A szerző meggyőződése, hogy a népesség egészségével foglalkozó eddigi, a strukturális tényezőkre és a rétegzett társadalmakban érvényesülő jövedelmi egyenlőtlenségre összpontosítva méltatlanul mellőzték az emberi erőfeszítéseket és a helyzet javítására

irányuló tevékenységeket: vizsgálódásával ezt a hiányt kívánta pótolni.

A kedvező hatást gyakorló elemek között érdemes számolni az egészségügyi személyzet meglétével és felkészültségével, az egészségügyi innovációk elterjedtségének fokával, az egészséges életmód fejlett országokban elfogadott normáinak ismertségével. Ily módon a jövedelmi egyenlőtlenségek és a nemzetközi nem kormányzati szervezetek által kifejtett hatást állandónak tekintve elvégezhető az egymással versengő távlatok egybevetése. A fejlődő országok helyzetének feltárásához ehhez támpontként szolgálnak az ENSZ 2015-ig terjedő időszakra kitűzött *Milleniumi Fejlesztési Céljai*: a szerző a demográfiai átmenet szakaszaihoz rendeltén áttekinti a népesség egészségügyi állapotát színező tényezőket: az átmenetet megelőző időszakban a kedvezőtlen feltételek a halandóság és a termékenység magas szintjét, az elartottak tekintélyes számát fedik. Maga az átmenet a népesség számának növekedésével jár, következményeként csökken a gazdasági teljesítmény, az egészségben eltöltött évek száma, amelyet szegénység és éhezés kísér. Az egészségügyet előnyösen befolyásoló tényezők csak az átmenet későbbi szakaszában jelentkeznek a munkaerő létszámának megugrásában. Az átmenetet követő időszakban az alacsonyabb termékenységi ráta, a férfi, de különösen a női munkaerő-piaci aktivitás kedvező feltételeket teremt, míg a népesség öregedése és a jóléti kiadások felduzzadása miatt ellenkezőleg hat. A demográfiai átmenet hosszantartó folyamata ugyanakkor az oktatás fejlődésével és a nemek közötti egyenlőség kialakulásával az egészségügyi ismeretek elterjedésének kedvez, amelyet felerősít az urbanizációs folyamat. Végeredményben minél magasabb szintet ér el a demográfiai (és kulturális) átmenet, annál közelebb kerülnek az egyes országok a *Milleniumi Fejlesztési Célok* teljesítéséhez.

A népesség egészségügyi helyzetét kedvezően befolyásoló tényezők tisztázására a szerző a hosszú távú és távol eső, valamint a közelebbi meghatározók megragadására integrált, teljes modell javasol, a demográfiai átmenetre vonatkozó, és az abból következő tézisek ellenőrzését véletlen hatások modelljén végezve el. A kulturális átmenetet jelző mutatók között szerephez jut – a sikeres gyermekgondozás és -nevelés stratégiáinak terjedését adó információ-áramlás mérésére – az ezer főre jutó távbeszélő-főállomások és az internetes

¹ International Non-Governmental Organizations, INGO; számuk a világon az évtized elejére elérhette a félezeret, lásd Szörényi András: *A nem állami szereplők befolyásának növekedése a nemzetközi kapcsolatok különböző területein*. PhD-értekezés. Budapest, 2014, Budapesti Corvinus Egyetem. 121 p. <http://phd.lib.uni-corvinus.hu/820/1/Szorenyi%20Andras.pdf>

gazdagépek száma. Az ezer főre jutó orvosok száma kiegészül az alultápláltságra, valamint a középfokú oktatásban részesülő férfiak és nők arányára vonatkozó mutatóval éppúgy, mint a fogamzásgátlószert használó, szülőképes korú nők arányával. Forrásként a Világbank *World Development Indicators* elnevezésű adatbázisa szolgált. A teszt alkalmazza még az egy főre jutó bruttó hazai termék (GDP) adatain kívül a multinacionális vállalatok jelenlétére kidolgozott mutatót is, a kiegészítő elemzés pedig a jövedelmi egyenlőtlenség mutatóját.

TÁRGYSZAVAK: demográfiai átmenet, jövedelmi egyenlőtlenség, népesség-egészségügy, fejlődő országok

HOLKA LÁSZLÓ

10/2017

A család és a munka összeegyeztetésének problémája a több gyermek vállalásának fő akadály

Work-life balance as the main obstacle for families to have more children

European Large Families Confederation, 2016. szeptember. 26.

URL: [http://www.elfac.org/news/?tx_ttnews\[tt_news\]=255&cHash=9d8e37e73abc98380901d07d2b20ee8d&utm_source=mailing25&utm_medium=email&utm_campaign=newsletter_june16](http://www.elfac.org/news/?tx_ttnews[tt_news]=255&cHash=9d8e37e73abc98380901d07d2b20ee8d&utm_source=mailing25&utm_medium=email&utm_campaign=newsletter_june16)

A spanyol nagycsaládos szövetség és a Madrid Vivo Foundation közreműködésével több mint 4000 család megkérdezésével a családok élethelyzetéről és fogyasztási szokásairól készült felmérés. Többek között a család és a munka összeegyeztetését is vizsgálták: a családok több mint fele (51%) a családmunka összeegyeztetését nehézségek árán tudja csak megoldani, míg a munkahelyi kilátások bizonytalansága (35%) szerepelt a második leggyakrabban említett helyen.

Az elemzésben a tipikus nagycsalád háromgyerekes, 40 és 50 év közötti szülőkkel – túlnyomó részt házasok (85%) –, 57% 3–6 éves, 65% 7–11 éves, 15% 18 éves és idősebb gyermekkel rendelkező család. A szülők többsége felsőfokú végzettséggel rendelkezett, az apák 89%-ának, az anyák 62%-ának volt fizetett állása. Az anyák 22%-a nyilatkozott úgy, hogy „csak otthon” dolgozik, míg az apák esetében alig érkezett ilyen válasz (18 fő).

A családok többsége (59%) anyagi nehézségekkel küzd (hónap végére éppenhogy kijöttek a bevételeikből). Havonta 1500 eurónál kevesebb a szülők közös jövedelme a családok 28%-ában, 1500 és 3000 euró közötti a 45%-ában, míg 6000 eurónál magasabb bevétellel mindössze a családok 3%-a rendelkezik.

Ami az otthoni munkamegosztást illeti, a nagycsaládokban a nők 74%-a végzi a házimunkát, míg a férfiak mindössze 2%-a. A háztartásban történő szerelést, barkácsolást, javítást a férfiak 50%-a, míg a nők 15%-a végzi, a vásárlást pedig általában (51%) megosztva végzik a szülők.

A gyermekgondozás felelőssége oszlik meg leginkább a szülők között, mégpedig a családok 61%-ában. Ez pontosan azokban a családokban meghatározóbb, ahol úgy érzik, hogy nem töltenek elég időt a gyermekekkel (41%), illetve ahol a szülők a munkával töltött idő miatt (86%) kényszerülnek arra, hogy a gyermekgondozást és -nevelést megosszák egymás között. Ezért a családok négyötöde válaszolta azt, hogy a munkaórák (munkaidő) és a családon belüli, illetve a családok közötti segítség („family helps families”) összeegyeztetése a családi egyensúly fenntartásához rendkívül fontos.

TÁRGYSZAVAK: család és munka, nagycsaládosok, családi bevétel, családi munkamegosztás, házimunka, gyermekgondozás, munkaidő, Spanyolország

PÁRI ANDRÁS

11/2017

Tanulás, munkavégzés és a szülések elhalasztásának demográfiai következményei Európában

Hippolyte d’Albis – Angela Greulich – Grégory Ponthière: Education, labour, and the demographic consequences of birth postponement in Europe *Demographic Research*, 2017. 23. sz. 691–728 p.

DOI: [10.4054/DemRes.2017.36.23](https://doi.org/10.4054/DemRes.2017.36.23)

A tanulmány tárgya az első szülés időpontjának megválasztása és a nők anyává válásának valószínűsége közötti kapcsolat vizsgálata. A jövedelmekre és életkörülményekre vonatkozó európai uniós felvétel (EU-SILC) adataira építve a szerzők kimutatják, hogy a magasabban képzett és gazdaságilag aktív nők inkább későbbre halasztják az első gyermek

vállalását, mint az alacsonyabb képzettségű és nem dolgozó nők, ugyanakkor esetükben nagyobb az anyává válás valószínűsége.

Különböző tényezők állhatnak a szülés későbbi vállalása mögött. Ahol ez a késleltetés a továbbtanulással és a karrierépítéssel van összefüggésben, ott ez inkább erősíti, semmint hátráltatná a későbbi családalapítás esélyét. A gyermekvállalás elhalasztását azonban okozhatja egy megfelelő állás megtalálásának nehézsége is, és ilyen esetben ez csökkenti az anyává válás valószínűségét.

A sikeres munkaerő-piaci szerepvállalás, amely főként a képzett nők esetében teljesül, megkönnyíti a családalapítást. Ez különösen érvényes az észak-európai országokban, míg a közép- és kelet-európaiakban a magasabban iskolázott és foglalkoztatott nők ugyancsak későbbre halasztják az első szülést, mégsem különbözik anyává válásuk valószínűsége a kevésbé képzett és nem foglalkoztatott nőkéthöz. Inkább az látszik, hogy e régióban a nők minden kategóriában nehezebben alapítanak családot.

A vizsgálat jelentős regionális eltéréseket mutat ki az első gyermekvállalás időpontjának megválasztása és a szülések gyakorisága közötti összefüggést illetően. Az északi és – kisebb mértékben – a nyugat-európai országokban jelentős intézményes támogatási formái léteznek a munka és a családi élet összehangolásának, és stabil a munkaerőpiac helyzete, ellentétben a közép-, kelet- és dél-európai országok többségével. A nők sikeres munkavállalása tehát kulcsfontosságú a családalapítás szempontjából, bár késedelmet okoz az első szülés vállalásában. Közép- és Kelet-Európa, valamint Dél-Európa országaiban ugyanakkor a foglalkoztatottság nem feltétlenül könnyíti meg a nők gyermekvállalását. Erre a gyermekgondozási támogatások hiányosságai, a merevebb nemi és családi normák, valamint a bizonytalan munkaerő-piaci feltételek szolgáltatják a magyarázatot. Ezekben az országokban például a sikeresen munkát vállalt nők is sok esetben úgy érzik, hogy a szülés miatt elveszíthetik állásukat, míg azok, akiknek nincs munkájuk, a pénzhiány miatt nem tudnak családot létrehozni. Ez azt jelenti, hogy mind a dolgozó, mind a munkát nem végző nőknél nehézséget jelent a családalapítás.

A vizsgálat eredményei szerint a foglalkoztatást, valamint a munka és a családi élet harmonizációját elősegítő politikai intézkedések a szülések későbbre halasztása ellenére kedvezően hatnak a termékeny-

ség növekedésére (már amennyiben a szülés elhalasztása nem lépi át a fogamzóképeség biológiai határát). Újabb vizsgálatok igazolják, hogy ezek a politikai intézkedések fontos tényezői a teljes termékenységi arányok javulásának.

Az elemzés bővítésének egyik útja, ha a szülési gyakoriságok előreszámítását az iskolai végzettség, a gazdasági aktivitási státusz és az intézményi összefüggések differenciálásával végzik el. Ez lehetővé teszi annak a hipotézisnek az ellenőrzését, amely szerint bizonyos körülmények között a szülés elhalasztása magasabb termékenységi szintet eredményezhet a jelenleg gyermekvállalási korban lévő női kohorszok esetében.

Az EU-SILC az egyedüli adatkészlet egy ilyen elemzés végrehajtásához. A harmonizált társadalmi-gazdasági mérések széles skáláját biztosítja sok országra vonatkozóan, továbbá lehetővé teszi, hogy a nők adatainak vizsgálata a partnerükével együtt történjen. Ugyanakkor az EU-SILC-et nem demográfiai elemzések céljára találták ki, vagyis a szülési események alulreprezentáltak lehetnek. Ráadásul a visszatekintő megközelítés során esetleg elkerüli a figyelmet az alulbecslés, mivel a 15 és 27 év közötti nőknél az első szülésre vonatkozó információ nem az eseményhez közeli, hanem egy későbbi időpontban érkezik meg. Az idősebbek esetében az első szülésekre vonatkozó lefelé torzítás sokkal kisebb mértékű. Végezetül a termékenység számos fontos tényezője, például az egészségi állapot, a partneri viszony minősége és a gyermekneveléssel kapcsolatos attitűd nem szerepel az EU-SILC vizsgálatában. Ez arra figyelmeztet, hogy az ilyen elemzésekhez fontos más adatforrásokat is felhasználni.

TÁRGYSZAVAK: tanulás, munkavégzés, családpolitikai intézkedések, szülés elhalasztása, EU-SILC, Európa

RÓZSA GÁBOR

12/2017

Egyenlőség otthon – a karrier kérdése? Házimunka, társadalmi normák és politikai irányvonalak európai összehasonlításban

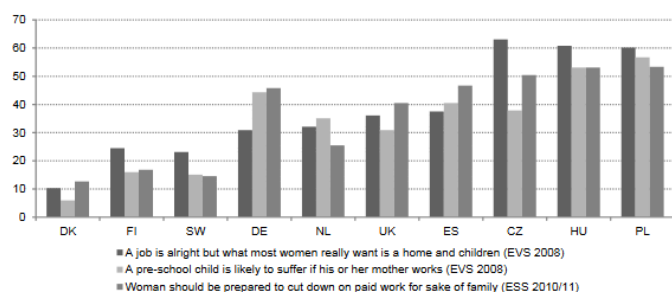
Susanne Fahlén: Equality at home – A question of career? Housework, norms, and policies in a European comparative perspective

Demographic Research, 2016. 48. sz. 1411–1440. p.
DOI: [10.4054/DemRes.2016.35.48](https://doi.org/10.4054/DemRes.2016.35.48)

A kétkeresős családmodell széles körben elterjedt napjaink Európájában, ennek ellenére a házimunkák felosztása erőteljesen nemi szerepekhez kötött, és még mindig a nőket illeti a feladatok oroszlánrésze. Ugyanakkor a kettős kötődés (munkahelyi és családi karrier) modelljét követő (*dual-career*) családok vagy más atipikus párok esetében Európaszerte másként differenciálódik a házimunka megosztása a felek között.

Jelen tanulmány a különböző kereseti modelleket követő párok esetében vizsgálja a házimunka megosztásának gyakorlatát. Kérdésfelvetése, hogy az olyan tényezők, mint a relatív források, a fizetett munkára fordított idő, a nemi szerepek vagy a családszerkezet, csökkentik-e a különböző kereseti típushoz tartozó párok közötti házimunkamegosztási variációk számát. Továbbá, hogy ez a megosztási struktúra országonként változik-e, az eltérő családpolitikai irányvonalakra vagy társadalmi normákra való tekintettel.

A tanulmány tíz ország adatait használta, ezek között megtalálhatóak különböző jóléti államtípusok. Az adatok forrása a *European Social Survey* (2010/11). A kutatók többváltozós regressziós és aggregált elemzést alkalmaztak.

1. ábra: A nők munkában és a családban betöltött szerepéhez kapcsolódó nemi szerep szerinti magatartásmódok tíz európai államban – A mindhárom állítással egyetértők aránya (20 és 65 év közötti férfiak és nők)

Sötétszürke: A legtöbb nő otthon és családot szeretne, de a munkahely is rendben van (European Values Survey 2008)
Világosszürke: A hat éves kor alatti gyermek nagy valószínűséggel szenved, ha az édesanya dolgozik (European Values Survey 2008)

Középszürke: A nőknek felkészülnük kellene lenniük, hogy ha szükséges, csökkentsék a fizetett munkára fordított időt a családjuk érdekében (European Values Survey 2010/11)

Míg az elmúlt évtizedekben a nők munkaerőpiaci részesedése növekedett, a férfiak részesedése a házimunkában nem változott. Az elemzés azt mutatta, hogy a nők szempontjából kettős karrierű párok, ahol elsősorban a nő épít karriert, illetve

ahol csak a nő a kereső, egyenlőbben osztják meg a házimunkát, mint a kétkeresős párok. A férfiak részesedésének különbsége az egyes modell típusok között elenyésző, de kimutatható.

A korábbi kutatási eredményeknek megfelelően e vizsgálat is alátámasztja, hogy a rendelkezésre álló idő, a relatív források és a hagyományos nemi szerepek jelentősen befolyásolják a házimunka megosztásának módját.

A kutatók a nők és a férfiak házimunkával töltött idejének mennyiségét vizsgálták, hogy megállapíthassák a férfiak részesedését a házimunkában. Az eredmények azt mutatták, hogy ez az arány – kivéve ott, ahol a nő a kereső – attól függ, hogy a nők mennyi időt töltenek házimunkával. A nők, főleg a kettős karrier esetében, illetve ahol a nő épít karriert, kevesebb házimunkát végeznek, mint a kétkeresős családban élő nők. Azok a párok tehát, amelyekben a férfi épít karriert, nem osztják meg egyenlőtlenebbül a házimunkát, sőt, a rendelkezésre álló idő vizsgálata azt támasztja alá, hogy ezek a férfiak több időt töltenek házimunkával.

Mindezen eredmények megerősítik, hogy a nemi különbségek csökkenése a házimunka megosztását illetően inkább annak köszönhető, hogy a nők házimunkával töltött ideje csökken, nem pedig a férfiaké nő. A munkahelyi pozíció tehát a nők esetében számít jobban.

Egy másik megközelítés szerint a karriert építő nőknek nem a partner fokozottabb részvétele miatt sikerült csökkenteniük a házimunkával töltött időt, hanem bizonyos feladatok kiszervezése révén. Azonban az adatok hiányossága miatt a jelen tanulmány ezt a feltevést nem tudta igazolni.

Az egyes európai országokat tekintve hatalmas különbségek mutatkoznak a házimunka megosztását illetően, ezeken belül további variációk mutatkoznak a kétkeresős párok, a kettős karrierű párok, a nő, illetve a férfi karrierjét építő párok esetében. A házimunka-megosztásban tapasztalt csekély nemi különbségekkel az európai államok közül a skandináv államok tűnnek ki, míg Németországban és Hollandiában a legnagyobbak ezek a különbségek.

Az elemzés rámutat, hogy azokban az országokban érzékelhető leginkább különbség a nemek között a házimunka megosztásában, ahol erősebben élnek a hagyományos nemi szerepek. A nők – alkalmazkodva a körülményekhez – itt is jelen vannak a munkaerőpiacon, és elvégzik a házimunkát is, ám így kettős terhelésnek vannak kitéve.

A tanulmány kimutatta, hogy az intézményrendszer különböző módokon alakítja a nemi szerepeket. A házimunka megosztásában megfigyelhető különbségek fontos elemei a nemi egyenlőtlenségeknek, az eredmények mégis azt mutatják, hogy a genderforradalom második szakaszát láthatjuk kibontakozni Európa jóléti államaiban, bár országoként eltérő mértékben és sebességgel.

TÁRGYSZAVAK: házimunka, időfelhasználás, kétkeresős család, kettős kötődésű családmódel, gender, Európa

SZULY RITA

13/2017

Megnöveli-e a válás esélyét, ha a feleség többet keres, mint a férj?

Christine R. Schwartz – Pilar Conalons-Pons: Trends in relative earnings and marital dissolution: are wives who outearn their husbands still more likely to divorce?

RSF: The Russell Sage Foundation Journal of the Social Sciences, 2016. 2. sz. 218–236 p.

URL: <http://www.rsjournal.org/doi/pdf/10.7758/RSF.2016.2.4.08>

A nők munkaerő-piaci részvételének és keresetének növekedésével együtt megnőtt annak a valószínűsége is, hogy keresetük meghaladja férjükét. Egyes vélekedések szerint ez az ilyen házaspároknál megnövelte a válás esélyét. A házastársi egyenlőség elterjedésével azonban a nők keresetének a férjükhöz való viszonya napjainkban kevésbé befolyásolja a válást, mint a múltban. A kereseti viszonyok és a házasságok megszűnése közti összefüggések elemzésére vállalkoztak a szerzők az 1968 és 2009 között végzett jövedelem-dinamikai panelvizsgálat adatai alapján.

A kutatás eredményei szerint lehetett valamilyen pozitív összefüggés a feleségek magasabb keresete és a válások között, ám ez a későbbi házassági évjáratoknál egyre csökkent, ma pedig már statisztikailag jelentéktelen mértékű. Az 1960-as és 1970-es évtized során házasságot kötött pároknál kimutatható volt, hogy a feleségeknek a férjükhöz képest magasabb fizetésnövekedése megnövelte a válás esélyét, különösen akkor, ha ezzel a feleség bére magasabb lett, mint a férjé. Ez az összefüggés azonban hamarosan jelentős csökke-

nésnek indult, és az 1990-es évtizedben házasodottak esetében az ilyen párok válásának valószínűsége alig tért el a többiétől. Mindez összhangban áll a nemek házasságon belüli szerepének megváltozásával. Amíg az amerikai családi életmodellben a kenyérkereső-háziasszony szereposztás dominált, ettől a hagyománykövető állapottól való bármely eltérés megnövelte a válás esélyét, különösen amikor a feleség keresete magasabb lett, mint a férjé. A házassági és a kenyérkeresői modellek rugalmasabbá válásával azonban ez az összefüggés statisztikailag alig kimutathatóvá gyengült. A váltás azonban nem volt egyforma a társadalom minden csoportjánál: legmarkánsabban a közepes keresetű és magasabb végzettség nélküli férjeknél mutatható ki, összefüggésben a közép- és a munkásosztály nehézségeivel a gazdasági válság idején.

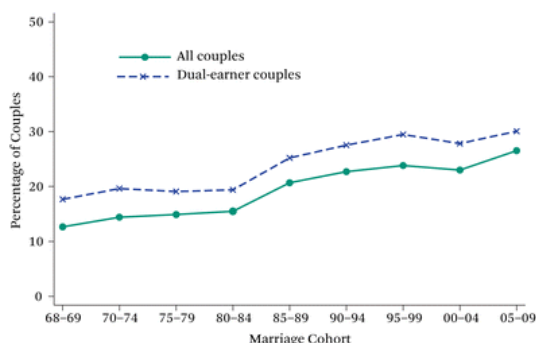
Az 1970-es években erőteljesen növekedett a társadalmi egyenlőtlenség az Egyesült Államokban. A felsőfokú végzettségűek és a legjobban keresők lényegesen kevesebb nehézséggel néztek szembe, mint a nemzet más tagjai. A közép- és a munkásosztályhoz tartozók stagnáló jövedelme – súlyosbítva az oktatási, a gyermeknevelési és a lakhatási kiadásokkal – erőteljesen fokozta a kétkeresős családmódel elfogadásának gazdasági kényszerét. Ez arra is ösztönzőleg hatott, hogy a kenyérkeresői szerepre vonatkozó házastársi nézetek rugalmasabbá váljanak. Az említett gazdasági kényszer szerepét az is igazolja, hogy az előnyös anyagi és iskolázottsági helyzetben lévő párok esetében a válás iránti ilyen hajlam kevésbé fokozódott. Ez utóbbiakról viszonylag kevesebb az információ, ezért további kutatások szükségesek más adatforrások bevonásával.

A lehetséges magyarázatok egyike, hogy a feleség keresetének növekedése inkább akkor „fenyegeti” a férj kenyérkeresői identitását, ha a nő inkább szabad választása, mintsem kényszer alapján vállal munkát. Másik magyarázattal szolgálhat a magasabb végzettségűek, illetve a munkásosztályhoz tartozók foglalkozásai közötti strukturális eltérések kényszerítő hatása.

A háztartást tekintve a két partner fizetett munkaidejének növekedése egyre csökkenti az otthoni tevékenységekre fordítható időt, ami igen erős időbeli kötöttséget jelent, elsősorban a legmagasabb presztízsű foglalkozások esetében. Valójában amikor a férjek hosszú, kötött munkaidejű állást

viselnek, a feleségek inkább abbahagyják a munkavállalást, vagyis a háztartás a korábbi kétkeresős modellről átvált a kenyérkereső-háziaszony típusra. Ezzel ellentétben a munkásosztályhoz tartozó családokban a szülők nagyobb valószínűséggel dolgoznak nem teljesen rögzített munkaidőjű állásokban vagy részmunkaidőben, ami inkább megengedi a váltakozó munkaidő-beosztást, hogy mindketten kivehessék részüket a család eltartásából és a gyermekgondozási teendőkből is.

Figure 3. Wives Outearning Husbands

Source: Authors' compilation based on 1968-2009 Panel Study of Income Dynamics.

Notes: Data are weighted using family-level weights. The sample includes couples married in 1968 or later in which one spouse is the household head and in which wives married between sixteen and forty years of age. The Latino oversample is excluded.

1. ábra: Azoknak a háztartásoknak az aránya a különböző házasságkötési kohorszoknál (1968–1969..., 2005–2009), amelyekben a feleség többet keres, mint a férj (felső görbe: kétkeresős házaspárok, alsó görbe: összes házaspár)

Forrás: a szerzők saját számítása, az 1968–2009 közötti jövedelemdinamikai panelfelvétel alapján

A szülői szerepre vonatkozó elképzelések különbözősége is erősítheti munka és család kapcsolatának eltérését a különböző osztályoknál. A magasan képzett anyákra nagy nyomás hárul, hogy „intenzív anyai szerepet” vállaljanak, vagyis állandó jelenlétet és energiát fordítsanak gyermekeik mindennapjainak irányítására. Ezzel szemben a munkásosztályhoz tartozó szülők hajlamosabbak elfogadni a „természetes nevelkedés” filozófiáját, amely szerint a gyermekek szabadidős elfoglaltságai inkább informális természetűek és kevésbé a felnőttek által irányítottak. A szülői attitűddel kapcsolatos gazdasági, foglalkoztatottsági és kulturális körülmények különbözősége tehát jelentős mértékben megnehezíti a magasabb kvalifikált férjek feleségei számára a teljes munkaidős állás vállalását, ami pedig lehetővé tenné, hogy keresetük meghaladja a férjeikét.

Bár az eredmények szerint napjainkban a házastársak kereseti viszonyai kevésbé hatnak a házasság kimenetelére, mint a múltban, lehetséges, hogy a

nők a válás megelőzése érdekében akár inkább keresetük visszafogását választják.

Összefoglalva: az eredmények alapján jelentős váltás mutatható ki a házasságok terén a megkövetelt nemi szerepektől a fokozott egyenlőség és rugalmas megközelítés irányába a férj és feleség gazdasági szerepét illetően.

TÁRGYSZAVAK: válás, kereset, gender, család és munka, jövedelemdinamikai panelvizsgálat, társadalmi változás, kétkeresős családmódel, Amerikai Egyesült Államok

RÓZSA GÁBOR

14/2017

Késleltetve regisztrált és hiányzó lányok Kínában

Yaojiang Shi – John James Kennedy: Delayed registration and identifying the „missing girls” in China

The China Quarterly, 2016. 228. sz. 1018–1038 p.

DOI: [10.1017/S0305741016001132](https://doi.org/10.1017/S0305741016001132)

A „későbbi házasság, a születek közötti idő megnyújtása és kevesebb gyerek” szlogennel jellemezhető kínai családpolitika bevezetése az 1970-es évek elejére esik, de a nemek közötti születési arány csak az 1979-ben meghirdetett egygyermekpolitika után kezdett eltorzulni. A 100 leánygyermekre jutó fiúszületek aránya 1982-ben már 108 volt, ami 1990-re 112-re emelkedett, 2000-re elérte a 117-et, 2010-re meghaladta a 118-at. A világszerte 105, ami azt jelenti, hogy a kínai népességben a népesedéspolitikai szigorítások miatt szignifikánsan kevesebb nő él, mint más társadalmakban. A jelentős eltérés okait a tanulmány szerzői három pontban foglalták össze:

1. Az ultrahangos technika lehetővé teszi a magzat nemének megállapítását, ezért politikai és kulturális okok miatt a leánymagzatoknál gyakrabban végzik el az abortuszt.
2. A leánycsecsemőket kisebb odafigyeléssel gondozzák, így körükben a csecsemőhalandóság jelentősen meghaladja a fiúkét.
3. A leánygyermek egy részét nem, vagy csak jelentős késéssel anyakönyvezik.

Az első két ok valódi leányhiányra utal, míg a harmadik a fiatal lányok hatóságok előli elrejtéséről szól, mivel kívül esnek a statisztikai megfigyelésen.

Kínában mélyen gyökeret vert az a szokás, hogy a leányoknak házasságkötés után férjük családjához kell költözniük. A fiúkat a szülők öregkori gondozójuknak tekintik, akik hozzájárulnak a családi jövedelemhez, míg a lányok ilyen szempontból tehernek számítanak. Emiatt különösen vidéken a fiúknak nagyobb az ázsiójuk, mint a lányoknak, akik előbb-utóbb elköltöznek.

Az anyakönyvi törvény szerint minden gyermeket 30 napon belül anyakönyvezeni kell, de ennek végrehajtása még az 1980-as és az 1990-es években is, különösen a falusias térségekben, sok nehézséggel járt. Egy UNICEF-jelentés 2002-ben 6 millió főre tette az anyakönyvezetlen gyermekek számát. A szerzők szerint a 2000 körüli években az anyakönyvezést átlagosan a gyermek három és kilenc hónapos kora között végezték el, de 10–15%-ukat csak az első születésnapjuk után.

Egy kínai szerzőpáros úgy találta, hogy 1990 és 2000 között Kínában 12,8 millió leánygyermekkel többnek kellett volna megszületnie. Ebből a leányokat hátrányosan érintő többletabortuszok miatt 8,5 millió valóban nem született meg, vagy egyéves kora előtt meghalt, míg 4,3 millió leány nagy valószínűséggel él, de regisztrációjuk nem következett be. Más becslés szerint a hiányzó nők száma a húszmillió főt is meghaladhatja, akár a harmincmilliót is elérheti. Azt is megfigyelték, hogy a nem regisztrált fiúkat 10 éves korukig mégiscsak anyakönyvezik, míg az e csoportba tartozó leányok óriási többségét csak 10 éves koruk után.

A népesedéspolitika végrehajtásához gyorsan növelték az ultrasonográfok beszerzését. A nemi arányok eltorzulásának 50%-át e készülék használatával magyarázzák. Több kutató tizenöt- és harmincmillió főre teszi az ultrahang-készülék használatával összefüggésben meg nem született leányok számát. A 2005. évi egy százalékos mikrocenzus szerint egy év alatt több mint egymillióval több fiúgyermek született, mint leány. 2005-ben a 10 éven aluliak között 18 milliós fiútöbbletet mértek.

Az 1980-as és az 1990-es években a leánycsecsemők halandósága kétszer-háromszor nagyobb volt, mint a fiúké. A 2000. évi census adatai szerint a városi fiúcsecsemők körében 9, a leányoknál 11% volt a csecsemőhalandóság, míg a falusi fiúknál 28, a leányoknál 41%. A fentiek alapján állítható, hogy a hiányzó leányok egyharmada él, de a hatóságok elől elrejtve. A rejtőzés mértéke összefüggésben van a falvak várostól való távolságával. A városoktól

távoli kistelepüléseken 3-4 gyermek sem ritka egy családban. Az 1980-as évek vége óta megnőtt a leányok értéke, ezért erősebb a motiváció iskoláztatásukra.

Az anyakönyvezés Kínában 1953-ban kb. 80%-os volt, ami 1964-re 90%-ra nőtt. Az anyakönyvezést segítette az 1958-ban bevezetett törvény, amely háztartási igazolvánnyal (hukou) látta el a városi és a falusi lakosokat. Ez az okirat az alapvető élelmiszerek és szolgáltatások igénybe vételére jogosította fel az igazolvány tulajdonosát.

A tanulmány szerzői az időben visszafelé irányuló kivetítés módszerét alkalmazva (feltételezve a 105-ös nemi arányt) a hiányzó leányok számát 1990 és 2010 között 13,7 millió főre becsülték. Ez az eredmény nagyon hasonló egy másik szerzőpáros 1980 és 2000 közötti időszakra számolt 12,8 milliós veszteségével. Az 1980 és 2010 közötti évtizedekre számított hiány így 21 millió fő, dekádonként elérve a 7 milliós nagyságot.

Az elhalasztott anyakönyvezést az is bizonyítja, hogy például az 1982. évi népszámlálás évében születettek 18 éves korukra (2000-ben) 2,6 millió fővel többen voltak, mint születésük évében. A 2000. évi census 0–4 éves korú (5 születési évjárat) gyermekei között a hiányzó leányok száma 4,5 millió főnek adódik. A 0, 1, 2, 3 és 4 évesek nemi aránya rendre: 118, 123, 122, 120 és 119 volt. Ezek az adatok megerősítik azt a feltételezést, hogy – a jelentős elrejtőzést és késői anyakönyveztetést is figyelembe véve – a hiányzó leányok egy része nem született meg. 15 éves kor után a két nem közötti nemi arány a kiegyenlítődés irányába mutat. 2010-ben a 20 évesek nemi aránya csak kicsivel volt rosszabb, mint 1990-ben az azonos korúaké, pedig ők még akkor születtek, amikor nem létezett az egygyermek-politika, és nem volt jellemző a késleltetett anyakönyvezés. Tinédzserkorban részben „előtűnnek” az addig elveszetteknek hitt leányok.

Az 1990-ben született évjáráthoz tartozók 20 év múlva, a 2010-es népszámlálás idején 4,8 millió fővel voltak többen, amelyből 900 ezer fővel volt több a nő, mint a férfi. Ez azt jelenti, hogy 1990 és 2010 között konzervatív becslés szerint is legalább 11 millió nő „felbukkanása” következett be. A két nem eltérő csecsemőhalandósága miatt ebben a két évtizedben egymillió hiányzó leánnyal számolnak. A külföldi örökbefogadások miatt e két dekádnál 160 ezer fős leányvesztés becsülhető. A Kínán belüli leány-örökbefogadások ugyanezen idő

alatt 700 ezer főt tesznek ki. Az új családjuk őket hamar anyakönyveztetni, ami e gyermekekkel korábban nem történt meg.

Mindent egybevetve a szerzők 1990 és 2010 között 15 millió hiányzó nőt becsülnek, amelyből 11 milliót (vagyis 73%-ot) a későbbi regisztráció eredményeként „megtaláltak”. Az 1 milliós csecsemőhalálozás-többlet az összes hiány 7%-át magyarázza, míg a többi (az összes 20%-a) az abortuszok nem szerinti megkülönböztetésére vezethető vissza. Az illegális terhességmegszakítások mértékének feltárásával a szerzők nem foglalkoztak.

A gyermekek anyakönyvezésén 12 éves korban az alsó középiskolába való beíratás változtat alapvetően. A városi iskoláknál már nem lehet összejátszani a helyi bürokratákkal, és a hukou beszerzésére is szükség van. Az anyakönyvezés utolsó hulláma a házasságkötéssel zárul. Csak olyan személy köthet házasságot, aki anyakönyvezve van (a házasságkötési kor alsó határa férfiaknál 22, a nőknél 20 év). Emiatt a 20–24 évesek között drámai módon megnőtt a nők regisztrációja.

E sajátos kínai helyzet kialakulásában két tényező játszik szerepet. 1. A családok nem akarnak büntetést fizetni a kvótán felül megszületett gyermek után, ezért – a helyi káderekkel összejátszva – addig húzzák az időt, amíg lehet. 2. A párttitkárok abban érdekeltek, hogy jelentésükkel a felső pártbürokrácia elégedett legyen.

TÁRGYSZAVAK: családpolitika, egygyermek-politika, abortusz, hiányzó leánygyermek, születési évjáratok, anyakönyvezés, maskulinitási arány, népszámlálás, Kína

HAJNAL BÉLA

15/2017

Népeségvesztő ország népeségvesztő régiói: a lélekszám csökkenésének földrajza Litvániában, 2001–2011

Rūta Ubarevičienė – Maarten van Ham – Donatas Burneika: Shrinking regions in a shrinking country: the geography of population decline in Lithuania 2001–2011

Urban Studies Research, 2016. 1–18. p.

DOI: [10.1155/2016/5395379](https://doi.org/10.1155/2016/5395379)

A népeségcsökkenését fokozott figyelem övezi Kelet- és Közép-Európában. A kérdéssel fog-

lalkozó legtöbb tanulmány egy-egy városra vagy régióra összpontosít, így kevesebb tudható a lélekszám visszaesésének területi dimenziójáról, s a térben egyenetlenül lezajló változásokat helyi szinten meghatározó tényezőkről. Litvánia a népességfogyás tekintetében az utóbbi évtizedekben világszerte feltűnően magas rátát mutatott fel: 1989 és 2011 között lakóinak 17,2%-át veszítette el, s a folyamat azóta is tart (az ország statisztikai hivatalának adatai szerint 2017. február 1-jén a népesség száma 2 842 412 fő volt). A tanulmány a 2001. és a 2011. évi népszámlálás adatain alapul, amelyeket a NUTS-5 szintjének megfelelő, a helyi közigazgatási egységeket fedő, seniunija elnevezésű alakzatokra bontva vesz szemügyre. Számuk 2011-ben 549 volt; 82 közülük városinak minősült, népességük 2001-ben átlagosan 26 300, tíz évvel később 20 360 fő – a vidékiek 2820, illetve 2470 fős lélekszámával szemben.

A születések és a halálozások aránya országos szinten csak csekély változatosságot mutat, a népességszám változásai jobbra a nettó vándorlásra vezethetők vissza. A jelenség magyarázata sokrétű: a neoklasszikus közgazdasági vélekedés szerint a munkaerő vándorlása a munka és a tőke egyenetlen földrajzi eloszlásából fakad, s a migráció végeredményben a bérek új (térbeli) egyensúlyának kialakulásához vezethet. Az e felfogást vitató nézetek szerint viszont az emberek a kedvezőtlen kilátású helyekről a remek alkalmat kínáló felé „nem olyan könnyedén áramlanak, akár a víz”: helyváltoztatásukban szerepet játszanak az intézményi (politikai) kényszerek, személyes megfontolások, a migrációs hálózatok; a migráció az egyenlőtlenségek csökkentése helyett növekedésüket eredményezheti.

A szerzők szerint a volt szocialista országok 1989 utáni népességvesztésében (amely az első évtized folyamán volt mérsékeltebb) komoly szerepet játszott a munkakereséssel kapcsolatos elvándorlás, amely az Európai Unióba történő belépéssel felerősödött. Ezzel párhuzamosan fokozódott a belső vándorlás is, irányai a régiók központjában fekvő városok voltak. Litvániában a népességszám csökkenése főleg a munkát külföldön vállalók számlájára írható, a veszteség 80–90%-a vezethető erre vissza. Ugyanakkor a természetes fogyás is jelentékeny volt, a teljes termékenységi ráta Európában a legalacsonyabbak közé tartozott,

2001-ben 1,29 volt (igaz, 2012-re közelített az EU 1,6-os átlagához).

Litvánia két népszámlálás alkalmából felvett adatai alapján a szerzők a népességszám módosulására ható változókat lineáris regresszióval vizsgálták, majd a helyi jellemzőket egyszerű regressziós modellekbe foglalva további modelleket állítottak fel a lélekszám változásainak megmagyarázására. A népesség térbeli eloszlását térkép szemlélteti: mértéke rendkívül változatos, egyes térségek csaknem megkétszerezték népességüket, másoknak viszont minden második lakosuk eltűnt. A területi jellemzőket vizsgáló első modell csak a város–vidék felosztást tartalmazta, ahol referencia-kategóriaként a vidéket alkalmazták. Az eredmények szerint a nagyvárosok környéke az egyedüli olyan térség, ahol a népesség gyarapodott. Bár a három legnagyobb város lélekszáma gyakorlatilag csökkent, a visszaesés mértéke átlagosan alacsonyabb, mint máshol. A kisvárosok körüli térségek lakossága erősebben megcsappant, mint a közepes nagyságú városokat övező környékeké.

A továbbiakban alkalmazott modellek a földrajzi eltolódások mögött meghúzódó tényezőket vizsgálták. Újabb változóként a munkaképes korú (15–65 éves) lakosság arányát vonták be, amely kimutatta, hogy a nagyvárosok kedvező népesedési adatai a lakosok korösszetételére vezethetőek vissza. A következő modell a gyermeket nevelő háztartások arányát, az azt követő a felsőfokú végzettségűek részesedésének hatását mérte, míg az utolsó a munkaerőpiacot jellemző változókat.

TÁRGYSZAVAK: népességfogyás, területi statisztika, 2011. évi népszámlálás, 2011. évi népszámlálás, Litvánia

HOLKA LÁSZLÓ

16/2017

Babonák, vallásosság és szekularizáció: az olaszországi házasságkötések szezonálisának vizsgálata

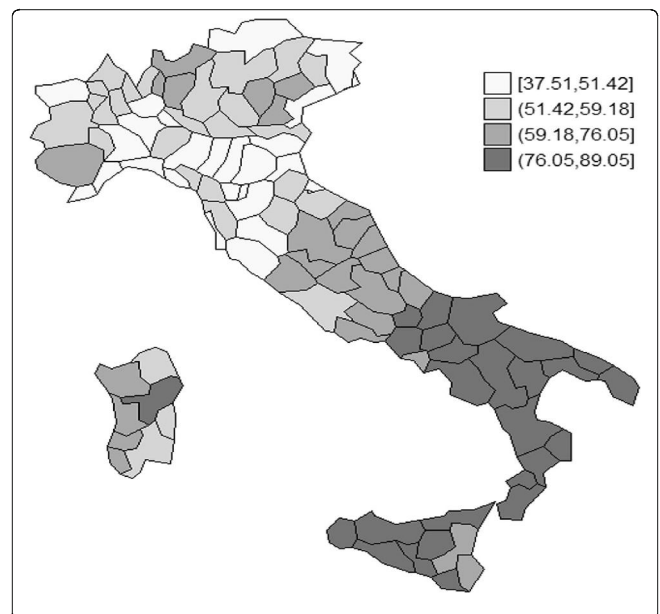
Marco Breschi – Gabriele Ruiu: Superstitions, religiosity and secularization: an analysis of the periodic oscillations of weddings in Italy

Genus, 2016. 7. sz. 1–26. p.

DOI: [10.1186/s41118-016-0012-0](https://doi.org/10.1186/s41118-016-0012-0)

A tanulmány szerzői a 2007 és 2009 között Olaszországban kötött házasságok részletes adataiból kiindulva vizsgálták a babonák és vallásos hitek hatását az esküvő időpontjának megválasztására. Az eredményeket összevetették a háború utáni időszak adataival, és arra a meglepő következtetésre jutottak, hogy a babonák hatása az ország minden részében fennmaradt, míg a vallási szekularizáció szintje különbözően alakult.

Nora Federici, a korábbi kutatások irányítója további vizsgálódásra javasolta, hogy a gazdaság és oktatás fejlődése az olaszok babonás és vallásos hiedelmeinek csökkenését eredményezi-e. Első látásra az olasz gazdasági csoda óta demográfiai és gazdasági szempontból minden megváltozott. Ha azonban a babonákra figyelünk, megállapítható, hogy – a régiók között csekély eltérésekkel – az országban mindenütt igyekeznek elkerülni a házasságkötést a „szerencsétlen” napokon, kedden és a hónap 17. napján, különösen, ha a 17-e péntekre (az olasz néphit szerinti legveszélyesebb napra) esik. A Google Trends adatai alapján kimutatható volt, hogy a babonáság egy másik fajtája, a horoszkóp Olaszország északi felében elterjedtebb, mint a déliben. Bár nehéz lenne a 17-e elkerülését bármi másnak tulajdonítani, mint a babonának, valójában nem lehet kimutatni, hogy az emberek mindennapi cselekedeteit mennyiben befolyásolja az, amit horoszkópjukból kiolvasnak.

1. ábra: A templomi esküvők aránya Olaszország régióiban, 2007–2009

Korábbi megállapítások szerint a vallásosság regionális eltéréseit tekintve Olaszország északi része

inkább szekularizáltak tűnik, mint a déli, bár a vallásos beállítottság ott is befolyásolja a házassági szezonalitást. A szerzők tanulmánya azzal kívánja ezt kiegészíteni, hogy válaszokat keres az északi országrész erősebb szekularizációjának okaira. Meg kell azonban mondani azt is, hogy ez a különbség legalábbis részben magyarázható a nemzetiségi szempontból vegyes házasságok nagyobb gyakoriságával Észak-Olaszországban, amely valószínűleg az egész országban egykor meghatározó súlyt képviselő, hagyományos vallásosság fellazulását eredményezte.

Hogyan értelmezhető együtt a babonás hitek továbbélése a vallási szekularizációval? Két korábbi szerző szerint a vallási és a babonás hitek nagyon is különbözőek. Ennek egyik oka, hogy a vallási hitek kompatibilisek a magasabb szintű oktatással és tudással, míg ez a babonás hiedelmekre nem igaz. Ezek szerint az oktatás pozitív relációban áll a vallásossággal (ezt a jelen tanulmány szerzőinek empirikus eredményei is megerősítik), viszont negatív a kapcsolata a babonákkal. Korábban azt is kimutatták, hogy a gazdasági fejlődés nem mindegyik eleme hat ugyanúgy, mint a szekularizáció. Az urbanizáció például negatívan korrelál a vallásossággal. Ez magyarázhatja, hogy a gazdaságilag kevésbé fejlett déli országrészben miért alacsonyabb a szekularizáció szintje is. Másrészt viszont ez nem ad magyarázatot a babonásság továbbélésének rejtélyére.

A vallásosság és a babonás hitek közötti összefüggésre vonatkozó elemzés ad erre vonatkozó támpontokat. Szerzője megállapítja, hogy egy vallási felekezethez tartozás pozitív hatással van a babonák elfogadására, ugyanis nagy valószínűséggel a természetfeletti erők létének elfogadását jelenti. Ugyanakkor az aktív vallásosságnak ezzel ellentétes hatása is van, mivel a katolikus egyház határozottan törekszik arra, hogy kiirtsa a babonáságnak a pogányság korából fennmaradt hagyományát.

A paradoxon egyik lehetséges magyarázata, hogy a gazdaság fejlődése (eltekintve az oktatástól) a vallási hitek szekularizálódását vonja maga után. Ez viszont a babonás hitek feltámadásához vezethet, hacsak a gazdasági fejlődés nem képes teljesen kompenzálni a vallásosság csökkenésének hatását. Ez a következtetés jól összecseng egy másik megállapítással, amely szerint az egykori szovjet tagállamokban, ahol a szocializmus idején korlátozott volt a vallásgyakorlás, együtt áll fenn a csekély val-

lásosság és a babonás hitek terjedésének általános tendenciája. Ez például igaz egy magas GDP-jű, erősen szekularizált országban, mint Lettország, míg nem érvényes egy alacsony GDP-jű, kevésbé szekularizált országra, mint Románia.

Amennyiben elfogadjuk ezt az értelmezést, a babonásság leküzdését célzó politikának elsőrangú feladatként az oktatás javítását kell kitűznie, miközben ez talán nem is meghatározó tényezője a vallási szekularizációnak. Végezetül a szerzők a korábbi vizsgálódásokra is hivatkozva megerősítik, hogy ez a kutatási terület – függetlenül a házassági szezonális iránti érdeklődés helyzetétől – igen ígéretes, mégpedig nem kizárólag a demográfusok, hanem általában a társadalomkutatók számára.

TÁRGYSZAVAK: babona, vallás, házassági szezonális, szekularizáció, nemzetközi összehasonlítás, Olaszország

RÓZSA GÁBOR

Társadalom

17/2017

A háztartások pénzügyi és fogyasztási felmérése: a második hullám eredményei

The household finance and consumption survey: results from the second wave

European Central Bank Statistical Working Paper Series, 2016. 18. sz. 1–138. p.

DOI: [10.2866/177251](https://doi.org/10.2866/177251)

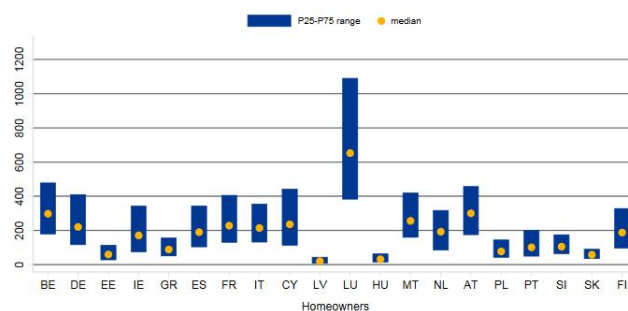
Az Európai Központi Bank (ECB) 2006 decemberében állította fel a Háztartások Pénzügyi és Fogyasztási Hálózata (Household Financial and Consumption Network) elnevezésű testületét. Az ECB közgazdászaiból statisztikusaiból, a tagállamok nemzeti bankjainak és statisztikai hivatalainak képviselőiből álló hálózat két háztartási felvételt bonyolított le; az első, 15 euróövezeti országra kiterjedő felmérés eredményeit 2013 áprilisában tették közzé. A második fordulónak 2014-ben Magyarország is résztvevője lett (akárcsak Lengyelország, míg az euróövezet tagjai közül kimaradt Litvánia). Az eredményeket 2016 decemberében publikálták. Magyarországon a felmérés 2014 őszén zajlott, szeptember 30-ai eszmei időponttal; a 6228 sikeres kitöltést eredményező adatfelvételt a Magyar Nemzeti Bank (MNB) megbízásából a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) bonyolította le, *Miből élünk?* elnevezéssel.¹ A második hullám során 18 országban összesen 84 ezernél több háztartást érintő felvétel során az országok lélekszámához viszonyítva – Málta, Luxemburg, Ciprus és Észtország után – a legnagyobb nettó (a megválaszolt kérdőíveket tartalmazó) minta Szlovénia, Írország és Szlovákia esetében fordult elő; tekintélyesnek bizonyult Finnor-

szágban és Franciaországban. A nem panel jellegű, tehát a két alkalomkor eltérő mintákon végzett felvétel referenciaideje 2014 volt, kivéve Spanyolországot (2011) és további hét államot, ahol 2013 volt a vonatkozó év (köztük Finnország, Hollandia és Lengyelország).

A kérdések kiterjedtek a magánháztartások költségvetésén túl a demográfiai jellemzőkre, tagjaik foglalkoztatottságára. A hangsúly természetesen a vagyon elemeire esett, és ezek álltak a feldolgozások középpontjában is. A második hullám adatai is azt mutatták, hogy a fejlett világban érvényesülő jelenségeknek megfelelően a nettó vagyon percentilisek szerinti megoszlása az euróövezet országaiban erősen asszimetrikus. A medián (az 50. percentilis) abszolút értéke 104 100 euró volt, míg a 10. percentiliséhez tartozók vagyonának értéke ennek kevesebb, mint századrészére (1 000 euróra) rúgott, s a legfelső tíz percentilisre jutott a teljes érték 51,2%-a. Ugyanakkor a legalsó öthöz tartozó háztartások negatív vagyont mondhattak magukénak, azaz tartozásaik meghaladták vagyonukat (azaz, hogy előfordultak közöttük olyanok, amelyeknek tetemes tartozásaik mellett tekintélyes vagyonuk volt).

Distribution of net wealth across households and across countries – homeowners

(in 2014 EUR thousands)

Source: HFCS.

1. ábra: A nettó vagyon megoszlása lakástulajdonosok szerint

A vagyon eloszlása erősen kötődik az emberi élet ciklusaihoz. A nettó vagyon középértéke életkor szerint haladva előbb felível, majd némileg hanyatlal: igen alacsony a 16–34 éveseknél (16 300 euró), majd a 65 esztendősknél tetőzik 160 000 euróval, hogy azután az ennél idősebbeknél mérsékelten csökkenjen. A háztartások vagyonának zömét, 82,2%-át a reáleszközök alkotják: ide sorolják az ingatlanokat, járműveket, vállalkozásokat és az értéktárgyakat. A fennmaradó hányad a pénzügyi eszközökre jutott. A háztartások lakhelyeül szolgáló

¹ A felvétel előzményeiről lásd: Simon Béla – Valentiny Ádám: *Miből élünk?* Az első átfogó hazai háztartási vagyonfelmérés bemutatása. *Statisztikai Szemle*, 2016. 7. sz. 717–735. p.

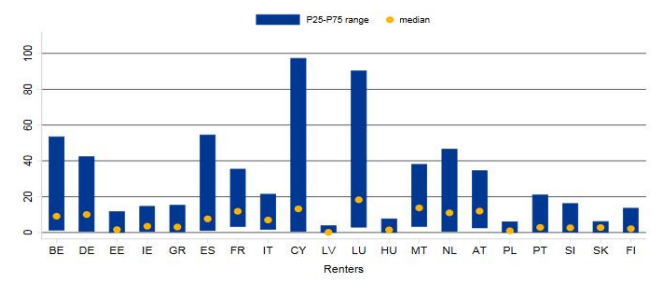
http://www.ksh.hu/statszemle_archive/2016/2016_07/2016_07_717.pdf

A felvétel részleteiről lásd: <https://www.ksh.hu/mibolelunk>. A magyarországi eredmények első összefoglalása és a nemzetközi felvétel első hulláma: Boldizsár Anna – Kékesi Zsuzsa – Kóczyán Balázs – Sisak Balázs: A magyar háztartások vagyoni helyzete a HFCS felmérés alapján. *Hitelintézetési Szemle*, 2016. 4. sz. 115–150. p. <http://www.hitelintezetiszemle.hu/letoltes/boldizsar-anna-kekesi-zsuzsa-koczyan-balazs-sisak-balazs.pdf>; a magyar eredményekről a KSH *Miből élünk? A háztartások pénzügyei* című ismertetése 2016 januárjában: http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/mibol_elunk14.pdf

ingatlanok képviselték 49,5%-kal a vagyon meghatározó részét, míg a pénzügyi eszközökön belül 7,9%-kal a betétek domináltak. A pénzügyi eszközök között a betétek a legelterjedtebbek, a háztartások 96,9%-a rendelkezett velük. Az önkéntes nyugdíjpénztárak és az életbiztosítások álltak 30,35%-kal a következő helyen, míg értékpapírokat minden tizedik háztartás birtokolt.

Distribution of net wealth across households and across countries – renters

(in 2014 EUR thousands)

Source: HFCS.

2. ábra: A nettó vagyon megoszlása lakásbérlők szerint

Az adóssággal küzdő háztartások aránya az euróövezetben az előző felmérés 44%-ról 42,4%-ra mérséklődött. A tényleges tartozást felmutató háztartások adósságainak középértéke ezzel párhuzamosan 24 000 euróról 28 200 euróra nőtt - úgy, hogy ebben a nettó vagyon szempontjából tehetős háztartások játszottak vezető szerepet. A teljes adósságon belül összegét tekintve a jelzálog képviselte a legnagyobb tételt (85,8%), az összes háztartás 23%-a terhelte meg ily módon ingatlanját.

TÁRGYSZAVAK: háztartások fogyasztása, háztartások vagyona, pénzügyi eszközök

HOLKA LÁSZLÓ

18/2017

Európai Egészségügyi Fogyasztói Index. 2016. évi jelentés

Euro Health Consumer Index 2016 Report. Arne Björnberg: Health Consumer Powerhouse 2017. 1–100. p.

URL: http://www.healthpowerhouse.com/files/EHCI_2016/EHCI_2016_report.pdf

2005 óta Európa harmincöt országának egészségügyi rendszerét vizsgálja átfogó igénytel a svéd Health Consumer Powerhouse (Egészségügyi Fogyasztói Központ) nevű intézet. Az értékeléshez

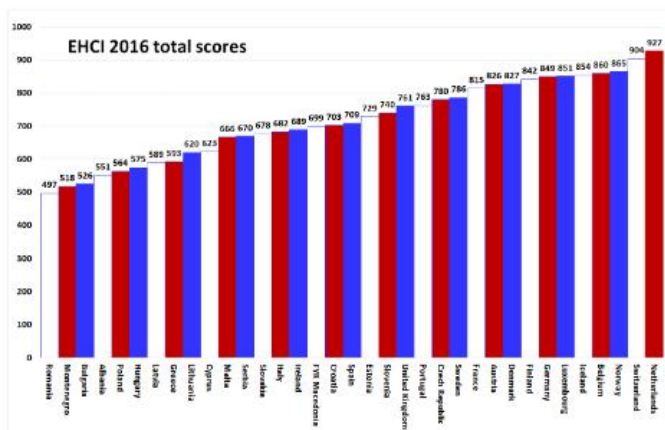
összesen negyvennyolc jelzőszámot és szempontot alkalmaznak, közöttük a haláloki és a csecsemőhalandósági mutatókon túl szerepel többek közt a hozzáférés az ellátáshoz, a kezelés eredményessége, a szolgáltatások köre és hatósugara, a megelőzés, a gyógyszerek használata. Az intézet évente közzétett jelentései a mutatókat egyetlen jelzőszámra, az Európai Egészségügyi Fogyasztói Indexbe (EHCI) sűrítve, pontozással rangsorolják az országokat. A legkevesebb elérhető pont 333, a legtöbb 1000. A tavalyi esztendőről készített jelentés előjáróban leszögezi: a 2008. évi válságot követő költségvetési megszorítások (a szektorra fordított források növekedésének elmaradása) ellenére az európai egészségügy összességében egyre jobb teljesítményt nyújt. A felállított rangsor szerint a Benelux-államok, Franciaország, Németország, Svájc, Ausztria, Norvégia és Finnország 800 pontnál többet halmozott fel, Hollandia és Svájc áttörte a 900 pontos határt, közelítve ezzel ahhoz, hogy az összes kritérium alapján egészségügyi rendszerük „fogyasztóbarátnak” legyen nevezhető. Ezzel szemben tizenegy kelet-európai ország (a balti államokon kívül Lengyelország, Magyarország, Románia és a Balkán-félsziget országai) 650 pontnál kevesebbet ért el. Magyarország 2016-ban a 30. helyre került 575 ponttal, ami elmarad a 2015. évi 578 ponttól (és a 27. hely elvesztésével járt).

1. ábra

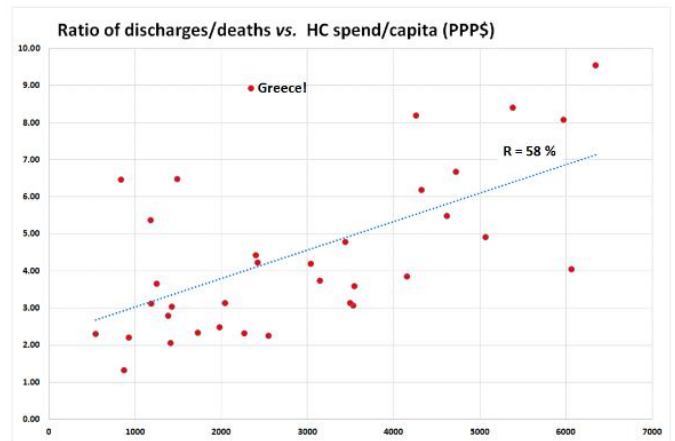
Az áttekintés vizsgálja az egészségügy költség-hatékonyágát is, a rendszerre fordított közkiadások és a teljesítmény egybevetésével. E tekintetben

a mutató létrehozása óta jelentős sikereket ért el Észtország és a Cseh Köztársaság, ők állnak az erre felállított rangsor élén (Macedónia után), míg a lista végén Románia és Bulgária található (amelyekről megjegyzi, hogy olyan hosszúas kórházi tartózkodással tűnnek ki, amit nem engedhetnek meg maguknak). A költséghatékonyságot illetően Magyarország alulról a harmadik: az értékelés szerint akár csak Lengyelországban, az illetékesek tagadni próbálják az egészségügyi reform szükségességét. A két ország kitűnő orvosképzése és az egészségügyi rendszer közfinanszírozásának hagyományai ellenére gyenge teljesítményt nyújt, s mindkét ország közönsége és szakmája ennél a helyezéssel jobbat érdemel – hangzik a tömör értékelés.

2. ábra: Az EHCI összesített pontjai, 2016

A százoldalas jelentés terjedelmének felét a 2005 óta észlelt folyamatok és a tendenciák leírása, valamint a módszertan ismertetése foglalja el, egy előzetes figyelmeztetéssel: az eredményeket nagy körültekintéssel tanácsos kezelni. Hangsúlyozza, hogy a vizsgálódás a betegek szemszögéből értékeli az ellátási rendszereket. A negyvennyolc indikátort hat osztályba csoportosítja; kifejti, hogy az egyes indikátorokat „jó”, „megjárja” és „nem annyira jó” fokozat szerint 3-tól 1-ig terjedő pontokkal látják el, s hogy az indikátorok osztályait az azokban elérhető maximális pontok súlyai szerint alkotott együtthatókkal szorozzák be. Az együtthatók legfőképpen szakértői véleményeken, valamint számos betegfelmérés eredményein nyugszanak. Az egyes indikátorok értékelési szempontjait és forrásait áttekinthető táblázatba foglalták, majd az egyes indikátorok országok szerinti pontjait rövid értékelő ismertetések taglalják. Az előzetes eredményeket a szemle készítői eljuttatták az összes érintett ország egészségügyi minisztériumához.

3. ábra: Az ellátás eredményessége

A jelentés 2009. évi változatát (amikor Magyarország még a 20. helyen állt)¹ támogatta az EU Információs Társadalom és Média Vezérigazgatósága, egyben élvezte a svéd uniós elnökség védnökségét; a következő években ezek elmaradtak, de a kiadványt 2015-ben még az EU egészségügyért és élelmiszerbiztonságért felelős biztosa, a litván Vytenis Andriukaitis mutatta be – az idén az ő közreműködése is hiányzott. Ehelyett az index módszertanának szakszerűségét vitató írás jelent meg a *British Medical Journal* blogjában. A bevezetőben a központ vezetője minderre nem tér ki, de közli, hogy a modern egészségüggyel szembeni elvárások az alkalmazott indikátorok megújítását is megkövetelik, ezért 2017 az EHCI újratervezésének éve lesz.

TÁRGYSZAVAK: egészségügyi ellátási rendszer, betegek elégedettségi indexe, európai egészségügyi rangsor, Európa

HOLKA LÁSZLÓ

19/2017

Mit mond, ha mond egyáltalán valamit az Európai Egészségügyi Fogyasztói Index?

Jonathan Cylus – Ellen Nolte – Josep Figueras – Martin McKee: What if anything does the Eurohealth Consumer Index actually tell us?

British Medical Journal, 2016. február 9.

URL: <http://blogs.bmj.com/bmj/2016/02/09/what-if-anything-does-the-eurohealth-consumer-index-actually-tell-us>

¹ Lásd: <http://www.healthpowerhouse.com/files/Report-EHCI-2009-090925-final-with-cover.pdf>.

Óva intettek a brit orvosi szaklap blogjában attól, hogy az érdeklődők túl nagy jelentőséget tulajdonítsanak az Európai Egészségügyi Fogyasztói Index (EHCI) rangsorának. A bejegyzés a European Observatory on Health Systems and Policies¹ (Egészségügyi Rendszerek és Politikák Európai Megfigyelőközpontja) igazgatójától és három munkatársától származik. Előljáróban felhozzák, hogy a Health Consumer Powerhouse rangsorában Nagy-Britannia a 2015. évi jelentésben 35 ország közül a 14. helyre került, és ez kiáltó ellentétben áll a Commonwealth Fund elnevezésű magánalapítvány áttekintésében elért első helyezéssel.²

Kifogásaikat három pontban foglalták össze. Az indikátorok osztályait minősítő három fokozat határvonalait önkényesen megállapítottaknak bélyegzik meg. Példaként Lengyelországot és Szlovákiát említik: míg az előbbi esetében az egészségügyi kiadások 69,6%-át fedezik közpénzekből, és ezzel a „nem annyira jó” besorolást kapta, addig Szlovákia 0,4 százalékponttal magasabb értéke a „megjárja” minősítést érte el. Svájc ugyanakkor a legjobb osztályzatot érdemli ki, holott az adókból levonható összegek és a hálapénz tekintetében (valamint a nem megkapott ellátásokat illetően) messze az uniós átlagtól elmaradó teljesítményt nyújt.

További fogyatékoságnak hozzák fel, hogy az egyes indikátorokhoz rendelt pontok nélkülöznek a logikát. Ilyen az ellátás eredményessége és elérhetősége: az első 250, a második 225 pontot ér. Ugyanakkor az első mutatóból nyolc, a másodikból csupán hat van, így például nemcsak egyforma súlyllyal szerepel a művi terhességmegszakítások rátája is, a rák túlélése is (mindkettő eredményességi jelzőszám), de emellett az olyan eredményességi indikátor, mint a rák túlélése, kevesebbet nyom a latba, mint a szakorvos elérhetősége. Végül az indi-

kátorok összessége az idősorok és a keresztmetszeti vizsgálatok sajátos egyvelegét alkotják. A szívbetegségeket és a stroke következtében bekövetkezett halált idősímban értelmezik, ezzel szemben a kórházi fertőzéseket az éppen elérhető legutóbbi adatok alapján.

A bejegyzés szerzői elismerik, hogy számos egészségügyi rangsorolást méltán érnek bírálatok, ezek többsége módszertanilag mégis átláthatóbb az EHCI-nél. És bár nem létezik az egészségügyi rendszerek besorolásának egyedül üdvözítő módja, erősen vitatható az az eljárás, amely látszólag ötletszerűen kombinálja a „leponozott” indikátorokat, és ennek alapján állapít meg sorrendiséget. A kompozit mutatók elfedik az egészségügyi rendszerekben lezajló valódi folyamatokat, és csekély segítséget nyújtanak a javításukon fáradozó szakpolitikusoknak.

TÁRGYSZAVAK: európai egészségügyi fogyasztói index, indikátorok súlyozása, Európa

HOLKA LÁSZLÓ

20/2017

Az egészségügyi rendszerek teljesítménybecslése uniós szinten: a szereplők és az intézkedések strukturált áttekintése

Nataša Perić – Maria M. Hofmarcher-Holzhaecker – Judit Simon: Health system performance assessment landscape at the EU level. A structured synthesis of actors and actions

Archives of Public Health, 2017. 5. sz. 1–10. p.

URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5278568/#CR16>

DOI: [10.1186/s13690-016-0173-5](https://doi.org/10.1186/s13690-016-0173-5)

Bár az egészségügy kezelése az uniós tagállamok nemzeti hatáskörében van, fokozódik az igény az egyes szisztémák teljesítmények egybevetésére. Emellett szól egyrészt, hogy a szociális ellátásokra fordított kiadásokon belül az egészségügyi szolgáltatások tetemes, 30%-os (és egyre növekvő) hányadát adják; másrészt, hogy az uniós egyre több ajánlása vonatkozik erre a területre. Másfelől az utóbbi évek migrációs jelenségei érezhető nyomás alá helyezték az ellátórendszereket. Harmadrészt pedig a megbízható összehasonlítások igényét erősítik az egészségügyi szolgáltatásoknak a határokon

¹ Az Egészségügyi Világszervezet (WHO) szakpolitikai háttérin-tézménye, partnerei között található kilenc európai állam és az olaszországi Veneto régió kormánya, a francia egészségbiztosítók szövetsége, az Európai Bizottság, a Világbank, a London School of Economics and Political Science és a London School of Hygiene and Tropical Medicine. Titkársága Brüsszelben van, irodákkal rendelkezik Londonban és Berlinben. <http://www.euro.who.int/en/about-us/partners/observatory>

² Az áttekintés 11 fejlett ország egészségügyi ellátását vizsgálta: Karen Davis – Kristof Stremikis – David Squires – Cathy Schoen: *Mirror, mirror on the wall*. New York – Washington, 2014, The Commonwealth Fund. 1–31. p. http://www.commonwealthfund.org/~media/files/publications/fund-report/2014/jun/1755_davis_mirror_mirror_2014.pdf

átnyúló megadására irányuló törekvések. A teljesítmények felmérése így szilárd támpontokat tesz szükségessé.

Ugyanakkor hiányzik az adatigényeket, az adatminőséget és a teljesítmény felmérését összefoglaló, az unió egészére érvényes keret. Ezt a hiányosságot hivatott áthidalni az unió *BRIDGE Health*¹ elnevezésű projektje – ennek egyik ágaként született a bécsi egyetem három munkatársának ez az áttekintése.

A szerzők az az illetékes szervezetek huszonöt weboldalán, a Google keresőprogramjának első alkalmakkor megjelenő ötven találatát szemlítették. Kiegészítésként alkalmazták a *Health Data Navigator* elnevezésű rendszert, amely újabban a *BRIDGE Health* alkotóeleme. Az áttekintés a 2000 után létrejött közlésekre szorítkozott, időszaka 2015 októbere és 2016 júniusa közöttre esett. A szerzők összesen hatvannégy kezdeményezést leltek: ezek 73%-a az Európai Bizottságtól, 8%-a az Európai Tanácstól, 9%-a a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezettől (OECD), és további 9%-a az Egészségügyi Világszervezet (WHO) európai regionális részlegétől származott. Az együttműködési készséget felerősítette az unió 2013-ban elfogadott egészségügyi stratégiája, a feltárt elemek azonban egyelőre nem foglalhatók szilárd keretek közé, holt az egyes országok teljesítményének összehasonlítása, a megítélésükből kiinduló legjobb gyakorlatok feltárása, a tudástranszfer elengedhetetlen alkotórésze a törekvések sikerének.

A teljesítmények felméréséhez az adatok és az indikátorok egységes megjelenítése szükséges. Erre egy lehetséges példa az OECD kezdeményezésén alapuló *EuroREACH* elnevezésű projekt (eredetileg ennek volt része a *Health Data Navigator*). Egyértelmű olvasatot megengedő adatokat igényelnek a szakpolitikák által monitorozásra, előrejelzésre, célmeghatározásra használt alapvető mutatók is: országok közötti összehasonlítást tesz lehetővé az utóbbi években a betegség-specifikus változókon alapuló teljesítményértékelés (EuroHOPE), akárcsak a kórházi indikátorok regionális változatait tartalmazó ECHO. A magán szervezet által évente közzétett Európai Egészségügyi Fogyasztói Index (EHCI) léte utal rá, mekkora lehe-

tőségek rejlenek az indikátorok egybevetésében, ám az összeállítását ért bírálatok rámutatnak, hogy adós a közölt eredményekhez vezető módszerek átláthatóságával.

Az áttekintés az egyes intézmények és kezdeményezések kapcsolatait szervezeti térkép segítségével teszi szemléletessé, majd egyenként ismerteti az egészségügyi adatok előállításának és közlésének felelőseit. Az egészségügyi rendszerek teljesítményének negíteléséhez az Európai Bizottság felhívása értelmében kívánatos lenne összehangolni az uniós intézmények ebből a szempontból széttagolt tevékenységét. A térkép elárulja, hogy az egészségügyért felelős vezérigazgatóság felhatalmazásánál fogva a népesség egészségére vonatkozó általános tájékoztatásért felel, a foglalkoztatási és szociális ügyeké az egészségügyi intézmények elérhetőségét tartja szem előtt, míg a gazdasági és pénzügyi vezérigazgatóság a hatékonyságra és a fenntarthatóságra összpontosít. A minőségi adatok legfőbb gazdája az Eurostat. Szerepe az utóbbi években megnőtt; a jóllét kérdéseinek előtérbe kerülése az életminőségre vonatkozó, egészségügyi indikátorokat is tartalmazó mutatók kidolgozását eredményezte (bár ezek még csak lazán kötődnek az OECD „Better Life” [Jobb Élet] kezdeményezéséhez). Az Eurostat fenntartható fejlődést tükröző mutatói között szintén előfordulnak egészségügyi adatok – míg az oktatási és kulturális vezérigazgatóság fél tucat mutatóval követi nyomon az ifjúság egészségi állapotának jellemzőit.

TÁRGYSZAVAK: egészségügyi rendszerek teljesítménye, egészségügyi információk, egészségügyi indikátorok, Európai Unió

HOLKA LÁSZLÓ

21/2017

A foglalkoztatás hatása a szubjektív egészségre Kínában

Zheng Xie – Adrienne N. Poon – Zhijun Wu – Weiyang Jian – Kit Yee Chan: Is occupation a good predictor of self-rated health in China?

PLOS ONE, 2015. május 7. 1–18. p.

DOI: [10.1371/journal.pone.0125274](https://doi.org/10.1371/journal.pone.0125274)

¹ A *BRIDGE Health* projekt 2015 májusában kezdődött, 30 hónapos időtartammal zajlik: <http://www.bridge-health.eu/content/bridge-health-project>

Az elmúlt évtizedek gyors gazdasági fejlődése Kínában jelentősen megváltoztatta az emberek társadalmi státuszát, vele együtt a foglalkozás szerepét. A modern társadalom szükségletei a társadalmi változások sokaságát indította el, beleértve a migrációs munkaerő-állomány kialakulását, a foglalkozások mindkét nemnél megfigyelhető fokozódó szerepét, az új foglalkozások létrejöttét és a munkafeltételek növekvő különbségeit, amelyek negatív hatással vannak az egészségi állapotra. A foglalkoztatási státusz befolyásolja az emberek jövedelmét, képzettségét, társadalmi rangját, ami pozitívan járulhat hozzá a jó egészségi állapot kialakulásához.

A foglalkozást mint a társadalmi és gazdasági státusz egyik indikátorát eddig kevésbé tanulmányozták a jövedelem és az iskolázottság mutatóihoz képest. A foglalkozás közvetlen hatása lehet az egészségi állapotra és közvetett más társadalmi-gazdasági mutatókra. A rossz egészségi állapot a foglalkozási mobilitás kiváltójává válhat és elvezethet a gyenge presztízsű foglalkozások kiválasztódásához. A szakmák presztízse hatással lehet az önbecsülésre, növelheti a lehetőséget a társadalmi támogatás kiterjesztésére, és együtt járhat felajánlott apró előnyök elfogadásával.

A szubjektív egészség vizsgálatánál azt találták, hogy az korrelál számos biomarkerrel (vörösvérsejtek, hemoglobin, aminoszén, koleszterin, triglicerid, lipoprotein, vércukor stb.), előrejelezheti a halál bekövetkezését, és utal az adott személy fizikai és mentális állapotára. Az alacsonyabb presztízsű foglalkozást űzőknél kapcsolatot találtak a metabolikus szindrómával, a koronáriás szívbetegségek nagyobb kockázatával, a rákkal, a kardiovaszkuláris és a légzőszervi megbetegedésekkel.

Kínában a városokban és az idősek körében végzett felmérések szerint a rossz egészségi állapotúnak vallott emberek aránya 18,5 és 70,7% között szóródik. A rossz egészségi állapotnak a biomarkerekkel való kapcsolata mellett összefüggést találtak az alacsony szubjektív egészségi állapot és a kedvezőtlen munka- és életfeltételek, a munkanélküliség, a biztosítás hiánya, az alvási problémák, a magányosság, a gyenge szociális támogatás és a kisebb mértékű teafogyasztás között. Emellett a rossz egészségi állapot kialakulásában szerepet játszik a fizikai inaktivitás, a soványság, a súlyvesztés és a korai menopauza is. A foglalkozás, a

jövedelem és az iskolázottság korrelál egymással, de nem felcserélhetők. Kínában a foglalkozási státusz jobban kifejezi az önmagukról kialakított egészségképet, mint a jövedelem vagy a képzettség. A gyors változások miatt a magas képzettség nem szükségképpen jár az átlagnál jelentősen magasabb bérekkel. A magasabb presztízsű foglalkozásoknak az egészségügyi forrásokhoz való jobb lehetősége hatással van a saját magukról alkotott egészségkép szintjére.

A jelen tanulmányban az adatokat a szerzők a kínai családpánél-felvételből vették át, amely egy longitudinális, prospektív kohorszvizsgálat. A munkát a Pekingi Egyetem Társadalomtudományi Intézete végezte el, együttműködve a Michigani Egyetem Társadalomkutató Központjával. A kutatást megalapozó felvételt 2010 áprilisa és 2010 szeptembere között hajtották végre, többlépcsős valószínűségi mintán, az ezzel járó rétegzéssel. A válaszadási arány 84,1% volt. A mintát huszonöt tartományból választották ki. Közülük ötöt kiemeltek (Kanton, Kanszu, Liaoning, Honan és Sanghaj), így ezek túlréprezentáltaká váltak, a maradék húszat pedig egy csoportba vonták össze.

A minta három lépcsőjét a megyék, a települések és a háztartások alkották. Az első lépésben 162 megyét választottak ki, amelyből 649 közigazgatási egységet emeltek ki, így a végső menetben 19 986 háztartás kijelölése történt meg. E háztartásokban 42 590 személy élt, akik közül 33 600 felnőtt és 8990 gyermek volt. A 18–60 évesek közül a foglalkoztatottak váltak célszemélyekké, akik teljes munkaidőben, részmunkaidőben vagy ideiglenesen legalább egy órát dolgoztak a megfigyelést megelőző héten. A hasonló foglalkozásokat egy csoportba vonták össze, végül hét kategóriát állítottak fel: magasabb végzettségű vezetők és értelmiségiek, alacsonyabb szintű vezetők és szakalkalmazottak, rutinmunkát végző szellemiek, önfoglalkoztatottak, szakképzett fizikai munkások, betanított és segédmunkások, végül mezőgazdasági dolgozók. Felmérték a foglalkozások presztízsét is. Ehhez a kínai foglalkozási rendszer nyolc kategóriába tömörített 595 foglalkozását konvertálták az ENSZ (International Classification of Occupation [ISCO] 88) foglalkozási rendszerére, ahol tíz kategóriában 390 foglalkozás megnevezését különítet-

ték el. A foglalkozások presztízsét 0 és 100¹ közötti pontozással mérték.

Az iskolai végzettségeket öt csoportba sorolták: általános iskola vagy kevesebb, alsó középiskola, felső középiskola, szakmunkásképző, főiskola vagy egyetem. A heti ledolgozott munkaidőt is csoportosították: 44 óra vagy kevesebb, 45–64 óra és 65 óra vagy több. Közismert, hogy a túl hosszú munkaidő a rossz munkakörülményekkel együtt a stressz fokozódásával jár, ami egészségkárosodáshoz vezet.

Az egészségi állapottal kapcsolatban három kérdésre kellett válaszolni. 1. Az elmúlt két hétben érzett-e problémát egészségi állapotában? 2. Az elmúlt hat hónapban volt-e diagnosztizált krónikus betegsége? 3. Az elmúlt hónapban érzékelt-e idegességet, reménytelenséget? Végül azt is megkérdezték, hogy miként értékeli egészségi állapotát a mintában szereplő személy. A válasz jó vagy rossz (relatív rossz, rossz és nagyon rossz) lehetett.

A regressziós modell nemenként vizsgálta a válaszadók adatait. A mintában a nők aránya 41,7, a férfiaké 58,3% volt. A foglalkozások presztízsének átlaga 40,3 pontot tett ki. A jövedelem erős korrelációt mutat a foglalkozással ($r = 0,616$) és az iskolázatással ($r = 0,489$). A két utóbbi között a korreláció erőssége is hasonló ($r = 0,575$). A válaszolók 40,6%-a mezőgazdasági munkás volt. A magasabb iskolai végzettségű vezetők és értelmiségiek foglalkozási presztízse került az első helyre (63,3 pont), míg az alacsonyabb végzettségű vezetők és szakalkalmazottak 55,0 pontot, a mezőgazdasági munkások 39,7, az önállók 34,1, a betanított és segédmunkások 29,9 pontot értek el.

Heti 44 órát vagy kevesebbet a foglalkoztatottnak csak 38,6%-a dolgozott, a 45–64 órát teljesítőké 38,4%-ot tett ki, míg majdnem egynegyedük heti 64 óránál is többet töltött munkával. A magasabb presztízsű foglalkozásúak kevesebb heti munkaidőt, míg az alacsony presztízsűek több órát teljesítettek.

A felvétel szerint a férfiak 9,8%-a, a nők 12,2%-a rossz egészségi állapotúnak tartotta magát. Az elmúlt két hétben 21,5%-uk (a férfiak 18,8, a nők 25,2%-a) számolt be akut betegségről. Az elmúlt hat hónapban krónikus betegséget 9,9%-uknál állapítottak meg (férfiak: 9,2, nők: 10,9%). A megkérdezettek 13,0%-a (férfiak: 11,8, nők: 14,7%) észlelt

depressziós szimptomákat magán az elmúlt egy hónapban.

A kutatás fő megállapítása, hogy az alacsony presztízsű foglalkozások és a rossz szubjektív egészségi állapot között nem találtak összefüggést. Ugyanakkor az alacsony presztízsű foglalkozási csoportba tartozók általában rosszabb szubjektív egészségi állapotról számoltak be. A mezőgazdasági foglalkozásúak vannak a legrosszabb egészségben, de foglalkozási presztízsük közepesnek minősíthető. Az állami vállalatoknál dolgozók presztízse jóval magasabb, mint a magántulajdonú cégeknél dolgozóké. A mezőgazdasági munka relatíve magas presztízse unikumnak tekinthető a világon. Ezt döntően a nők végzik; rájuk vár a fizikailag kimerítő mezőgazdasági munka, mert a férfiak a városokban dolgoznak. Ez visszatükröződik egészségi állapotukban is. A nők rosszabb szubjektív egészsége ellenére halandósági rátájuk kisebb, mint a férfiaké.

TÁRGYSZAVAK: foglalkozási presztízs, családpanel, szubjektív egészségi állapot, Kína

HAJNAL BÉLA

22/2017

Digitális technológia: az egészségügyi adatok jobb felhasználásáért

Digital technology: making better use of health data

New Health Technologies. Managing Access, Value and Sustainability. Paris, OECD, 2017. január 16. 185–227. p.

DOI: [10.1787/9789264266438-9-en](https://doi.org/10.1787/9789264266438-9-en)

„Adatokban gazdag, információkban szegény” ágazatnak mondják világszerte a rendkívül ismeretigényes egészségügyet, ami éles ellentétben áll azzal a 2006-ban megfogalmazott felismeréssel, miszerint: „A tudás a betegség legjobb ellenszere – amit már tudunk, az nagyobb hatást gyakorol az egészségre és a betegségre, mint bármelyik gyógyszer vagy technológiai eljárás, amelyet a következő évtized folyamán bevezetnek”.

A Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD) önálló kötetet szentelt az egészségügyben alkalmazott technológiák ismertetésének és használatának. Az összeállítás célja, hogy az egészségügyi rendszerek működtetőinek és a

¹ A Sztenderd Nemzetközi Foglalkozási Presztízs (SIOS) 0 és 100 közötti értékeket tartalmazó skáláján mérték.

szakpolitikusoknak olyan integrált rendszerek létrehozását ajánlja, amelyek csökkentik mind a klinikai, mind a pénzügyi kockázatokat. A robbanásszerűen szaporodó, nemcsak az egészségügyi rendszereken belül létrejövő elektronikus adatokkal foglalkozó fejezetét elsősorban az elektronikus beteglap (Electronic Health Record – EHR) kérdésének szentelték. Ennek részletes ismertetése előtt áttekinti a Big Data tartományába eső egészségügyi jellegű adatokat, figyelmét mégis elsősorban az egészségügyi ellátásban és rendszerekben felgyülemlett hagyományos adattömegre fordítja, mondván: azok rendezése jó kiindulópont lehet a heterogén, nem strukturált halmazt képviselő Big Data kezeléséhez. A nem strukturált adatok felhasználhatóságát három technológiai fejlemény lendítette előre: olcsóbb és hatékonyabb lett az adatok tárolása; jelentősen fejlődtek az adatokat feldolgozó hardverek és szoftverek (aminek példái a természetes nyelvfeldolgozás, azaz a natural language processing – NLP, valamint a szemantikai elemzés); jelentkezett a gépi tanulás. A kiegészítő ismeretekkel kecsegtető egészségügyi adatok négyféle csoportba rendezhetők – a betegek ellátását javító, az egészségügyi rendszer egészét kezelő adatok mellett a népesség egészségi állapotát felügyelő, valamint a kutatási célokat szolgáló adatok osztályára.

Az egyes csoportokra szabott adatfeldolgozókat a nemzetközi gyakorlatból vett példák szemléltetik. A betegek ellátását segítő estek között szerepel az Egyesült Államokból az a kutatás, amely tizenöt esztendő 608 014 élve született csecsemőjének adatai alapján a szülést közvetlenül követő fertőzések előfordulásának rétegzett esélyeit tárta fel, jelentékenyen csökkentve ezzel az antibiotikumok ilyenkor előforduló adagolását. Az izraeli egészségügyből vett egyik példa pedig arra utal, hogy miután megvizsgálták négyszázezer, alacsonyabb társadalmi státusszal rendelkező beteg adatait az ápolásukban kimutatható aránytalanságok megállapítása végett, olyan intézkedéseket hoztak, amelyek révén 60%-os javulást értek el a gondozás minőségét értékelő pontokban. Az egészségügyi ágazat működését segítő adatfeltárás terén Finnország olyan rendszert működtet, amely adatokat gyűjt a lakosság minden egyes találkozásáról a rendszerrel – a kórházi felvételtől a házi orvosi rendeléseken és a felírt gyógyszereken át egészen a halálesetekig. Az adatokat folyamatosan

elemzik az ellátás minőségének javítása és a költséghatékonyság elérése érdekében. A kórházi szintű adatok nyilvánosak. Dél-Koreában az egészségügyi biztosi adatokat végigvezetik az érintettek életútján, és rendszeres jelentéseket készítenek az ellátás minőségét jelző pontokról. Ily módon a rendszer működtetői azonosítani tudják a nem megfelelő kezelést fedő gyenge teljesítményt, tisztában vannak a gyakorlatban alkalmazott különböző megoldásokkal. A harmadik osztály elkülönült adatállományok elemzését feltételezi, célja a népesség egészségi állapotának megfigyelése és az ehhez tartozó intézkedések (felvilágosítási, megelőzési programok) értékelése. Példa rá az Egyesült Államok Élelmiszer- és Gyógyszerbiztonsági Hivatala (FDA) által a jóváhagyott orvosi technológiák nyomon követésére útnak indított *Mini-Őrszem Kezdeményezés*. A vállalkozás több forrásból merít: elektronikus beteglapokból, adminisztratív adatállományokból, biztosi igénybejelentésekből. Résztvevője számtalan adatpartner ország szerzte; a kezelt adatok mennyiségét mutatja, hogy az orvosi rendelőkben recept felírásával járó látogatások száma 2015-re megközelítette a hárommilliárdot. A betegek adatait nem központilag gyűjtik, hanem az adatpartnerek egy modell alkalmazásával szabványosított formában, egyéni azonosítóiktól megfosztva kódoltan továbbítják a központi adatbázisba, ahol elvégzik értékelésüket és elemzésüket.

TÁRGYSZAVAK: egészségügyi adatkezelés, elektronikus beteglap, Amerikai egyesült Államok, Izrael, Dél-Korea

HOLKA LÁSZLÓ

23/2017

Az adminisztratív állományok Big Data forradalmának szerepe a társadalomtudományi kutatásban

Roxanne Connelly – Christopher J. Playford – Vernon Gayle – Chris Dibben: The role of administrative big data revolution in social science research

Social Science Research, 2016. szeptember. 1–12. p.
DOI: [10.1016/j.ssresearch.2016.04.015](https://doi.org/10.1016/j.ssresearch.2016.04.015)

Divatjelenségnek nevezik a Big Data kérdéskörét a szerzők, megállapítva: meglehetősen forradalmat hoz

magával, ám korántsem az adatok mennyisége vagy az állományok mérete a forradalmi benne. Sokkal inkább az, hogy nyomában a társadalomtudományi kutatások számára hozzáférhetővé válnak korábban nem elérhető jellegű adatok (kivéve Norvégiát, Svédországot és Finnországot, ahol ezek évek óta elérhetők).

Az írás útmutatót kínál a társadalomkutatóknak az adminisztratív állományok használatához (kifogásolva, hogy a Big Data körüli eszmefuttatások elhanyagolják taglalásukat). Míg a társadalomtudományi kutatásokhoz saját előállítású adatokat használnak fel, az adminisztratív adatállományok „talált” adatokat kínálnak. A legfőbb eltérés közöttük a rendszerint közigazgatási szervezetek által végzett adatgyűjtések céljában rejlik. Ezek általában ismert sokaságokból merítenek, rendszerint felölelik teljes egészüket – ám érdemes tudatában lenni, hogy végeredményben nagy sokaság, de egyben csekély számú változó jellemzi őket. Előnyük lehet, hogy kiegészítik a kutatók által előállított állományokat, pótlólagos információkkal segíthetik az egyes témák vizsgálatát. Kiváltképpen fontos forrást jelenthetnek a társadalmi egyenlőtlenségek, a magatartás, valamint a szociálpolitika eredményességének feltárásában. További előnyük, hogy kohorszok kialakításával lehetővé teszik egyes folyamatok időbeni alakulásának nyomon követését.

Az adminisztratív adatállományok felhasználását jogi és erkölcsi korlátok szabályozzák. Az előre megtervezett felvételekhez képest az ilyen állományok adatainál a társadalmi felmérésekhez használt statisztikai fegyvertár nem minden esetben alkalmazható maradéktalanul; számos esetben hiányzanak a háttér-információk. A szerzők naiv eljárásnak nevezik, ha a kutató egy kisebb adatkészletet próbál meg elemezni: ilyen esetekben javasolják az érzékenységi vizsgálat elvégzését. Még lényegesebb, hogy a kutatók tisztában legyenek a leegyszerűsítő szignifikanciatesztek korlátaival – ha például egy kivételes nagyságú adatállományra alkalmaznak egy szokványos lineáris regressziós modellt, a bétára számított standard hiba értéke igen csekély is lehet. Hagyományos szignifikanciateszt bevetése esetén ilyenkor arra a téves következtetésre juthatunk, hogy valamely változó hatása igen jelentékeny. Mindez persze nem a nagy állományok ügye, sokkal inkább a szignifikanciatesztekkel szembeni növekvő elé-

gedetlenséget tükrözi.¹ Egy lehetséges megoldás, ha nagy állományoknál a p értékét csökkentjük.

Az adminisztratív állományok kezelése időt és körütekintést igényel: az adatokat újra kell strukturálni, meg kell alkotni a változókat. Mivel az ilyen állományokat nem kíséri az elemzés céljaihoz igazodó dokumentáció, gondot kell fordítani jellegük tisztázására, az adatok felhasználhatóságának kiderítésére. Sok esetben ez az adatforrásokig visszanyúló feltárást tesz szükségessé (ilyenek lehetnek a felhasznált címlisták eltéréseiből fakadó adatkülönbségek, az esetek halmozódásából bekövetkező ismétlődések kiszűrése). A tisztánlátás érdekében a kutatóknak tanácsos átlátniuk a vizsgált területen született adminisztratív intézkedések sorozatait, amelyek hatásai óhatatlanul tükröződnek az állományokban. Hasonlóképpen ügyelni kell a lehetséges (mérési, feldolgozási, kiigazítási) hibák előfordulására, amelyek ráadásul állományonként eltérők. Végül érdemes feltárni az adatok minőségét – a minőségellenőrzés meglététől kezdve a rögzítők munkájáig bezárólag.

TÁRGYSZAVAK: Big Data, adminisztratív adatállományok, adatkezelés, adatminőség

HOLKA LÁSZLÓ

24/2017

Az egyenlőtlenség Dániában – fordított tükrökben

Orsetta Causa – Mikkel Hermansen – Nicolas Ruiz – Caroline Klein – Zuzana Smidova: Inequality in Denmark through the looking glass

OECD Economic Department Working Papers, 2016. 1341. sz. (ECO-WKP(2016) 63. 1–50. p.

URL: <https://www.oecd.org/denmark/Inequality-in-Denmark-through-the-looking-glass.pdf>

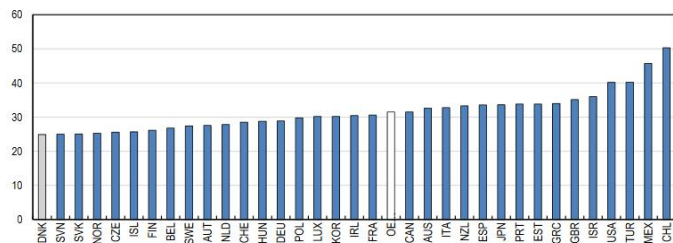
¹ A szignifikanciatesztekéről: The ASA’s statement on p-values: context, process and purpose. *The American Statistician*, 2016. 2. sz. 129–133. p.

<http://amstat.tandfonline.com/doi/full/10.1080/00031305.2016.1154108?scroll=top&needAccess=true>; Bárdits Anna – Németh Renáta – Terplán Győző: Egy régi probléma újra előtérben: a nullhipotézis szignifikanciateszt téves gyakorlata. *Statisztikai Szemle*, 1. sz. 2016. 1. sz. 52–75. p. http://www.ksh.hu/statszemle_archive/2016/2016_01/2016_01_052.pdf;

Hunyadi László – Vita László: Számúzott szignifikanciatesztek. *Statisztikai Szemle*, 2016. 4. sz. 435–444. p. http://www.ksh.hu/statszemle_archive/2016/2016_04/2016_04_435.pdf

A világ többi országához képest Dániában feltűnően csekélyek a jövedelmi különbségek. Az ország lakói a világ „legboldogabb” népének számítanak a többek között a szubjektív jóllétet, az egészségben várhatóan eltöltött évek számát, a társadalmi támogatás ismérveit tartalmazó mutató szerint.¹ A Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD) forrásai szerint a háztartások rendelkezésére álló jövedelem szintje alapján megítélt jövedelmi egyenlőtlenség a tagállamok között a legalacsonyabb. A Gini-együttható értéke 2012-ben 24,9 volt, jóval elmaradva a harmincöt ország átlagától (31,5), s az egyenlőtlenség másfajta mutatói hasonló képet rajzolnak – így mind a legsó és legfelső decilist a mediánhoz mérő P90/P10, mind az S80/S20 ráta –, akárcsak a Palma-hányados. A tanulmány az efféle szintetikus mutatóknál részletesebb módon, az OECD által alkalmazott eljárások segítségével, a dán statisztikai hivatal és a kormányzati szervek által közölt adatsorok elemzésével igyekszik bepillantani a rendkívül egyenletes dániai jövedelemeloszlás hátterébe.

Időszerűségét az adja, hogy a jövedelmi egyenlőtlenségeknek az utóbbi három évtized folyamán világszerte tapasztalt fokozódása alól a skandináv ország sem kivétel: a Gini-index ez alatt ugyanolyan arányban, 3 ponttal növekedett, mint a világszervezetre számított átlag – s a 2008. évi válság alól Dánia sem volt kivétel. Hatásaiban ez azzal járt, hogy az elhúzódó kilábalás a korábbi évtizedektől eltérően az egyes jövedelmi csoportokat nem azonos mértékben érintette, inkább a felső régióhoz tartozóknak kedvezett, s némiképp meggyengült a jóléti rendszer újraelosztási hajlandósága.

1. ábra: A teljes lakosság rendelkezésre álló jövedelme

A nemzetközi összehasonlítások alapja az OECD másodlagos készletet képviselő jövedelem-

eloszlási adatbázisa (IDD), amely az 1980-as évek közepétől 2013-ig terjedő időszakot öleli fel, és amely szabványosított indikátorokat tartalmaz. Ezek összeállítása a módszertani ajánlásoknak megfelelően egységesen történik, meghatározva a megfigyelési egységeket (egyének vagy háztartások), az eltérő méretű háztartások összehasonlíthatóságát (ekvivalencia-skálák), és legfőképpen a jövedelmek elhatárolását. Az utóbbin belül sokféle forrás előfordul: számolhat a munka- vagy tőkejövedelmekkel, beleértve az önfoglalkoztatásból származó hányadot – vagy pedig eltekinthet bizonyos összetevőktől (mint a tőkehozadék), a pénzügyi vagy nem pénzügyi vagyonelemekből származó veszteségektől és nyereségektől.

A dán statisztikai hivatal, valamint a (változó intézményi felállású) kormányzati szervek közzéteszik saját jövedelem-egyenlőtlenségi adataikat, amelyek nem mindenben igazodnak a nemzetközi előírásokhoz, hanem az elérhető adatforrásokhoz. Következésképpen a Gini-együttható nemcsak az OECD által mérttől mutat eltérést, hanem a kétféle közlés is különbözik: mindkettő értéke meghaladja a nemzetközi szervezetét – 2012-re a statisztikai hivatalnál 27,4, a kormánynál 25,7 volt. Az évről évre bekövetkező változások mindeközben erős korrelációt mutattak. Az eltérések két tényezőre vezethetők vissza: az adatok kiválasztására és a jövedelmek meghatározására.

A szerzők a dán kormány adóbevallásokon alapuló adatsorainak összetételét elemzik pontról pontra haladva. Első lépésként rámutatnak, hogy a dán kormányzatnál a megfigyelés egysége nem a háztartás, hanem a család (eltérést okoz például, hogy több háztartás is együtt élhet egy családként); eltérés van az alkalmazott ekvivalenciaskálában; s végül, az 1990-es évek közepéig a dán kimutatások kizárták a legnagyobb és a legkisebb jövedelmekkel rendelkezőket. A jövedelem fogalmát illetően az OECD alapvetően az ENSZ ajánlásait követi, míg a dán kormányzati szervek a részvények adóköteles osztalékát is beleszámítják, nem számítják be azonban a munkáltatók és a munkavállalók társadalombiztosítási hozzájárulásait, így az utóbbiak nem szerepelnek a folyó transzferekben – ezek között viszont megjelennek az önkéntes nyugdíjpénztári befizetések. A további eltérések között említik, hogy a dán kormány felfogása elfogadja az önfoglalkoztatásból vagy tőkéből keletkező negatív jövedelem-elemeket; nem szerepelteti a saját fo-

¹ World Happiness Report. 2016. 1. sz 1–70. p. Szerk.: John Helliwell, Richard Layard és Jeffrey Sachs. http://worldhappiness.report/wp-content/uploads/sites/2/2016/03/HR-V1_web.pdf

gyasztásra történő, magas jövedelmű országnál egyébként sem számottevő termelést; míg az OECD a tőkenyereséget és -vesztéséget a vagyon-elemek közé utalja, a dán kormány a jövedelemnél tünteti fel; az OECD az összehasonlíthatóság nehézségei miatt nem kalkulál az imputált lakbérékkel, de a dán kormányzat a jövedelemhez sorolja. Az OECD adatbázisa és a dán kormányzatok közötti Gini-együtthető értéke a tételektől függően eltérő. A nemzetközi szervezetéhez viszonyítva a háztartás fogalmának különbsége 2010-ben 0,8 százalékponttal növelte, míg az ekvivalenciaskála mindössze 0,1%-os eltérése meglepő módon 0,4 százalékponttal csökkentette 2010-ben (és kisebb mértékben az azt megelőző években is). A negatív jövedelem-elemek a 2010-es évet kivéve a dán számítás szerinti Gini-együtthető csökkenésével jártak, különösen az 1985 és 1995 közötti évtizedben, amikor a különbség 1,5 százalékpontot ért el. Végül az imputált lakbér 1985 és 1990 között hasonlóképpen a dán érték mérséklődését hozta, majd 2000 és 2010 között ellenkezőleg, megemelte – ami kiugróan nagy, 1 százalékpontos eltéréshez vezetett 2005-ben.

Az áttekintés a továbbiakban részletezi a legfelső és a legalsó jövedelmi csoportok viszonyának alakulását, kitérve a 2006 utáni időszakban emelkedésnek indult szegénységi küszöbre is (a 2005 júniusában megválasztott dán kormány törölte ezt a hivatalos mutatók sorából).

A tanulmány második fele az OECD által alkalmazott újfajta megközelítés, az Anthony Atkinson² nyomán kifejlesztett, a súlyokat egy speciális, sorrendiséget meghatározó paraméter alkalmazásával a szélső értékek szerint érzékenyebbé tevő általános középértékkel, az eltérő jövedelmű szegmensek közötti eltolódásokat kimutató eljárással részletesen egybeveti az OECD adatait a dán jövedelmi tényszámokkal. Középpontjában a háztartások rendelkezésére álló jövedelem tüzetes elemzése áll, alakulását 1985-től követi nyomon.

TÁRGYSZAVAK: jövedelmi egyenlőtlenség, Dánia

HOLKA LÁSZLÓ

25/2017

Nemzedékek életszínvonalának egyenlőtlenségei Franciaországban

Hippolyte d'Albis – Ikpidi Badji: Les inégalités de niveaux de vie entre les générations en France
Économie et Statistique / Economics and Statistics, 2017. 3. sz. 77–100. p.

URL: <https://www.insee.fr/fr/statistiques/2647428?sommaire=2647454>

DOI: 10.24187/ecostat.2017.491d.1906

Fordulópontról számol be a hivatalos francia statisztikai intézmény, az INSEE kiadványának idei márciusi számában megjelent szerkesztőségi bevezető. A folyóirat, az 1969 óta havonta, később évente hét-nyolc alkalommal megjelenő, gyakorta tematikus összeállításokat közlő *Economie et Statistique* címe a 491–492. számtól megváltozott: az *Economie et Statistique* elnevezésből *Economie et Statistique / Economics and Statistics* lett. Utalva az újításra: a tanulmányok a jövőben egyszerre jelennek meg francia és angol nyelven.

A nemzetközivé lett folyóirat első számát az életkorok és a nemzedékek témájának szentelték. Közöttük szerepel az életszínvonal kérdéseit taglaló vizsgálódás, amely az életkor és a nemzedékek életszínvonalban megjelenő jellegzetességeit tárja fel. A kutatás célja, hogy a francia családi költségvetési felvételek adatai alapján összehasonlításokat végezzen a korcsoportok, illetve a nemzedékek életszínvonala között, amelyhez az egybevetések két szintjét alkalmazták. Az első az életszínvonalat az életkor függvényében vizsgálja. Ennek révén egymás közt összehasonlíthatóvá válnak az életkor szerinti csoportok, viszonylag hosszú időszakokra. Ebből azonban nehéz lenne normatív következtetéseket levonni: nem nyilvánvaló ugyanis, hogy a korcsoportok életszínvonalának azonossága tükrözi-e a háztartások preferenciáit. Az életciklus-elmélet azt sugallja, hogy a kor előrehaladtával a fogyasztás nő, ha a megtakarítások szintje meghaladja az egyén adott pillanatban jelentkező fogyasztási preferenciáinak ellenértékét.

Az összehasonlítás második szintje a születés időpontjának függvényében becsüli az életszínvonal alakulását. Ez megengedi a nemzedékek egybevetését, valamint annak felmérését, hogy melyikük élt magasabb nívón. Hátulütője, hogy nem teszi lehetővé a nemzedékek közötti esetleges egyenlőtlen-

² Anthony Atkinson: On the Measurement of Inequality. *Journal of Economic Theory*, 1970. 3. sz. 244–263. p. <http://www.jstor.org/stable/1815968>

segek kielégítő magyarázatát. A vizsgálódás közép-pontjában a rendelkezésre álló jövedelem állt, míg a másik változót az egyéni fogyasztás képviselte. Az 1979 és 2010 közötti, hozzávetőlegesen tízezres mintákon lebonyolított családi költségvetési felvételek természetesen nem feleltek meg a longitudinális panelvizsgálatok követelményeinek. A problémát pszeudopanelek felállításával hidalták át, amelyekből 407 kohorszot és átlagosan 164 egyént kaptak, az azonosításhoz felhasználva Angus S. Deaton és Christina Paxson 1994-ben kifejlesztett stratégiáját. A változók kiválasztásában a rendelkezésre álló jövedelmet a nemzeti számlák rendszeréből vezették le; önálló táblázatok tüntetik fel a lakbérek imputálásával és a nélkül számított értékeket – akárcsak a fogyasztásnál a lakhatási költségek nélkül kalkuláltakat.

Az eredmények alapján megállapítható, hogy az életszínvonal a kor előrehaladtával 25 évtől 65 évig emelkedik, azon felül az illető életútjának életszínvonalától függően alakul. Ha a viszonyítási alap a baby-boom nemzedéke, úgy szembeszökő, hogy tagjainak életszínvonalja meghaladja a II. világháború előtt születettekét, és elmarad az utánuk következő generációkhoz tartozókéitól. Az 1946-ban született kohorsz fogyasztása 40%-kal meghaladta a húsz évvel korábban születettekét, ám 20%-kal elmaradt az 1976-ban születettekétől. Az 1901 és 1979 közötti időszakban születetteket együttesen vizsgálva kijelenthető, hogy egyik nemzedék sem került hátrányosabb helyzetbe, mint a megelőző generációk tagjai.

TÁRGYSZAVAK: jövedelem, fogyasztás, életszínvonal-egyenlőtlenség, nemzedékek, életciklus, Franciaország

HOLKA LÁSZLÓ

26/2017

A humán fejlettségi mutató szükségeltelensége felé: érzékenységi elemzés

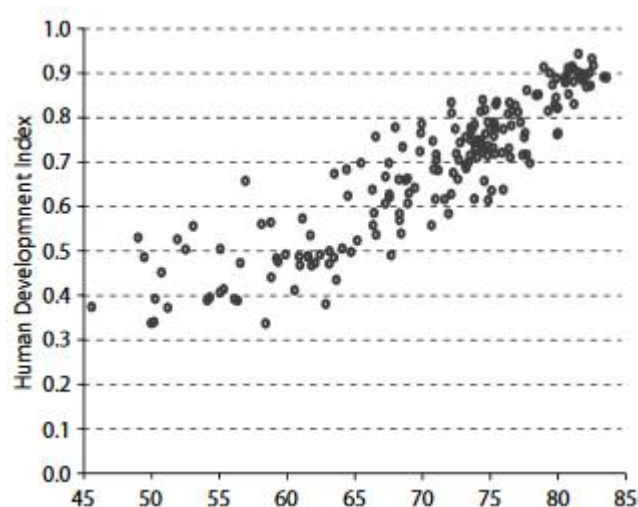
Petr Mazouch – Kristýna Vltavská – Tomáš Staňek
Towards the unnecessary of human development index: the case of sensitivity analysis

Statistika, 2016. 4. sz. 5–18. p.

URL: <https://www.czso.cz/documents/10180/32912820/32019716q4005.pdf/80085f28-a9d1-4307-8301-34533c1a4de3?version=1.1>

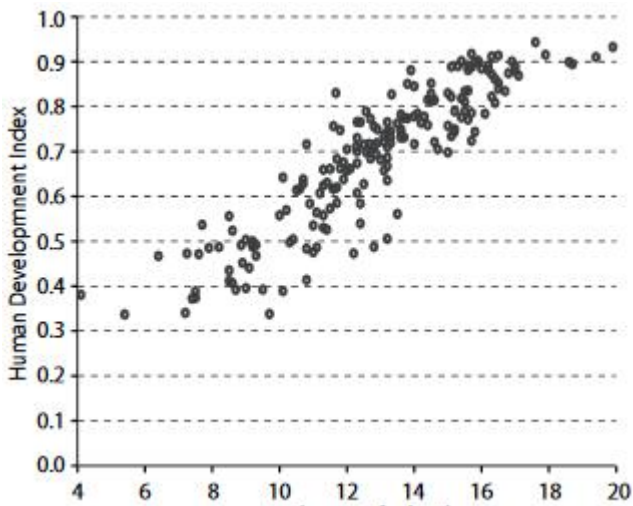
A népesség életkörülményeinek egyik leggyakrabban idézett mutatója a humán fejlettségi index (human development index – HDI). Három dimenziót foglal magában, az oktatást, az egészségügyet és az életszínvonalat. Az ENSZ első alkalommal 1990-ben jelentette meg a humán fejlettség világméretű áttekintését kínáló jelentését. Az összetett index százhatvan ország lakosainak jellemzőit hasonlította össze; a KSH 1996-ban tette közzé első ilyen beszámolóját (*Human Development for Hungary*, 1996). A jelzőszám már bevezetése óta bírálatok keresztjében áll.¹ A kritikák szünni nem akaró sorát folytatja a prágai Közgazdasági Egyetem Informatikai és Statisztikai Tanszékének három munkatársa, akik a HDI elkészítésének módszerét vették górcső alá.

Előljáróban vázolják a mutató összetevőit, emlékeztetve rá, hogy a kompozit jelzőszám összeállításában az egészségügy és az életszínvonal dimenzióját egy-egy, míg az oktatását két indikátorral mérik; hogy minden indikátor más-más mértékegységeket alkalmaz, és mivel teljesen eltérő értékeket vesznek fel, az adatokat nulla és egy közé eső értékekké alakítják; hogy az összetevőként használt indexek (a születéskor várható élettartam, az oktatás és a bruttó nemzeti termék – GNP) végső mutatójának értékéhez mértani átlaggal jutnak el. (Az ENSZ szakértői 2010 előtt számtani átlaggal számoltak.) Az ENSZ 2010. és 2014. évi HDI-mutatójának ismertetését követően a szerzők vázolják az általuk alkalmazott vizsgálat alkotórészeit.

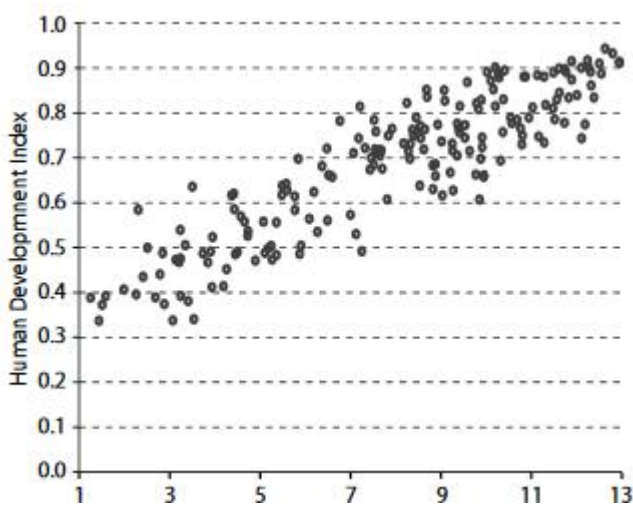

1. ábra: Születéskor várható élettartam

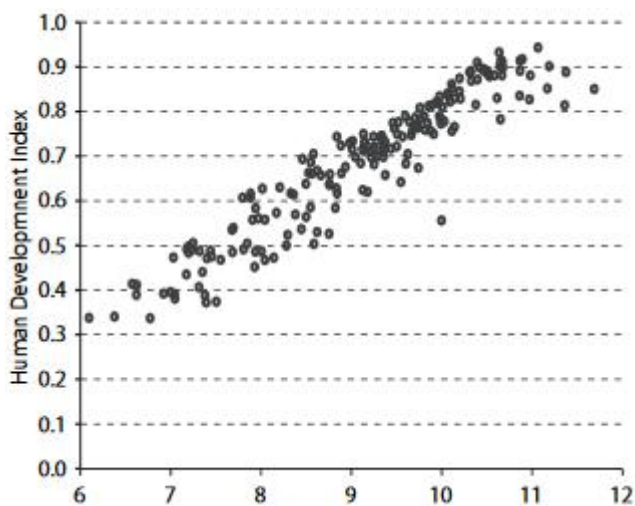
¹ Rövid összefoglalásukra lásd Garami Erika: A humán erőforrás területi különbségei. Az emberi fejlődés indexének hazai alkalmazhatósága. *Területi Statisztika*, 2009. 3. sz. 280–299. p. <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/terstat/2009/03/garami.pdf>

2. ábra: Az iskolalátogatás várható évei

3. ábra: Az iskolalátogatás évei (átlag)

4. ábra: Egy főre jutó log GNI

Az érzékenységi elemzések véglegesített modellekkel dolgoznak, legfőbb céljuk az egyes belépő értékek (input) fontosságának, vagy pedig a végeredményben (output) szerepet játszó változók közötti kölcsönhatásnak a feltárása. Az elemzés alkalmazza az egyes változók hatását grafikai úton

tükröző szórásdiagramokat, továbbá az egyező szórássú, normál eloszlású csoportok átlagait egybevető varianciaanalízist, végül pedig az egyes tényezőket különválasztva, egyesével történő optimalizálási eljárást (one-at-a-time). A vizsgálódás eredményeinek bemutatása előtt a szerzők áttekintik a HDI-vel kapcsolatos bírálatokat. Az egyes összetevőként használt mutatókra vonatkozó kritikák sorában erősen kérdésesnek mondják az oktatásban remélhetően és valóban eltöltött évek számának alkalmazását mint a műveltségi szint tükrözésére alkalmas indikátorét. Emlékeztetnek Németország esetére, ahol egyes tartományok 2014-től egy évvel rövidebbre fogták a gimnáziumi képzés idejét: az oktatás egységesítésének szándékával történt intézkedés a gyakorlatban csökkentette az ország HDI-mutatójának értékét – miközben az oktatás színvonalja nem változott. Hasonló jelenséghez vezethet a cseh oktatási tárca törekvése, hogy a gimnáziumi képzés rovására növelje a szakképzésben részt vevő diákok számát.

Az érzékenységi elemzés összes eredményét az alkalmazott módszer miatt lehetetlen egységesen értelmezni (az elmélet a változók közötti korreláció hiányát feltételezi). A varianciaanalízis azzal a nem várt eredménnyel járt, hogy a HDI végső outputjában az életszínvonal fokozott szerepet játszik (a probléma gyökere a modell additivitásának nyilvánvaló hiánya) – ami azonban a valódi adatok esetében nem fordul elő. Az elemzés feltárta, mely országok számára mely dimenziók lényegesek, vagyis melyek emelnék meg a HDI értékét. Míg az alacsony mutatókkal jellemzett országok az életszínvonal emelkedésétől várhatják a jelzőszám felszökését, addig a magas pontokat elért államok az oktatás felkarolásától. Van egy sajátos országcsoport (amelyhez egyes poszt-socialista országok is tartoznak), amelyben az oktatásban eltöltött évek maximális száma mellett az egészségügy jelenti a gyenge láncszemet. Általában is leszűrhető az a tanulság, hogy az egészségügyi mutató tükrözi a legkevésbé hűen a fejlettségi szinteket, ezért a szerzők úgy vélik: tanácsos lenne az ezt kifejező index küszöbértékét megemelni.

TÁRGYSZAVAK: humán fejlettségi mutató, egészségügyi index küszöbértéke

27/2017

A szociális átalakulások kontextusa a poszt-szovjet években: gazdasági, intézményi és demográfiai folyamatok

Smirnov Sergej Nikolaevic: Konteksztt szocialnih transformacij v posztszovjetszkije godi: ekonomicseszkaja, insztitucionalnaja i demograficseszkaja dinamika

Mir Roszszi, 2016. 3. sz. 3–36. p.

URL: <https://mirros.hse.ru/article/view/4893/5257>

A tanulmány az Oroszországban 1990 és 2010 közötti két évtized folyamán végbement változásokat veszi szemügyre. Annak érdekében, hogy tisztázza, miben különbözik napjaink valósága annak az országnak a jellemzőitől, amelyik a Szovjetunió részét alkotta, áttekinti a tulajdonviszonyok, a munkaerőpiac, a szociális ellátás gyökeres módosulásait, kitérve a fogyasztói szokások változásaira. A címében „nemzeti kutatóegyetem” elnevezést viselő Közgazdasági Főiskola Szociálpolitikai Intézetének munkatársa elemzésében az Egységes Tárcaközi Statisztikai Információs Rendszer (EMISZSZ) adataira támaszkodott.¹

Az áttekintés bevezetője leszögezi, hogy a Szovjetunió felbomlását követő időszakban a figyelem elsősorban a gazdasági és intézményi átalakulásokra összpontosult, kevesebb teret kaptak az ezek következményeiként bekövetkezett társadalmi változások. Így a gazdaságpolitika intézkedéseinek társadalmi hatásait még olyankor sem tárták fel, amikor azok kifejezetten ezt a területet érintették (mint például a nyugdíjrendszer átalakításakor). Ily módon a társadalompolitika mintha csupán a gazdasági lépések származékos velejárója lett volna, nem rendelkezve önálló céltételezésekkel. Ebből fakad a vizsgálódás körének lehatároltsága, amelynek időhatára esetenként 2013-ig terjed – a szerző véleménye szerint ugyanis 2014–2015-ben Oroszország szociális fejlődésében önálló tanulmányozást igénylő, markáns fordulat következett be.

A tulajdonviszonyok radikális átalakulása az állami tulajdon túlsúlyának lebontásából eredt; ezek a változások 1992 és 1995 között viharebesen zajlottak. Az állami és önkormányzati szektorban foglalkoztatottak aránya ez alatt a négy év alatt 68,9%-ról

42,2%-ra apadt, miközben a magánszektorban tevékenykedőké 19,5%-ról 34,3%-ra szökött fel. A reformok megkezdésekor az állami és önkormányzati szektorban dolgozó minden egyes foglalkoztatottra a magánszektor 0,18 foglalkoztatottja jutott – majd 2013-ban már 2,16 fő. Megjegyzendő, hogy míg 1991-ben az államtól összesen 55,7 millió foglalkoztatott függött, a magánszférától pedig 9,8 millió, addig 2013-ban a megfelelő létszámok 19, illetve 41 millió főre módosultak.

A tulajdonviszonyok átalakulása fájdalommentesen ment végbe, hiszen a bérből élők számára az elhelyezkedéskor nem a tulajdonforma, hanem a kereset és a szociális ellátások nagysága volt a meghatározó. Kisebb megrázkódtatásokat a kényszerleállások és a fizetés nélküli kényszerszabadságok jelentettek, ám ezek a válságos 1998. esztendőben (a kisvállalkozásokat leszámítva) az átlagos állományi létszámnak mindössze egyötödét érintették (4,3, illetve 4,7 millió főt). A szerző a komolyabb társadalmi feszültségek elmaradását a jelenség viszonylag szerény elterjedtségére, valamint a természetes gazdálkodás széles körben elterjedt gyakorlatára vezeti vissza, amelyet kiegészítettek a főállású munkahely megtartása melletti alkalmi munkák. Tételét a munkanélküliség alakulásával támasztja alá: az átmenet előtt a Szovjetunió Kommunista Pártjának illetékes osztálya azt valószínűsítette, hogy a piacgazdaságra való áttérés miatt állás nélkül fog maradni legalább 20 millió fő – ugyanakkor az egész vizsgált időszak legkritikusabb évében, 1999-ben az összes munkanélküli száma „mindössze” 9,1 millió főre duzzadt, míg az állami foglalkoztatási szolgálatnál az év végén regisztráltaké 1996-ban tetőzött, 2,5 millió fővel.

A reformok megkezdésével Oroszország népességének a foglalkozások presztízsére vonatkozó évtizedes képzetei szertefoszlottak. A kilencvenes évek elején a fogyasztó árak vágató emelkedése tömegeket tántorított el a költségvetési szervek kötelekeitől; ki-ki mielőbb fialó jövedelemforrások után nézett. Megkezdődött a foglalkoztatottak átrendeződése a nemzetgazdasági ágak között: 1990 és 2002 között az iparban tevékenyek aránya az foglalkoztatottakon belül 8,1 százalékponttal csökkent, s csaknem ugyanekkora mértékben megnőtt a nagy- és kiskereskedelembe dolgozóké (8,8 százalékponttal). A továbbiakban betekintést nyerhetünk abba a folyamatba, amelynek eredményeként az ország fővárosa, Moszkva megszűnt ipari központ

¹ Az EMISZSZ 2010-ben jött létre, összesen 62 országos hatáskörű szerv 5 472 adatkörét tartalmazza. <https://www.fedstat.ru/>

lenni, s képet alkothatunk a nemzetgazdasági ágak regionális megoszlásáról is.

A változások a szociális ellátások rendszerét is megrázták: az egészségügy és az oktatás évtizedeken át sulykolt ingyenessége mellett megjelentek ezeknek a szolgáltatásoknak a térítéses formái. A szerző vázlatosan áttekinti a két területen kialakult főbb folyamatokat, majd rátér az 1991 utáni változások leglátványosabb vonatkozására, a fogyasztási cikkek piacán lezajlott alapvető változásokra. A fordulat első, a kilencvenes éveket jellemző szakaszát azzal érzékelteti, hogy miközben a szovjet időkre jellemző áruhiányt árubőség váltotta fel, kialakult a háztartások pénzhiánya. A hiány leküzdése ellentmondásos körülmények között zajlott: rohamosan csökkent a lakosság vásárlóereje. Az 1992. évi sokkterápia évében a lakosság rendelkezésére álló pénzbeli reáljövedelmek az előző évhez képest 47,5%-kal, a reálbérek 32,7%-kal csökkentek. Ezzel párhuzamosan tetemesen visszaesett az alapvető létszükségleti cikkek értékesítése – az állati zsiradékoké 25,4, a húsféléké 16, a cukoré 13,1, a cereáliáké 12%-kal. Növekedést csupán az étolaj, a burgonya és a zöldségfélék esetében jegyeztek fel (ennek mértéke sorrendben 15,4, 9 és 5,8% volt).

Az ezredforduló évében a lakosság rendelkezésére álló pénzeszközök reálértéke az 1991. évének 51,1%-át, a reálbéreké 59,2%-át érte el. Eközben az élelmiszerek értékesítése nem tért vissza a reformok előtti szintre: állati zsiradékokból 47,8, cereáliákból 29,9, húsfélékből 20,7%-kal kevesebbet realizáltak. Nöttek viszont a növényi olajok eladásai (56,9%-kal), a burgonyáé (30,1%-kal) és a zöldségeké (21,4%-kal). Külön helyet foglaltak el a szeszes italok, értékesítésük növekedése megközelítette az 50%-ot.

Az életszínvonal katasztrófális zuhanásának képét színezi, hogy 1992-ben alapvetően megváltozott az elosztás országos rendje, amit a csúszópénz, a vállalati és az intézményi körben zajló, zárt értékesítések kísértek, valamint a nyolcvanas évek végén elterjedt, jegyrendszernek megfelelő talonokkal történő ellátás. Mindezek miatt szinte lehetetlen felbecsülni a lakosság vásárlóerejét az áruk liberalizálását megelőző időszakban. A második szakaszra a 2000-es évek elejétől a lakossági kereslet bővítéseként szolgáló fogyasztási hitelezés megjelenése nyomta rá a bélyegét. A 2013-ig terjedő időszak a fogyasztási cikkek piacának fokozatos telítő-

désével járt, miközben a lakosság pénzbeli reáljövedelmei 1992-höz képest 2,6-szorosukra, a reálkeresetek a kétszeresükre nőttek. A fogyasztást mindinkább az infokommunikációs technika eszközei és a megkésett motorizációval járó kiadások határozzák meg. Ez utóbbi folyamatot érzékelteti, hogy míg 1990-ben az ezer lakosra jutó, magántulajdonban lévő személygépkocsik átlagos száma mindössze 58,5 darab volt, 2005-ben már 168,5, 2013-ban pedig 273,1 darab.

TÁRGYSZAVAK: társadalmi-gazdasági átalakulás, tulajdonviszonyok, munkaerőpiac, fogyasztói magatartás, Oroszország

HOLKA LÁSZLÓ

28/2017

A szocialista oktatás hosszú távú hatásai

Nicola Fuchs-Schündeln – Paolo Masella: Long-lasting effects of socialist education
The Review of Economics and Statistics, 2016. 3. sz. 428–441. p.

DOI: [10.1162/REST_a_00583](https://doi.org/10.1162/REST_a_00583)

A humán tőke felhalmozásának szükségességét a gazdasági fejlődés alapvető tényezőjének tekintik. A humán tőke és a politikai intézmények kölcsönhatását egy ország hosszú távú gazdasági kilátásaiban viszont még alig vizsgálták. Számos kutató szerint az oktatás a demokrácia és az intézmények minőségének megbízható előrejelzője. A kormányok meghatározzák a jövő elitjének identitását, kritériumokat állítanak fel a tanulók kiválasztására és értékelésére, alakítják világképüket, közvetlenül beavatkoznak tanulmányaik tartalmába.

A szerzők e tanulmányban azt vizsgálják, hogy a szocializmusból a piacgazdaságba való átmenet milyen hatással van a munkaerő-piaci teljesítményekre Németország újraegyesítése után.

A szocialista országokban a főiskolai, egyetemi felvételnél a politikai beágyazottság fontosabb volt, mint az iskolai teljesítmény. Az oktatási rendszer a Német Demokratikus Köztársaságban (NDK) gyorsan átalakult a berlini fal leomlása után. A szerzőpáros az elemzésben az 1971 és 1977 között született évfázatokat vizsgálja, akik az újraegyesítéskor még részt vettek az iskolai képzésben, és a kutatás idején 31 évesként vagy idősebbként már a mun-

kaerőpiac szereplői voltak. Az NDK-ban azoknak a gyermekeknek, akik május 31-én vagy hamarabb töltötték be a 6. életévüket, az adott év szeptemberétől iskolába kellett járniuk. A vizsgálat közép-pontjában ők állnak. Akik június 1-jén vagy később születtek, a kutatás kontrollcsoportjába kerültek.

A kutatók azt találták, hogy azoknál, akik egy évvel tovább kaptak szocialista oktatást, a főiskolai oklevél megszerzésének valószínűsége csökkent. Az 1971 és 1973 első öt hónapjában született férfiak (akik hamarabb mentek iskolába, mint a többiek) alacsonyabb béreket értek el, és csökkent a valószínűsége, hogy vezetői beosztásokban vagy értelmi-ségi foglalkozásokban helyezkedjenek el. Az egy évvel hosszabb szocialista képzésben részt vevők ugyanakkor a munkaerőpiacon az átlagosnál nagyobb valószínűséggel váltak foglalkoztatottakká.

Ez az első tanulmány, amely a szocializmus hosszú távú hatásait vizsgálja a gazdasági teljesítményekre és az egyéni preferenciákra vonatkozóan. Egy másik kutatás azt állapította meg, hogy az átmeneti országokban azok, akik a reformok befejezése előtt végezték el iskoláikat, kevésbé elégedettek az életükkel, mint azok, akik annak befejezése után.

Az NDK-ban a tízosztályos általános iskola befejezése után a tanulók egy része kétéves középiskolába mehetett, ami lehetőséget adott az egyetemre való jelentkezésre. A tanulók nagy többsége a szakmai képzést biztosító szakiskolába ment. Egy harmadik, kevésbé elterjedt változat is létezett, amely három éven át kombinálta a szakmai képzést a középiskolai oktatással, és jogot adott az egyetemre való jelentkezésre is. Az NDK oktatása három területen is különbözött az NSZK-étól (Német Szövetségi Köztársaság): a szocializmus tanításában, a hivatalos tananyagban és a tanítási stílusban. A német nyelv, a matematika és a társadalomtudományok hasonló fontosságúak voltak mindkét országban. Az NDK-ban sokkal több időt fordítottak a természettudományokra, míg az NSZK-ban az idegen nyelvekre, a sportra, a művészetekre és a vallásismeretre.

Az NDK iskoláiban a kritikus gondolkodást nem ösztönözték, és a hivatalostól különböző véleményeket elnyomták. A szocialista személyiségfejlesztés és a tudásátadás volt a fő cél. Az elméletekről nem vitázhattak, de a dogmákat memorizálniuk kellett. Az 1–4. osztályosok az NDK-ban a német nyelv tanulására az idő felét, míg az NSZK-ban csak

negyedét-harmadát fordították. Az NDK-ban nem bátorították a tanulókat a kezdeményezésre és a kritikus gondolkodásra. Mindezekkel együtt is az ott folyó oktatás színvonala (az angol nyelv kivételével) nem maradt el az NSZK-étól, sőt itt-ott jobbnak minősíthető.

Az egyetemi felvételnél meghatározó szerepet játszott a tanulóról alkotott iskolai vélemény. A munkásosztályhoz és a hivatásos állományhoz tartozó szülők gyermekei előnyt élveztek az egyetemi felvételnél, így számos érdemes tanuló kiszorult a felsőoktatási intézményekből. 1994 és 2011 között 67 400 fő pénzügyi kompenzációban részesült azok közül, akik politikai okok miatt nem tanulhattak.

Az 1989-es fordulat után a megreformált oktatási rendszer középpontjába az egyéni kezdeményezést, a motivációt és a kreativitást helyezték. Visszaadták a tanárok szabadságát az ismeretközvetítésben, de 20%-ukat elbocsátották. Megnövelték az angol és a francia nyelv órakeretét. A szakmai képzés átalakításában az átmeneti évek idején csak korlátozott sikereket értek el.

A kutatásban a szerzők az 1971 és 1977 között születetteket két csoportba osztották. Az elsőbe az 1971 és 1973 közöttiek, a másodikba az 1974 és 1977 között születettek tartoznak. Ezen évjáratokból azok, akik június 1-jén vagy később születtek, egy évvel kevesebb szocialista nevelésben részesültek, mint azok, akik az év első öt hónapjában. A kutatók hipotézise az volt, hogy azoknál, akik egy évvel tovább kaptak szocialista oktatást, a szocialista értékek átadása erősebb volt, ami nem lehetett hasznos Németország munkaerőpiacán, tágabban véve a nyugati társadalmakban. A kutatásban felhasználták a 2005 és 2008 közötti németországi mikrocenzus adatait. Zavaró volt, hogy nem lehetett elkülöníteni az érintettek közül, kik éltek 1989-ben az NDK-ban. Az NDK és az NSZK megfelelő kohorszait összehasonlító regresszióanalízisen alapuló vizsgálat eredményei szerint azok, akik egy évvel kevesebb szocialista nevelést kaptak, szignifikánsan nagyobb eséllyel szereztek főiskolai diplomát, mint azok az ugyanabban az évben született kortársaik, akik az év első öt hónapjában látták meg a napvilágot. Az NSZK-ban ilyen hatás nem volt kimutatható. Az első kohorszba tartozóknál gyengítő hatású volt még a nem érdem szerinti előrejutási módszer, míg az 1974–1977-ben születetteknél a szocialista nevelés mellett a szocialista tanítási stílust találták hátráltató tényezőnek a főiskolai diploma megszerzéséhez.

Ez utóbbi évjáratok 1990-ben csak 6–10. osztályosok voltak, így kevesebb élményt szereztek az NDK oktatásáról, mint idősebb társaik, ezért a főiskolai oklevél megszerzésében kis hátránnyal indultak.

A kutatók vizsgálták a foglalkoztatást, a teljesített munkaórákat, a kereseteket és a szakképzettséget igénylő foglalkozásokat. Az 1971 és 1973 között június 1. előtt születettek a keleti tartományokban kisebb valószínűséggel váltak foglalkoztatottakká, mint a nyugatiakban. A nem érdem szerinti előrejutás eltörlésével a jó képességű volt NDK-beli tanulók növelték humán tőkéjüket, jobb foglalkozási státuszba kerültek a munkaerőpiacon. Németországban a főiskolai oklevéllel rendelkezők keresete 20–40%-kal haladja meg az átlagot. A szakképzésben részt vevő iskolájukat egy évvel korábban kezdő NDK-beli évjáratok az újraegyesítéskor előnybe kerültek, mivel többségük ekkorra már szakképzettséget szerzett. Az 1974 és 1977 között az év második felében született NDK-beli kohorszok magasabb valószínűséggel váltak foglalkoztatottakká, és több munkaórát teljesítettek, mint nyugati társaik. Ezt a hatást az egyének nagyobb belső stimulációjára vezetik vissza. Egy becslés szerint a nyugati tartományokban a munkaerő-állomány 4,7%-a NDK-beli, figyelembe véve a visszaköltözési arányt, ami az elvándorlók 20%-át érintette.

Az iskoláztatás foglalkoztatásra gyakorolt hatásának bemutatását nehezítette a keleti tartományokban az újraegyesítést követő jelentős recesszió.

TÁRGYSZAVAK: humán tőke, oktatás, mikrocenzus, Németország

HAJNAL BÉLA

29/2017

A FÁK ifjúsága – statisztikai portré

Ирина Александровна Збарская – Ольга Васильевна Ременец: Молодежь в Содружестве Независимых Государств: статистический портрет *Вопросы статистики*, 2015. 4. sz. 30–39. p.

A Független Államok Közössége (FÁK) mai fiatal nemzedéke – a kelet- és közép-európai országok ifjúságához hasonlóan – az első olyan generáció, amely már saját életén is érzékelheti a 1990-es évek reformjainak hatását. Az átmenet időszaka a fiatalok

számára számos változást hozott az élet minden szegmensében, az oktatásban, az egészségügyben, a munkavállalásban, a szabad választásokon és a szabad véleménynyilvánításban egyaránt.

Az új lehetőségek azonban veszélyekkel is társultak: a munkanélküliség, az AIDS terjedése – kiemelten Örményországban, Kazahsztánban, Kirgizisztánban és Tádzsikisztánban – különösen a fiatalabb korosztályokat sújtja. Ráadásul becslések szerint a HIV-fertőzöttek mindössze 30%-a ismert, illetve a világtrenddel szemben még mindig emelkedik a betegség halálozási aránya, összefüggésben azzal, hogy a rázorolók kevesebb mint 18%-a számára elérhető az antiretrovirális szerek. A reménytelenség és a védtelenség érzése – adekvát, időben érkező szakmai, szociális segítség hiányában – az öngyilkosságok kiemelkedően magas számához vezetett. Megfigyelhető továbbá a fiatalok teherbe esésének magas aránya is.

Ugyanakkor az elmúlt években mind világviszonylatban, mind helyi szinten több ifjúságpolitikai dokumentumot is elfogadtak. Ezek közül alapvető jelentőségű az ENSZ 2007-es programja (*World Programme of Action for Youth*).¹ 2014-ben a FÁK statisztikai bizottsága és az ENSZ Népesedési Alapja (UNFPA) is megjelentetett egy, a fiatalok helyzetét tükröző statisztikai kiadványt.² A kiadvány a demográfia, a migráció, a munkaügy, az életszínvonal, az oktatásügy és az egészségügy aspektusából vizsgálja a FÁK ifjúságának helyzetét, többek közt támogatva a fiatalokat érintő állami döntéshozatalokat.

Az ifjúságpolitika eredményességének egyik tényezője ugyanis az lehetne, hogy a fiatalokat bevonják az őket érintő állami döntések meghozatalába. Azonban jelenleg a FÁK államainak parlamentjeiben mindössze 6% a 35 év alatti képviselők, és mindössze 1% a 35 év alatti nők aránya.

A fiatalok szabadidejének hasznos eltöltését segítő állami intézkedéseket nagyban megnehezítette, hogy a kötet megjelenése előtt kevés olyan statisztika állt rendelkezésre, amely ennek a korosztálynak az érdeklődését tükrözné.

A demográfiai adatokat az államok statisztikai hivatalai széles körben szolgáltatni tudják, azonban azok hatékony felhasználásának érdekében fontos

¹ <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N06/611/73/PDF/N0661173.pdf?OpenElement>

² <http://www.cisstat.com/youth/rus/youth-rus.pdf>

tisztázni a fiatalok korosztályának életkori kereteit, fogalmait. A nemzetközi meghatározás szerint 15 és 24 év között fiatal korosztályról beszélünk, míg 15 és 29 év között a fiatalokról egységesen.

Az elmúlt két évtizedben jelentős, az egyes tagállamok közötti különbségeket elmélyítő demográfiai változások zajlottak a térségben. A világtrendnek megfelelően a FÁK minden országában öregszik a társadalom, az átlagéletkor pedig nő. A teljes termékenységi arányszám a tagállamok egészére vonatkoztatva 1,9, amely meghaladja az európai átlagot, de egyes országoként jelentős eltéréseket mutat. 2012-ben a legalacsonyabb termékenységet (1,1) Ukrajnában, míg a legmagasabbat (3,5) Tádzsikisztánban mérték.

A régió további demográfiai specifikuma, hogy különösen magas a külső okok miatti halálozás kockázata a fiatalok körében. 2012-ben Oroszországban százezer 15 és 29 év közötti fiatal közül 218 vesztette életét öngyilkosság, gyilkosság vagy valamilyen szerencsétlenség miatt. Különös társadalmi és állami figyelmet követel a fiatal öngyilkosok számának emelkedése Örményországban, Moldovában és Ukrajnában. Ugyanekkor e tekintetben jelentős javulást mértek Belorussziában, Azerbajdzsánban és Oroszországban.

A fiatalok egészségi állapota az egyik legfontosabb meghatározója a demográfiai mutatóknak és a társadalom fejlődésének. A betegségek és a korai halálozások időbeni megelőzéséhez nélkülözhetetlen lenne adekvát szociális programok kidolgozása. Ehhez azonban elegendő statisztikai adatnak kellene rendelkezésre állnia a fiatalokra vonatkozóan nemek szerinti bontásban is.

A FÁK fiataljait elsősorban légzőszervi megbetegedések, sérülések, mérgezések és emésztőszervi problémák sújtják. A tuberkulózis, bár egyre inkább visszaszorul, a fiatalokat még mindig nagyon magas számban érinti. Az ifjúságpolitikai döntések meghozatalakor a reprodukciós egészséggel összefüggő tényezőknek is – mint a magas anyai haladóság, az abortuszok száma, a serdülőkori teherbeesés, a HIV-fertőzés – kiemelt figyelmet kellene kapniuk, megfelelő mennyiségű, korcsoportok szerinti statisztikai adat hiányában azonban ez nehezen valósul meg. Probléma továbbá, hogy a fiatalok szexuális viselkedését célzó kutatások a FÁK tagállamaiban nem koordináltak, azaz nem egységes metodika alapján, különböző társadalmi-demográfiai csoportok szerinti bontás-

ban zajlanak. Annak ellenére, hogy az elsősorban nemi úton terjedő betegségek 2000 és 2012 között a FÁK országaiban jelentősen csökkentek, a HIV-fertőzések száma – az injekciós droghasználatnak köszönhetően – még mindig nő, különösen a fiatal lányok körében. Az anyai haladóság jelentősen csökkenő tendenciát mutat, azonban még így is 3,4-szer gyakoribb, mint az EU országaiban. A 20 év alatti nők teherbeesése kiemelkedően magas Azerbajdzsánban, Oroszországban, Kirgizisztánban, Ukrajnában és Moldovában.

A legutóbbi népszámlálási eredmények azt tükrözik, hogy a térségben a fiatalok mintegy 90%-a elvégezte az általános iskolát, az írástudás pedig csaknem 100%-os a 15 és 29 év közöttiek körében. A szakiskolát végzettek száma csökken, bár a szakképzett munkaerőből nagy hiánya van.

Napjaink egyik legsürgetőbb megoldásra váró problémája a fiatalok munkanélkülisége. Egyes országokban csökken a munkaképes korú népesség létszáma, míg máshol egyre több fiatal lépne a munkaerőpiacra. Az adatok hiánya, illetve a gazdaságilag aktív korú népesség korhatármeghatározásának különbözőségei ebben a szegmensben is nehezíti a fiatalokat célzó programok kidolgozását. A foglalkoztatási hivatalok adatközléseikben nem különböztetik meg a munkanélküli fiatalokat nemek szerint.

A fiatalok gazdasági aktivitása a térség nagy részében meghaladja az 50%-ot, Azerbajdzsánban és Örményországban viszont alig 40%. A tagállamok különböznek a foglalkoztatottság szintjét tekintve is: míg Belorussziában ez a mutató 55%, addig Moldovában alig 25%. A térség fiataljainak 10%-a munkanélküli, szemben a 18%-os európai uniós átlaggal. Az országok szerinti jelentős eltérés azonban itt is megfigyelhető: 2012-ben Örményországban 29%-ot, míg Kazahsztánban 5%-ot mértek. A cikk szerzői – az adatok hiánya miatt – nem térnek ki a jövedelmek részletes vizsgálatára, ugyanakkor megállapítják, hogy az alacsony jövedelem-szint, a lakáshiány és a gyerekek születése miatti elszegényedés a fiatalok életkörülményeinek legfontosabb meghatározói.

A posztszovjet térségben formálódó közös munkaerőpiac kontextusában napjaink migrációs folyamatai még kiemeltebb figyelmet kívánnak. Az ezekre vonatkozó statisztikai adatigény miatt bővül a statisztikai szervezetek feladatköre is. Az ENSZ közlései szerint a világ országainak csupán harmada

gyűjti a migrációs adatokat életkor szerint, a FÁK országaiban sem teljes a kép e tekintetben. Annak érdekében, hogy minél árnyaltabb képet kapjunk a migrációs folyamatokról, az ENSZ ajánlásainak megfelelően a vonatkozó statisztikai adatgyűjtéseknek elsősorban az életkorra, a nemre, az iskolai végzettségre és a szakképzettségre kell fókuszálniuk, lehetőség szerint érintve a migránsok egészségügyi ellátásokhoz, és gyermekeiknek az oktatáshoz való egyenlő hozzáféréseinek kérdéseit.

A munkavállalási célú migráció – a szegénységet csökkentő hatása révén – erősíti a térség társadalmi stabilitását. A statisztika azt mutatja, hogy a migránsok 80%-a fiatal. A 15 és 29 év közötti korcsoportot az jellemzi e téren, hogy 80%-ban a FÁK térségén belül vándorolnak. A munkavállalási célú migráció is döntő részt a közösség határain belül zajlik: Közép-Ázsia kivándorlóinak 80–90%-a, míg a FÁK európai részét elhagyók 50%-a a FÁK-on belül telepszik le a jobb munka reményében. Az utóbbi években növekvő tendencia figyelhető meg a női migráció kapcsán. Ezt tükrözi, hogy az Oroszországba bevándorlók 25–30%-a nő. További jellemzője a migrációs folyamatoknak, hogy a célországban a munkavállalási engedély gyakori hiánya a szociális kockázatok növekedéséhez vezet.

Az államoknak nagy felelősségük van a fiatalok szociális fejlődését illetően is. A bűnözési statisztikákban gyakorlatilag nem találunk adatokat a bűnelkövető, büntetésüket letöltő fiatalok szociális rehabilitációjáról és társadalmi beilleszkedéséről. Ugyanakkor néhány tagállamban egyre nagyobb figyelem irányul az áldozatokra, ezzel összefüggésben pedig tudományos, szociológiai kutatásokat is folytatnak. A térség bűnelkövetőinek 40%-a 18 és 29 év közötti, a serdülők (14 és 17 év közötti korosztály) körében azonban nem jellemző a bűnelkövetés. A nők ellen – sokszor a családon belül – elkövetett bűncselekmények számáról pontos képünk nincs, de a mintavételek szerint ennek kapcsán jelentős társadalmi problémával állunk szemben.

Az ifjúság érdekében kidolgozandó globális és regionális programok nélkülözhetetlen eszköze a statisztika, amely számokkal segít a konkrét célok, a várható eredmények és a szükséges források meghatározásban. Különösen fontos olyan nemzetközi összehasonlításokat is lehetővé tevő mutatók létrehozása, amelyek alapján definiálhatók lehetnek az ifjúság helyzetét javító leghatékonyabb mechanizmusok.

TÁRGYSZAVAK: ifjúság, demográfia, migráció, életkörülmények, társadalmi integráció, Független Államok Közössége

BEDECS ÉVA

30/2017

OpenGLAM felmérés – a nyílt adatok/nyílt tartalom előrehaladásának mérése a kulturális örökség szektorában

Beat Estermann: OpenGLAM benchmark survey – measuring the advancement of open data/open content in the heritage sector

Proceedings of the international symposium of digital cultural products. Montreal, 9–11 May 2016. Québec, 2016, UNESCO Institute for Statistics. 121–136. p.

URL: <http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/unesco-proceedings-of-the-international-symposium-on-the-measurement-of-digital-cultural-products.pdf>

Az internet közbeiktatásával körvonalazódó, együttműködésen alapuló kultúra új alkalmakat kínál a kulturális örökséget gondozó intézmények számára. A megvalósulóban lévő megoldások egyike a nyílt kormányzati együttműködés (Open Government Partnership – OGP)¹ megfelelőjeként alakult OpenGLAM kezdeményezés. A galériák, könyvtárak, levéltárak és múzeumok együttesét fedő „GLAM” az Open Knowledge Foundation (Nyílt Tudás Alapítvány) égisze alatt működik, amely az internet nyújtotta lehetőségek kiaknázását igyekszik elérni, az érintett intézmények állományainak digitalizálása és a metaadatok cseréjéig terjedő együttműködése révén, törekedve egyben a közönség bevonására a közösségi média segítségével, keresve az utakat az online tartalmak együttműködéssel történő kialakítására. Tervbe vették a különböző forrásokból származó, „nyílt” adatkészletek összekapcsolását (linked data) egy szemantikus hálózatban, amely kívülálló „harmadik feleknek” teremtene infrastruktúrát hozzáadott értéket megtestesítő szolgáltatások nyújtására.

¹ A több mint ötven kormányt összefogó OGP-kezdeményezéshez a magyar kormány 2013-ban csatlakozott, 2016 decemberében azonban kilépett a szerveződésből. 1719/2016 (XII.6.) Korm. határozat. *Magyar Közlöny*, 2016. 192. sz. <http://www.magyarokozlony.hu/dokumentumok/c987f692090322170cb9e5bd405ff0c27f1a76ec/megtekintes>.

A berni egyetem munkatársának tanulmánya olyan összehasonlító felmérést ismertet, amely a részt vevő intézményeknek a kezdeményezésben foglalt innovációkra való alkalmasságát vizsgálta. Célja volt éppúgy az OpenGLAM állásának mérése, mint a feladatok útjában álló akadályok és nehézségek tisztázása, segítve egyben az egyes országokra jellemző sajátosságok felszínre hozását. Kezdetre a szerzőnek a berni egyetem diákjainak közreműködésével végzett felvétele volt 2012-ben, amely Svájc kétszáz, kulturális örökséggel foglalkozó intézményére terjedt ki; a kérdőív felülvizsgálata nyomán tesztelték Hollandia és Dánia néhány intézményén, végső változatát pedig Finnország és Lengyelország megfelelő szervezetein.

A kérdőív harmincnégy kérdése közül tíz az illető intézmény adataira (jellegére, látogatóira, földrajzi hatókörére) vonatkozott, míg kettő az internettel kapcsolatos gyakorlatra, és további kettő a metaadatokra. Hét pontban kérdeztek rá a nyílt tartalommal kapcsolatos ügyekre: milyen feltételek mellett hajlandó adatait térítésmentesen közzétenni; milyen az intézmény állományában lévő objektumok szerzői jogi helyzete stb. Két kérdés firtatta a közösségi média használatát, további négy pedig az együttműködéssel kialakítható tartalmak állását. További négy kérdés az intézmény személyzetének felkészültségét tudakolta. A felmérésbe igyekeztek az adatokat az ismertetésig beküldő kilenc ország (Brazília, Bulgária, Finnország, Hollandia, Lengyelország, Portugália, Svájc, Ukrajna, Új-Zéland) összes ismert intézményét bevonni, váltakozó sikerrel: arányuk végül 60 és 90% között ingadozott, összes számuk pedig 1030 volt. A kérdőívet a megkérdezettek 11,3%-a töltötte ki, a legtöbb Finnországban (22,8%) és Svájcban (19,5%), a legkevesebb Bulgáriában (10,4%) és Brazíliában (6,3%).

Az eredmények értékelése a kulturális innováció állásának megítélése alapján történt, az újításnak öt fokozatát különböztetve meg, amelyek felölelik a felfigyelést az újdonságra (részletek ismerete nélkül), az érdeklődést (információk keresése az újdonságról), a mérlegelést (az ötlet alkalmazhatóságáról saját viszonyaikra), a próbát (kísérleti alkalmazás) és az alkalmazást (az újdonság folyamatos, nagybani elfogadása). Az internethez kapcsolódó gyakorlat elterjedését illetően a válaszok azt mutatják, hogy az alkalmazás fokozatát a közösségi média használatában és a digitalizálásban az intézmények 50%-a érte el, a nyílt adatokét 27%, a nyílt tartal-

mét 17% – ez utóbbi két esetben az intézmények többsége a kezdeteknél tartott. Az együttműködéssel létrejövő tartalmaknál az alkalmazás szakaszába 15% lépett, míg az adatkészletek összekapcsolásában mindössze 9%. Az előrehaladás állásának érzékeltetésére a szerző kidolgozott egy három alindexből álló mutatót is.

Az egyes intézmények jellegük szerint jelentős különbségeket mutatnak a digitalizálásra való hajlandóságuk alapján: erre leginkább a múzeumok éreznek késztetést, míg a levéltárak inkább a nyílt adatokat részesítik előnyben – és a könyvtáraknál szívesebben alkalmazzák az együttműködéssel kialakított tartalmakat. A közösségi médiát pedig a nagy földrajzi hatótávolsággal rendelkező intézmények, valamint azok vetik be, amelyek nem csupán önkéntes személyzettel működnek.

TÁRGYSZAVAK: kulturális örökség, digitalizálás, nyílt adatok

HOLKA LÁSZLÓ

31/2017

Társadalmi integráció megvalósítása a *Housing First* modellen alapuló programok keretében: reális elvárás?

Deborah Quilgars – Nicholas Pleace: Housing first and social integration: a realistic aim?

Social Inclusion, 2016. 4. sz. 5–15. p.

DOI: [10.17645/si.v4i4.672](https://doi.org/10.17645/si.v4i4.672)

A társadalomba való beilleszkedés egyik alapvető előfeltétele az egyén biztos lakhatásának megléte, ám ez önmagában még nem jelent garanciát a társadalmi integrációra. A jelen tanulmány a *Housing First (Első a lakás)* modell hatékonyságát vizsgálja és mutatja be korábban hajléktalan sorsú személyek társadalmi életbe történő „visszavezetése” kapcsán.

Az eddigi eredmények alapján az említett modell tekinthető nemzetközileg az egyik leghatékonyabbnak a hajléktalan egyének lakhatásának megszervezésében és annak hosszú távú biztosításában is. Elődje, a *Pathways Housing First* szolgálat 1990-ben indult el New Yorkban hasonló küldetéssel: célul tűzte ki a hajléktalanok önálló lakhatásának megoldását, a súlyos függőséggel, mentális, drog- vagy alkoholproblémával küzdők számára pedig egyénre szabott, speciális segítséget kínált, amenny-

nyiben igényelték azt. Ez a program kimondottan sikeres volt, hiszen a programban résztvevők 88%-a öt évvel a segítségnyújtást követően is stabil lakhatással rendelkezett. A Pathwaysen kívül más, hasonló tematikájú programok is működtek, amelyek szintén magas hatékonysági fokot értek el.

A korábbiakhoz képest az új *Housing First* modellek azonban merőben eltérőek. Egyik legfőbb előnyükként említhető a lakhatáshoz való (szinte) azonnali hozzáférés, ezen kívül a programban résztvevők támogatást kaphatnak a lakóingatlan fenntartásához, valamint egészségügyi problémáikkal kapcsolatban is kérhetnek segítséget. A modell nyolc alapvetet fogalmaz meg, amelyeknek köszönhetően sikerült az előzőeknél magasabb részvételi arányt elérni.¹ Szintén fontos tényező, hogy a *Housing First* nem vagy csak minimálisan drágább a korábbi szolgáltatásoknál, viszont – a rendelkezésre álló kutatások alapján – sokkal hatékonyabb (lehet) a hajléktalanság leküzdésében. Az egyesült államokbeli eredmények következtében Európában is komoly érdeklődést váltott ki e módszer, 2010-ben például megszervezték a *European Consensus Conference on Homelessness* elnevezésű konferenciát, melyen egy, a *Housing First*hez rendkívül hasonló úgynevezett „housing-led” módszer alkalmazásában is megállapodtak. Az európai *Housing First* projektek ennek megfelelően szintén komoly sikereket könyvelhettek el.

Az eredeti amerikai modelltől eltérően, amelyhez nem kapcsolnak speciális támogatási lehetőségeket, az újabb projektek már igyekeznek bevonni a már elszállásolt egykori hajléktalánokat a helyi közösség életébe, működésébe. Kanadában erre kiváló példát jelentenek az *ETE programok* (Employment, Training, Education), amelyek a foglalkoztatás, a képzés és az oktatás területeire vonatkozóan nyújtanak segítséget. A *Housing First* elsődleges célkitűzése az önálló, fenntartható lakhatás biztosítása révén történő társadalmi integráció, azonban szükség van az imént említett kiegészítő szolgáltatásokra is, egyrészt hogy segítsék a közösségi beilleszkedést, másrészt hogy adatokat, illetve támpon-tot nyújtsanak a hajléktalánok társadalmi integrációjának vizsgálatához.

¹ Ezek közé tartozik a lakhatáshoz való alapvető emberi jog, az egyes választási lehetőségek a „felhasználók” számára, a személyközpontú tervezés és a kötelezettségek, kényszerítő eszközök, módszerek mellőzése is.

A meglévő pozitívumok ellenére azonban az európai programok eredményei meglehetősen felemás képet mutatnak. Annak ellenére, hogy a lakhatási és az egyéb jellegű támogatások igénybevétele jelentős mértékű, nincsenek kiugró sikerek. Sok területen egyáltalán nem történt előrelépés, növekedés a korábban hajléktalan személyek integrációját illetően (például kulturális eseményeken való részvétel, könyvtárlátogatás stb.). A társadalmi támogatottság, elfogadottság sem változott a remélt irányban, ezzel szemben komoly sikereket értek el a viselkedés és a családi kapcsolatok kezelése terén. A tapasztalatok alapján elmondható, hogy a *Housing First* szolgáltatások a kötelezettség nélküli, önálló és gyorsan megszerezhető lakhatás és a minden téren rendelkezésre álló választási lehetőségek miatt jóval közkedveltebbek, mint más, hasonló célú projektek.² Mindazonáltal van egy nagy hiányosságuk: ezek a programok sem képesek elérni a korábban hajléktalan személyek tartós gazdasági-munkaerő-piaci integrációját.

A szerzők véleménye szerint számos probléma akadályozza nemcsak az integrációs folyamatot, hanem az azzal kapcsolatos kutatást is. A témában született legtöbb tanulmány eltérő fogalmakat és módszereket használ, ami az országspecifikus eltérések figyelembe vételével kiegészülve még bonyolultabbá teszi az eredmények összehasonlítását. Sok kutatás nem a társadalmi integrációval foglalkozik, hanem a már lakáshoz jutott egykori hajléktalanok társadalmi életben való részvételével, ami azonban szükségszerűen az előzőre épül. Éppen ezért úgy gondolják, hogy szükség van egy letisztult elméleti-fogalmi keretre az integrációval kapcsolatban, amelyet következetesen használni lehet.

Megjegyzik, elképzelhető, hogy a *Housing First* csekély eredményei mögött a társadalmi integrációs folyamatok félreértése és a hajléktalankérdés nem megfelelő módon történő kezelése áll. Ezzel a gondolattal összhangban van számos európai szakértő véleménye is, akik szerint egyáltalán nem reális a hajléktalanokat segítő-támogató szervezetektől vagy programoktól várni a kérdés megoldását. Fontos továbbá, hogy habár az eredeti Pathways modell is a hajléktalanság és az ezzel járó társadalmi kirekesztettség megszüntetését jelölte meg céljaként, a projekt vezetői tisztában voltak azzal, hogy ezt a társadalompolitikában történő előrelépés és a

² Ilyen például a *TAU (Treatment as Usual)* is.

társadalom működésében, hozzáállásában bekövetkezett jelentős változás nélkül nem lehet megvalósítani.

TÁRGYSZAVAK: hajléktalanság, lakhatás, társadalmi integráció, Housing First, Amerikai Egyesült Államok, Európai Unió

HORVÁTH BALÁZS

Gazdaság

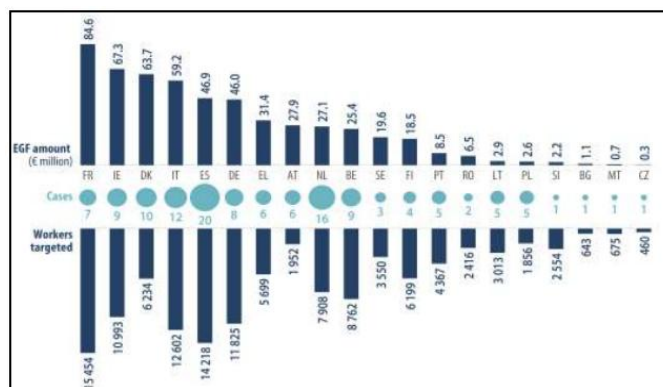
32/2017

Értékelés a 2007 és 2014 közötti időszak uniós globális alkalmazkodási támogatásainak megvalósulásáról

Stephane Reynolds: The European Globalisation Adjustment Fund 2007–2014. European Implementation Assessment *European Parliamentary Research (EPRS)*, 2016. március. 1–40. p.

DOI: [10.2861/886000](https://doi.org/10.2861/886000)

Az Európai Unió tagállamai támogatást nyerhetnek foglalkoztatási nehézségeik leküzdése érdekében a közös uniós alapokból. Az Európai Parlament részletes elemzése¹ kifejti az EGF (*European Globalisation Adjustment Fund*) több mint félmilliárd euró összegű, 131 pályázatra felhasznált támogatásának jellemzőit a 2007–2014-es időszak dokumentumai alapján. Az 1. ábra az elnyert támogatások értékét (millió EUR) országok² szerint rangsorolja, megadva a pályázat szerinti munkahelyek (fő), valamint az országok kérelmeinek számát.

1. ábra: A 2007–2014-es időszakban elnyert EGF-támogatások országok szerinti értékei (felső oszlopok), az esetek számával és a foglalkoztatási hatással (alsó oszlopok)

Az EGF uniós pénzalap pályázati kiírásában a fő cél a nemzetközi versenyképesség helyreállítása, a

¹ A 2007–2014-es időszak záró elemzése az Európai Parlament jelentéstevője részére készült a Directorate for Impact Assessment and European Added Value (Ex-Post Impact Assessment Unit) adatbázisa alapján, a bizottság éves jelentéseinek adataival.

² A támogatott tagállamok csökkenő érték szerinti rangsora: FR, IE, DK, IT, ES, DE, EL, AT, NL, BE, SE, FI, PT, RO, LT, PL, SI, BG, MT, CZ.

globális követelményekhez alkalmazkodó munkahelyekkel. Viszonylag sok újabb pályázat a nemzetközi gazdasági válság kedvezőtlen térségi foglalkoztatási hatásainak leküzdését célozta. Az EGF évenkénti kiírásában változtak a küszöbszintek, mind a feleslegessé vált fizikai munkaerő minimális számát, mind a tömeges elbocsátás döntését követő pályázat egyéb (például a naptári adatra vonatkozó) feltételeit illetően.

1. táblázat: A 2007–2014-es időszakban elnyert EGF-támogatások ágazati szerkezete fő rendeltetés szerint

A pályázat ága	Esetek száma	Összes	Gazdasági válsággal indokolt	Kereskedelmi hatással indokolt
Feldolgozóipar	84	362,8	168,8	194,0
Építőipar	15	60,1	58,6	1,5
Szállítás	3	35,6	9,7	25,9
Szolgáltatások	5	19,8	17,3	2,5
Információ, kommunikáció	13	27,7	25,0	2,7
Kereskedelem	6	21,1	21,1	0,0
Egyéb pályázó ágak	5	15,3	7,0	8,3
EGF-pályázatok összesen, 2007–2014	131	542,4	307,5	234,9

A pályázat ága	Esetek száma	Összes	Gazdasági válsággal indokolt	Kereskedelmi hatással indokolt
Feldolgozóipar	84	83 215	33 748	49 467
Építőipar	15	13 468	12 581	887
Szállítás	3	6 901	3 015	3 886
Szolgáltatások	5	2 786	2 336	450
Információ, kommunikáció	13	6 887	6 455	432
Kereskedelem	6	5 280	5 280	0
Egyéb pályázó ágak	5	2 843	1 773	1 070
EGF-pályázatok összesen, 2007–2014	131	121 380	65 188	56 192

A hatásvizsgálat szerint országonként eltérő, hogy hány új munkahelyet vállalnak az EGF elnyert összegének egységére számítva, ami egyrészt a nemzetgazdaság ágazati szerkezetével, másrészt a munkaerő-piaci intézmények eltérő hatékonyságával függ össze. A tagállamok pályázatait a 2007 és 2014 közötti időszak (542,4 millió EUR összegű)

EGF-támogatásainak 43,3%-át a globális kereskedelem, 56,7%-át a gazdasági válság foglalkoztatási hatásainak leküzdésével indokolták. A globális kereskedelem alapján a foglalkoztatási hatás aránya 46,3%, a gazdasági válság alapján ennél nagyobb, 56,7%. (1. táblázat)

A járműgyártás viszonylag nagy arányú pályázatait elősegítik a feldolgozóipar strukturális átalakulását. A gépjárműgyártás és a légi szállítás aránya az EGF értékéből mintegy 21,7, illetve 6,6% a feleslegessé vált munkahelyek több mint egyötödével, a pályázatok számának 16%-ával. A két ágazat huszonkét EGF-pályázatából tizenkettőt a globális kereskedelem, tízet a válság foglalkoztatási hatása indokol. Az EU autógyártása 2012-ben több mint tizenkétfélmillió embert foglalkoztatott, a feldolgozóiparban mintegy 7,6%-os részesedéssel. Az EU összes hozzáadott értékében arányuk mintegy 6,3%. A közúti járművek gyártása közel hetvenegymillió EUR értékű támogatása (13%-os részesedéssel) tizennégyezer megszűnt munkahelyhez (11,5%-os aránnyal) kapcsolódott 2007 és 2014 között. A támogatások egy munkahelyre jutó értéke több mint ötezer EUR; ez 23,3%-kal nagyobb, mint az EGF-mutatók átlagos értéke.

A hatásvizsgálat összehasonlítja a pályázatokban jóváhagyott és a ténylegesen megvalósult „újraközvetítés” adatait, és a keretösszegek fel nem használt részének alakulását, kiemelve a kis- és közepes vállalatok (KKV) munkahelyei támogatásának lehetőségét. Esettanulmányokat készítettek a finn és a német pályázatok teljesítéséről, ezen belül a távközlés ágazatai EGF-támogatásainak tényleges hatásairól. Az üzemek tömeges létszámleépítését követő néhány hónap alatt a támogatott ágazatban új munkahelyeket létesíthettek, csökkentve a válság kedvezőtlen (országos, illetve regionális) foglalkoztatási hatásait.

Kiemelt eset a francia légitársaság (Air France) pályázata a globális verseny hatásai kapcsán. Az akcióterv összegéhez (51,8 millió EUR) az EGF-alap 25,9 millió EUR támogatást adott. A cég összes (5200 fős) létszámából 3900 főt érintett a foglalkoztatási projekt, ez lekötötte az összes EGF előírányzat 4,7%-át. Ugyancsak kiemelt a francia Renault autógyár sikeres pályázata. Az újraközvetítés

programja (mintegy harmincnyolcmillió EUR öszszeggel és 65%-os EGF-támogatással) 3600 munkahelyet érintett a vállalat 4445 munkásából.

A globális kereskedelem hatására példa a németországi Aleo Solar EGF-támogatása; itt a program összes értékének (1,8 millió EUR) 60%-ára pályáztak, és 476 munkahely vált feleslegessé a cég 657 fős összes létszámából. A kínai napelemek megugró importja a világpiacon 40%-os esést eredményezett, a kiskereskedelmi árak nem érték el a cég termelési önköltségét.

Az EGF-pályázatok fő eredménye olyan foglalkoztatási helyzetek kezelése, ahol mértékadó termelők, illetve földrajzi térségek tömeges szerkezetváltásához az uniós alapok támogatása is szükséges. A tagállamok szokásos munkaerő-piaci intézményei nem képesek kezelni a globális piaci versenyt, illetve a válság miatti tömeges munkahely-megszüntetéseket kedvezőtlen és hirtelen hatásait. Az elemzés kiemeli, hogy mind a tagállam és a termelő, mind az EGF-alap pályázatait elbíráló uniós intézmények részéről gyorsításra lenne szükség, hogy a szerkezetváltás projektjei időben és hatékonyan valósuljanak meg.

TÁRGYSZAVAK: nemzetközi auditálás, EU-pénzalapok, European Globalisation Adjustment Fund, Európai Unió

NÁDUDVARI ZOLTÁN

33/2017

A vállalkozások és csoportjaik uniós koncepciója

Roland Sturm – Matthias Redecker: Das EU-Konzept des Unternehmen

Wirtschaft und Statistik, 2016. 3. sz. 57–71. p.

URL: https://www.destatis.de/DE/Publikationen/WirtschaftStatistik/2016/03/EUKonzeptUnternehmen_032016.pdf?__blob=publicationFile

A bejegyzett adóalanyok mint jogi egységek figyelhetők meg a vállalati adatokban; erre alapoznak az EU gazdaságstatisztikáinak hivatalos ágazati mutatói. Az Eurostat több kezdeményezést tett a 2009 és 2014 közötti időszakban, hogy az ún. gazdasági egységet (*enterprise*) figyeljék meg a jogi egységek

helyett. A koncepciók abban térnek el, hogy a gazdasági egység egynél többet is tartalmazhat az azonos vállalatcsoport irányításával működő adóalanyokból. A komplex nagyvállalatok csoporton belüli (nem piaci) transzferjei kiszűrhetők statisztikai adataik konszolidálásával.

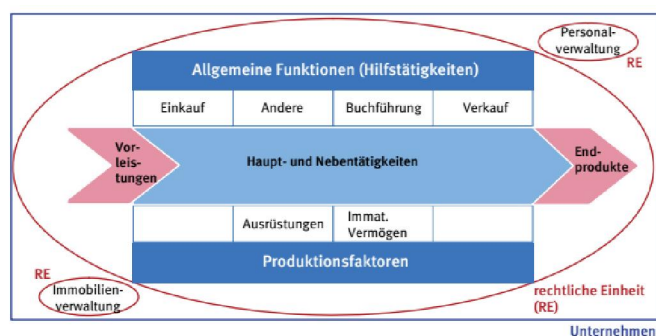
A cikk ismerteti a nemzeti statisztikai regiszterek összehangolására 2015 előtt folytatott nemzetközi egyeztetések történetét, és ennek végén a kompromisszumos módszertani ajánlást. Az Eurostat 2014 végén változtatott a statisztikai egység fogalmának korábbi javaslatán, így csak nemzeti keretekben határozzák meg a több jogi egységet irányító csoportokat. A megfigyelés az „üzletágra”, jövedelemelszámoló divízióra mint belföldi gazdasági egységre fog vonatkozni az évtized végétől.

Az integrált gazdaságstatisztika uniós keretrendelétét (*Framework Regulation Integrating Business Statistics – FRIBS*) várhatóan 2018-ban fogadják el, amely a hivatalos gazdaságstatisztikákban a gazdasági egység egységes fogalmi meghatározását tartalmazza. Az eddigi (jogi egységek szerint összeállított) statisztikai mutatók kiegészülnek a gazdasági egységek konszolidált nemzeti adatsoraival.

Az EU tagállamai cselekvési tervet készítettek az itt említett módszertani változásra. A cikk részletezi azokat a hatásvizsgálatokat, amelyeket Németországban végeztek a gazdasági egység szerinti új elszámolási koncepció kapcsán. A cikk összefoglalja a még tisztázást igénylő fontosabb módszertani kérdéseket, mint például:

- milyen statisztikai egységek alkalmazhatók a FRIBS szakstatisztikáiban, arra is tekintettel, hogy az évközi gazdaságstatisztika (STS) a szakosodott egységek (nem a jogi egységek) teljesítményét és más mutatóit összesíti;
- kérdés, hogy a gazdasági egység megfigyelése csak a piaci szektorra vonatkozik-e, vagy a gazdaságstatisztika más területeire is;
- a nemzeti számlákban az intézményi egységeket számolják el, ezért elemezni kell adataik összefüggéseit a gazdasági egység szerinti mutatósorozatokkal;
- a felhasználók a csoport globális tevékenységeinek bemutatásában is érdekeltek, ezt a most el-

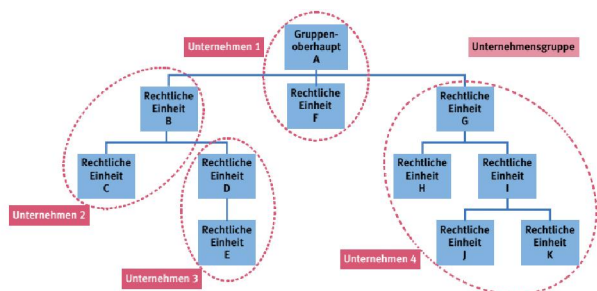
határozott (kompromisszumos) belföldi elszámolás nem segítheti.

1. ábra: Komplex gazdasági egység („Unternehmen”) irányítása egynél több jogi egységgel

A nemzeti jogszabályok szerint működő vállalkozás az 1. ábra közepén vázolt gazdasági főtevékenységgel, valamint melléktevékenységgel alakítja át a beszerzett félkész terméket a piacon értékesíthető késztermékké.

A piacra termelő jogi egység a csoporthoz tartozó más („RE” jelölésű) jogi egységektől szerezhet be például munkaerőt és bérelhet ingatlant is a gazdasági egységen belüli transzferekkel. További termelési tényezők a tárgyi és immateriális eszközök, amelyek az ábrán a megfigyelt jogi egységhez tartoznak. Sok irányítási funkciót gyakorol a jogi egység saját szervezete: a beszerzést, a számvitelt, az értékesítési és egyéb kiegészítő feladatokat végzését.

2. ábra: Több gazdasági egységet („Unternehmen”) irányító belföldi csoport („Unternehmensgruppe”) szervezeti felépítése

A belföldi csoport – a 2. ábra sémája szerint – négy gazdasági egységet irányít összesen tizenegy jogi egységgel. A csoport pénzügyi beszámolója konszolidált adatokat tartalmaz, a számviteli szabályok előírják a halmozás kiszűrését. A csoportok piaci termelő üzletágainak (a divíziók) kialakítása, elszámolása a tulajdonos autonóm döntésétől függ.

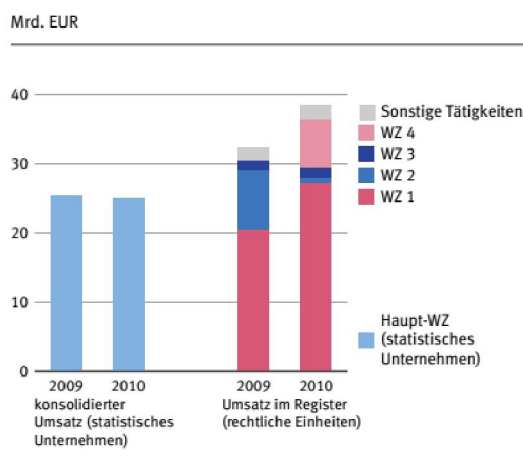
A cikk esettanulmánya bemutatja a gépjárműgyártó Volkswagen- (VW-) csoportba beolvadt, korábban önálló teherautó-gyártó MAN vállalat új irányítási módját. Az üzletág jelenleg a VW-

csoporton belül kap és szállít általános szolgáltatásokat, termelési tényezőket. A gazdaságstatisztika változatlanul piaci termelőként számolja el a MAN jogi egységet, bár ez az üzletágként működő gazdasági egység is része az irányító Volkswagen-csoport konszolidált elszámolásának.

Az Eurostat koordinálásával végzett „profilozás”¹ feladata az ilyen komplex vállalatcsoportok körvonalának behatárolása volt. A nemzeti statisztikai hivatalok tesztelték a belső transzferek kiszűrésére ajánlott eljárásokat, az új módszertani koncepció hatásait a korábbi gazdaságstatisztikai mutatósorozatokra. Az esettanulmányok kiemelik azokat a változásokat az ágazati szerkezetben, amelyek oka

- a gazdasági egységen, illetve komplex csoporton belül működő jogi egységek adatainak konszolidálása a belső halmozást kiszűrve,
- a gazdasági egység végső (piaci, domináns) kibocsátásából levezetett főtevékenység változása.

A 3. ábra összehasonlítja a gazdasági egység konszolidáltan elszámolt 2009. és 2010. évi értékesítési árbevételét a profilozás eredményeként és mellette a jogi egységek ágazati („WZ” jelű) besorolása szerint elhatárolt értékeit. A gazdasági egység főtevékenységéhez közel azonos éves teljesítmények tartoznak halmozások nélkül; a csoport összesen negyvenöt jogi egységének (halmozott) adatai legalább öt ágazathoz, illetve szakágazathoz tartoznak.

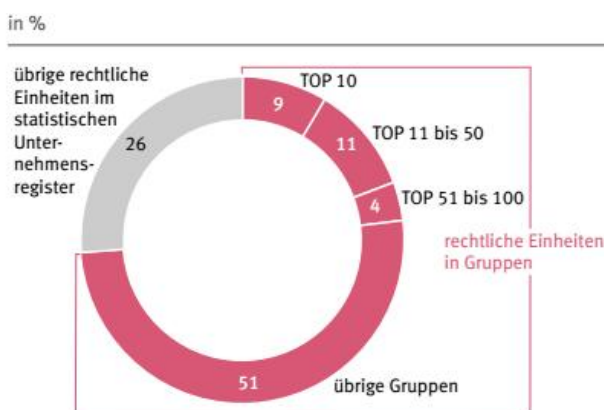
3. ábra: Több jogi egység konszolidált értékesítési árbevétele a főtevékenységek szerinti (halmozott) jelenlegi ágazati mutatóival összehasonlítva, 2009, 2010 (milliárd EUR)

¹ Az ESSnet Profiling nemzetközi projekt keretében a németországi ún. intenzív profilozás öt konszernre vonatkozott, közvetlen vállalati kapcsolattal. További négy komplex vállalatcsoport szervezeti kereteit helyszíni egyeztetések nélkül mérték fel az elérhető források adataival.

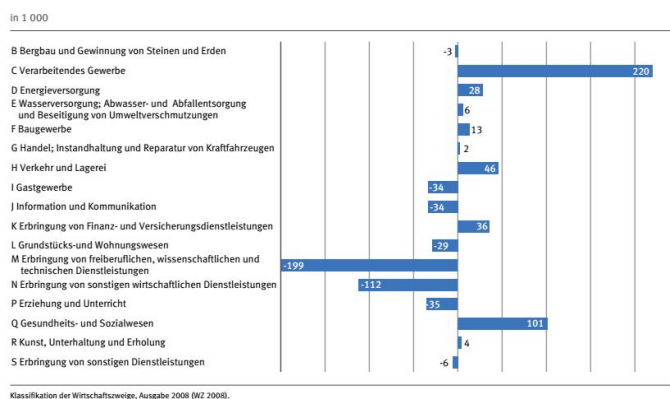
Modellezéssel megbecsülték, hogy a gazdasági egységekre alapozott gazdaságstatisztikák miként módosítják a mutatók ágazati szerkezetét az eddigi jogi egységek szerint elszámolt értékesítési árbevétel, valamint foglalkoztatotti létszámmal összehasonlítva. A csoporthoz nem tartozó jogi egységek mintegy 26%-kal részesedtek a 2013. évi összes értékesítési árbevételből. (4. ábra) Erős koncentrációra utal a legnagyobb (top 10, top 11–50 és top 51–100) németországi csoportok részesedése.

A 2013. évi árbevétel szerinti top 10 gazdasági egység az összesen huszonhétmillió németországi foglalkoztatott 3,5%-át alkalmazta, a top 50 részesedése kilenc, a top 100 egységé 11%.

A hatásvizsgálatok igazolták, hogy az értékesítési árbevétel, valamint a foglalkoztatottak száma eltér a korábbi (jogi egységek szerinti) ágazati mutatóktól, mivel a gazdasági egység gazdasági főtevékenységének megállapítása változtathat a nemzetgazdasági ágak eddigi részesedésén. (5. ábra)

4. ábra: A németországi vállalatcsoportok részesedése az értékesítési árbevételből, 2013, % (összes jogi egység = 100)

5. ábra: Becslés a társadalombiztosításra kötelezett alkalmazottak számának eltérésére nemzetgazdasági ágak szerint, 2013, 1000 fő (különbség az EU gazdaságegység-konceptiója és a jogi egység szerinti ágazati besorolás között)

A cikk ismerteti az új gazdaságstatisztikai módszertan fejlesztéseinek súlyponti feladatait. A vállalatcsoport, valamint komplex gazdasági egységeinek körvonala profilozásokkal határozható meg, a feladat az irányított belföldi jogi egységek regiszteradatainak összekapcsolása. Az így kiegészített nemzeti statisztikai regiszter alapján elemezni lehet az új koncepciónak megfelelő ágazati besorolásokat, a komplex gazdasági egység (*enterprise*) teljesítményadataira alapozottan.

A körvonalazott szervezeti felépítés alapozza meg a statisztikai regiszter mutatóinak kiegészítését. Az Eurostat törekvése a FRIBS uniós rendelet kötelező szabályaival, hogy a tagállamok a gazdasági egységek (csoportjaik) mutatóit határozzák meg, és ebben kiemelt az éves szerkezeti gazdaságstatisztika (*SBS*) szerepe. Németországban ehhez igazodva fejlesztik a statisztikai regiszter és a szakstatisztikák informatikai infrastruktúráját mind a szövetségi tartományok statisztikai hivatalaiban, mind a szövetségi statisztikai adatbázisok felkészítésével.

TÁRGYSZAVAK: vállalatstatisztika, gazdasági egység, profilozás, jogi egység, statisztikai regiszter, Framework Regulation Integrating Business Statistics (FRIBS), Eurostat, Németország

NÁDUDVARI ZOLTÁN

34/2017

Az elektromos energia európai adóztatásának lehetőségei

Kai Konrad: Light for Europe – An Electricity Tax for the European Union Budget

The Future of EU-Finances. Working Papers for the Brussels Symposium on 14 January 2016.

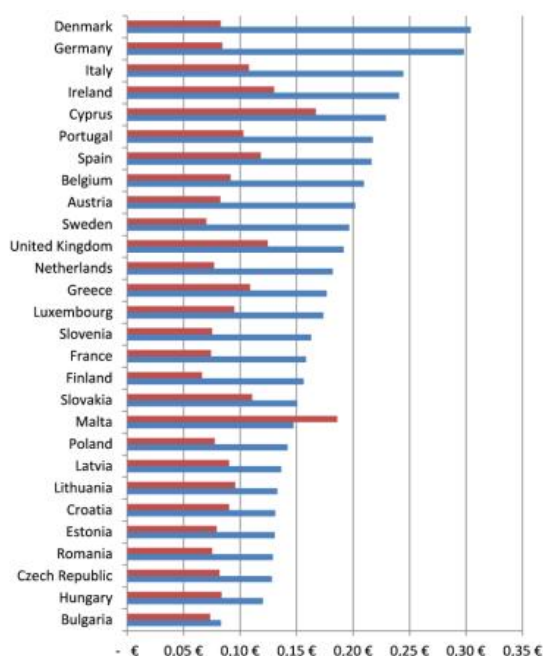
Szerk.: Thies Buettner – Michael Thöne. Köln, 2016, Finanzwissenschaftliches Forschungsinstitut an der Universität zu Köln. 133–147. p.

URL: <http://ec.europa.eu/budget/mff/hlgor/library/selected-readings/02-DOC-COMM-FutureEUFinances-FIFO-Jan2016.pdf#page=133&zoom=auto,68,756>

A Német Szövetségi Pénzügyminisztérium tanulmánykötetében kiadott elemzések bemutatják az uniós költségvetés bevételeinek jelenlegi és perspek-

tivikus forrásait, többek között az elektromos energia adóztatását. A hatásvizsgálat alapja az áramszolgáltatás árszintjének elemzése az Európai Unió tagállamai háztartási, illetve vállalati, intézményi fogyasztásának megfigyelt kategóriáiban. (1. ábra)

A megfigyelt tagállamok végső áramfogyasztása az összehasonlítható statisztikai mutató.² A tagállamok az energiahordozók általános forgalmi adójának meghatározott részét befizetik az uniós költségvetésbe. A tagállamok a közös pénzalaphoz a bruttó nemzeti jövedelem (*GNI*) arányában is hozzájárulnak (*GNI-based own resources*). További forrás a közös költségvetésben az EU vámhatárait átlépő áruk, szolgáltatások forgalma is (*traditional own resources – TOR*).³

1. ábra: Az elektromos áram végső fogyasztói (alsó) és vállalati, intézményi (felső adat) fogyasztói ára országok szerint, 2014. I. félév (EUR/kWh)

Az EU költségvetési forrásainak 2014 decemberében kiadott elemzése megállapítja az adóztatás uniós rendszerének erősségeit, gyengeségeit. Ilyen gyengeség például, hogy a közösségi költségvetés

² A végfelhasználók közepes (2500–5000 kWh, *final consumers, consumption Band Dc*) áramfogyasztási kategóriájának 2014. I. félévi átlagos ára adókkal és más közterhekkel együtt. Az ipari fogyasztók közepes nagyságú kategóriájának 2014. I. félévi átlagos ára adó nélkül.

³ Forrás: *High Level Group on Own Resources. First assessment report*. Brussels, 2014. december 17. Elérhető: <http://ec.europa.eu/budget/mff/hlgor/library/reports-communication/FirstAssessmentReport-December2014.pdf>.

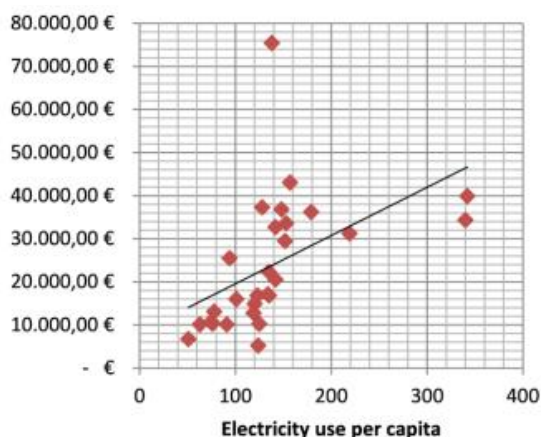
kalkulációi nem áttekinthetők, és túlságosan is komplex a befizetés szabályozása. A tagállamok érdekellentéteihez vezet, hogy vannak nyertesek és vesztesek, az utóbbiak a nettó befizető nemzetgazdaságok. A közös költségvetés éves előirányzatait szigorúan alkalmazva például fedezethiányok mutatkozhatnak az év végén. A költségvetések nemzetközi egyeztetései nehézségekbe ütközhetnek, kompromisszumot kell találni az elfogadáshoz.

A 2014. decemberi szakértői vizsgálat megállapítja, hogy az előbbi fogyatékoságokra tekintettel a közös költségvetés tervezése nem egyszerű, nem áttekinthető, kevésbé méltányos, nem alakult ki a demokratikus elszámoltathatóság. Az áramfogyasztást terhelő nemzeti adók más elvet követnek, mint a pénzügyi tranzakciók jobban összehangolt adóztatása (*financial transaction tax – FTT*). A szerző az említett ismérvek szerint vizsgálja az elektromos áram adóterheit.

Az EU tagállamainak 2012. évi elektromosenergia-termelése összesen mintegy 3,13 millió GWh volt, és ennek meghatározott részére a fogyasztók megfizették a forgalmi adót, illetve más közterheket. Az EU vámhatárain belépő elektromos áram is viselt közterhet. Számolni kell továbbá az áramhálózat veszteségeivel és a rendszer önfogyasztásával is az éves adóbevételek kalkulációiban. A végső felhasználó háztartás áramtarifája 2013 második félévében átlagosan 20,1 eurocent/kWh – itt a dán (29,4) és a német (29,2 eurocent/kWh) viseli a legnagyobb adóterhet. Az EU tagállamaiban termelt elektromos áram közterheit a 3–4%-os sávban kellene megállapítani a közösségi költségvetés előirányzott bevételeit figyelembe véve. A 2013. II. félévi nettó áramtarifa az EU-28 vállalatai esetén átlagosan 11,9 eurocent/kWh. Feltéve, hogy az áram egységes közterhe az ipari fogyasztók körében 4%-os lenne, a kalkulált árnövekedés legfeljebb 13%-os lehetne a legnagyobb, és csaknem 50%-os a legkisebb háztartási tarifájú tagállamokban.

A szerző három megoldási változatot említ az energiaadó költségvetési befizetésének kötelezettségére. Az ilyen adóváltoztatások módosítják az elosztási viszonyokat is, egyes rétegek terhei az átlagnál jobban nőhetnek. Az energiaadó ajánlott növelése kedvezőtlenebbül érinti a közösségi költ-

ségvetés nettó befizetőit, mint a kisebb GNI-arányos befizetésre kötelezett tagállamokat.

2. ábra: Korreláció a háztartások egy főre jutó éves elektromosáram-felhasználása (1000 tonna kőolaj-egyenérték) és az egy lakosra jutó GDP (EUR/fő) között, 2013, országok szerint

Az áramfogyasztással arányos lakossági adóterhek a háztartások rendelkezésére álló jövedelem eltérő hányadának felelnek meg a tagállamok fejlettségével is összefüggésben. Az adóztatás ajánlott változtatásának hatására módosulhat az egyéni jövedelmek felhasználási szerkezete, és erősödhet az ösztönzés az energiatakarékosságra. A 2. ábra felvázolja a végső felhasználók éves áramfogyasztásának 2013. évi szintjét a tagállamok egy lakosra jutó GDP-értékével összefüggésben.

A számszerű elemzéseket további hatásvizsgálatok egészítik ki, például az egyes érdekérvényesítő csoportok válaszait, az adózás elkerülésének, illetve könnyítésének lehetőségeit, a jövedelmi rétegek és az eltérő fejlettségű európai régiók közötti különbségek várható alakulását illetően. Az ajánlott adórendszer hatással lenne a nemzeti energiatermelő és -szolgáltató vállalatok piaci versenyképességére is. Az ajánlott adókkal drágított elektromos energia elsősorban a nagy energiaintenzitású ágazatok versenyképességét ronthatja, a termelési szerkezetet és a térségek foglalkoztatási potenciálját is változtatva. A háztartások energiaszükségletét a 28 tagállam éghajlati adottságai is befolyásolják, így az északi országokban az áramfogyasztással arányos adóterhek növekedése várhatóan nagyobb lenne, mint a dél-európai térségekben.

A szerző összehasonlítja az energiaadó jellemzőit az európai pénzügyi tranzakciós adóéval (*financial*

transaction tax – FTT), és megállapítja, hogy a fogyasztással arányos adó előnyösebb, mint az utóbbi a 2014. évi hatáselemzés ismérvei szerint. Lényeges például az adórendszerek hatékonysága és egyszerűsége, stabilitása és tervezhetősége, szabályainak átláthatósága és méltányossága, demokratikus elszámoltathatósága. A háztartásokra vonatkozó hatásvizsgálatok lényeges elve, hogy a fogyasztó képes legyen az áram árát megfizetni (*ability-to-pay-principle*) a rendelkezésére álló jövedelemből.

TÁRGYSZAVAK: elektromos áram tarifája, adómérték, adónem, nemzetközi összehasonlítás, Európai Unió

NÁDUDVARI ZOLTÁN

35/2017

A pénzügyi tranzakciók adóztatása az Európai Unióban

Thomas Hemmelgarn – Gaëtan Nicodème – Bogdan Tasnadi – Pol Vermote: Financial transaction taxes in the European Union

Taxation Papers. Working Paper, 2015. 62. sz. 1–36. p.
DOI: [10.2778/306730](https://doi.org/10.2778/306730)

Az pénzügyi folyamatok hatásosabb felügyelete, a válság megelőzése és a költségvetés adóbevételeinek növelése érdekében dolgozták ki a pénzügyi tranzakciók uniós adóztatásának (*Financial Transaction Taxes – FTT*) irányelveit. Részletes hatáselemzések alapján 2011-ben, majd 2013-ban tárgyaltak a pénzügyi tranzakciók adóztatásának bizottsági javaslatáról. A Franciaországban 2012-től és Olaszországban 2013-tól alkalmazott FTT tapasztalatai értékelhetők.

A modellvizsgálat során a reálfolyamatokkal nem megalapozott (spekulációs) pénzügyi tranzakciók paraméterei vonatkozhatnak a pénz mennyiségére (*volume*), az ingadozásokra (*volatility*), a likviditásra (*liquidity*) és a tőke költségeire (*cost of capital*). Az adóztatás várható hatásai függenek a nemzeti pénzpiacok érettségétől. Az FTT 0,5%-os kulcsa – egy 1992-ben végzett modellszámításban – mintegy 1,33%-kal növelte a tőke költségeit. Mérték a pénzpiac bevételeinek árrugalmasságát is, amely jellemzően –3,6%, azonban a nagyrészt spe-

- a jogszabályban meghatározott származékos pénzügyi tranzakciókra az olaszországi értékpapírok alapján;
- a nagy gyakoriságú pénzügyi kereskedés minősített egyéb esetei.

Az FTT adókulcsa a többi ország gyakorlatában rendszerint az értékpapír másodlagos piacán fizetett vételár 0,1%-a, illetve a nagy gyakoriságú pénzügyi műveletek értékének 0,01%-a. Az FTT alkalmazásának elveit 2015 decemberéig tíz tagállam önként elfogadta, az uniós irányelv egyeztetései a következő időszakokban is folytatódnak a többi országgal.

TÁRGYSZAVAK: tranzakciós adó, irányelv, adómérték, Európai Unió

NÁDUDVARI ZOLTÁN

36/2017

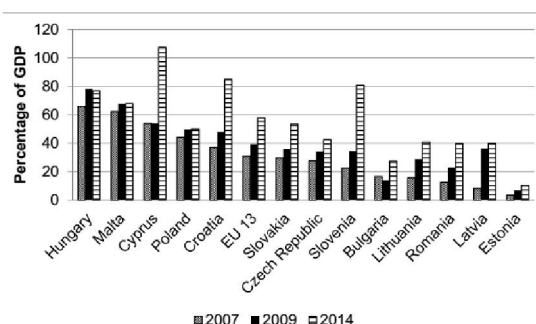
Az EU új tagállamai államadósságának aránya a GDP-ben: csökkenő számláló vagy növekvő nevező?

Tomislav Globan – Marina Matošec: Public debt-to-GDP ratio in new EU member states: cut the numerator or increase the denominator?

Romanian Journal of Economic Forecasting, 2016. 3. sz. 57–72. p.

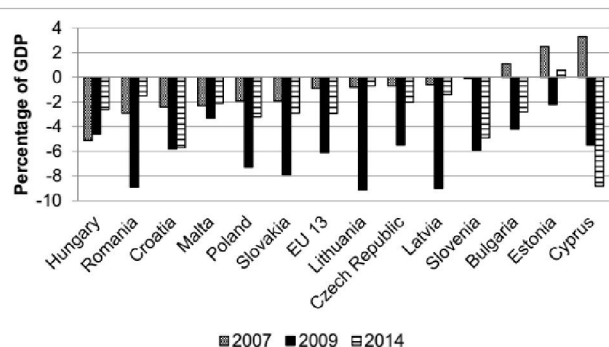
URL: http://www.ipe.ro/rjef/rjef3_16/rjef3_2016_p57-72.pdf

Nemzetközi összehasonlítás készült az Európai Unió új tagállamai adósságrátájára a GDP-hez mérten. A 2007 és 2014 közötti időszak mutatósorozatának forrása az Eurostat nyilvános adatbázisa. Az 1. ábrán az országok 2007. évi államadósságának rátája csökkenő sorrendű.

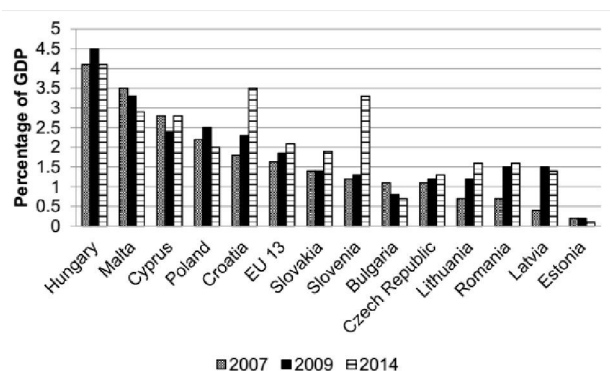
1. ábra: A bruttó konszolidált államadósság rátája országok szerint, 2007, 2009, 2014, % (GDP = 100)

A GDP növekedése a ráta nevezőjeként csökkenti a törtet, vagyis a gazdaságpolitika elsősorban a gazdasági növekedéssel érheti el az adósságrata javulását.¹ A kormányzat éves deficitjének mérséklése viszonylag kisebb hatású, és a költségvetési kiadási előirányzatok csökkentése nehéz, ellentmondásos folyamatokat igényel.

2. ábra: A kormányzati költségvetés hiányának rátája országok szerint, 2007, 2009, 2014, % (GDP = 100)

A 2. ábrán a 2007. évi költségvetési egyenleg (deficit) rátája a rangsor alapja.

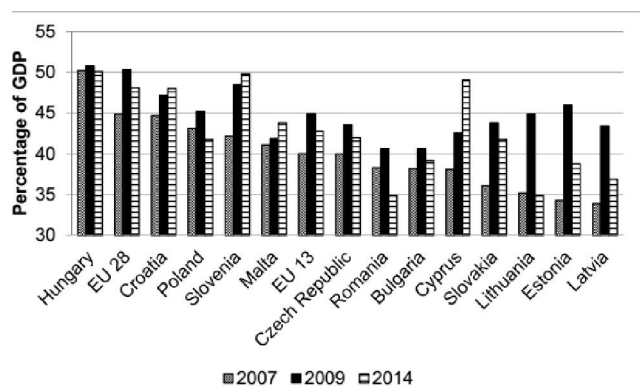

3. ábra: A kormányzati költségvetés kamatkiadásának rátája országok szerint, 2007, 2009, 2014, % (GDP = 100)

A felvett kölcsönökre fizetett kamat a kormányzat költségvetésében kiadási tétel. (3. ábra) A 3. ábrán a kamatfizetés 2007. évi rátája a rangsor alapja.

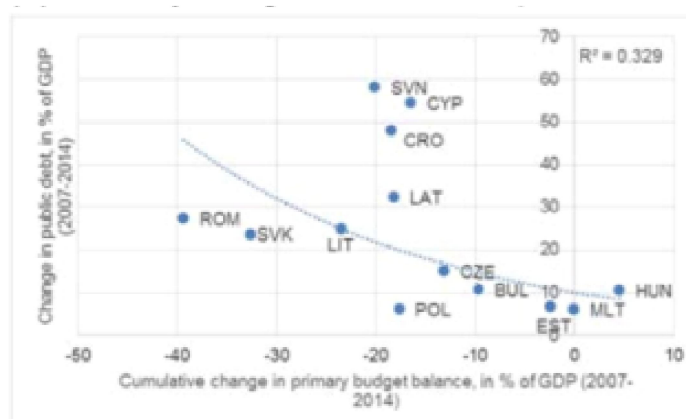
A válság utáni időszak költségvetési konszolidációja gazdaságpolitikai programokat indokolt, és azok a 4. ábra szerint változtatták a kormányzat kiadásait. Itt a 2007. évi összes kormányzati kiadás a rangsor alapja.

¹ Az államadósság mutatósorozatának forrása az Európai Központi Bank, a többi gazdaságstatisztikai adaté az Eurostat.

4. ábra: A kormányzat kiadásainak rátája országok szerint, 2007, 2009, 2014, % (GDP = 100)

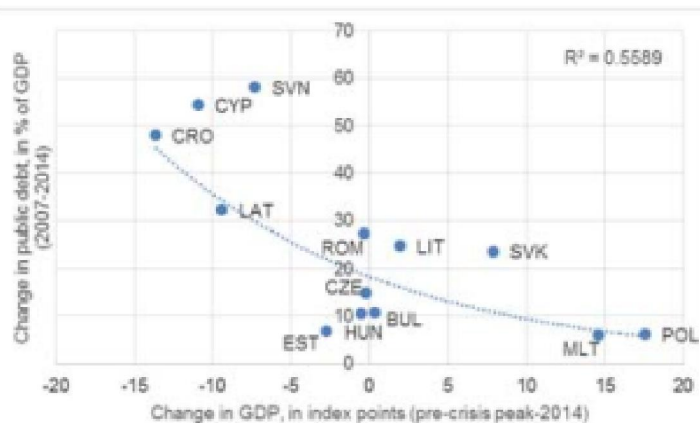
Az 5. ábra az államadósság rátájának változását az új tagállamok elsődleges költségvetési egyenlege (*primary budget balance*) rátájának változásával összefüggésben vizsgálja a 2007 és a 2014 közötti időszak egészére.

5. ábra: A kormányzat költségvetés egyenlege és az államadósság rátáinak halmazott változása országok szerint, 2007–2014, százalékpont (GDP = 100)

Egyes új tagállamok 2014. évi adósságrátája a 2007. évit (a függőleges tengelyen) legfeljebb húsz százalékponttal haladta meg; ilyen az észt, a lengyel, a máltai, a magyar, a bolgár és a cseh gazdaság. Az adósságráta teljes növekedése az időszakban 20–40 százalékpont közötti a szlovák, a litván, a román és a lett, és ennél is nagyobb például a horvát, a ciprusi és a szlovén gazdaságban.

Az adósságráta változása összefügg a gazdaság növekedésével. A szerzők a 2014. évi GDP változását a válság előtti csúcsev teljesítményéhez mérik a 6. ábra vízszintes tengelyén.

6. ábra: A GDP volumenindexe és az államadósság rátáinak halmazott változása országok szerint a legjobb válság előtti év, illetve 2007 és 2014 között, indexpont, százalékpont (GDP = 100)

A modellvizsgálatok korrelációs tényezői ($R^2 = 0,329$, illetve $0,559$) eltérők, és megállapítható, hogy a gazdaság teljesítményének javulása nagyobb hatású az államadósság rátájának 2014-ig megfigyelt változására, mint a költségvetési deficit mérséklése.

Az adósságráta tizenhárom új tagállamra vonatkozó panelvizsgálatának elemző eljárása a következő ellenőrző változókkal számol:

- az GDP egy főre jutó értékének növekedési üteme;
- a kormányzat kiadásai GDP-hez mért arányának növekedése;
- a kormányzati beruházás GDP-hez mért arányának növekedése;
- külföldiek beáramló közvetlen beruházásai (FDI);
- inflációs ráta;
- hosszú lejáratú államkötvények kamatrátája;
- a nettó export GDP-hez mért arányának növekedése;
- kiegészítő, magyarázó (*dummy*) változók a tárgyév költségvetési egyenlegét ért hatásokra; ilyen vonatkozhat például az EU túlzottdeficit-eljárására (EDP), az eurózónához való tartozásra, a választási évre, a válság hatására csökkent GDP-re.

A vizsgálat alapján megállapítható, hogy az államadósság rátájának csökkenése az EU új tagállamaiban kevésbé függött a költségvetési megszorítással járó konszolidációjától, mint olyan programoktól, amelyek a teljesítmény (ezen belül a nemzetközi fizetési mérleg) javítását ösztönözték. Háttal volt az adósságráta alakulására továbbá a

külföldiek tőkebefektetése, az energiahordozók alacsony árszintje és a likvid pénzeszközök alacsony kamatszintje is a válság utáni években.

TÁRGYSZAVAK: makrostatisztikai indikátorok, államadóság, költségvetési deficit, GDP, nemzetközi összehasonlítás, Európai Unió

NÁDUDVARI ZOLTÁN

37/2017

Vágtatás a fergetegesen átalakuló rendszerben

Reining a whirlwind: creating (new) order in a transforming landscape

Innovation – technology & intellectual property.

Szerk.: Jandira Salgado – Jeanne Yizhen Yin. Paris, Leaders League, 2016. 12–25. p.

URL: <http://assets.leadersleague.com/guides/innovation/2016/2016-ip-it-bd.pdf>

A nemzetközi testületek az innovációs folyamatok statisztikai értékelésének (*Global Innovation Index*) módszertanában különféle mutatósorozatokat ajánlanak. Az összehasonlított országok indikátorai között figyelembe veszik például a humántőke befektetéseit, az innováció infrastruktúráját, a tudományos teljesítmény standard minőségi jelzőszámait, valamint a szabadalmak hasznosítását. Az említett index 2015. évi rangsorát a svájci, a brit, a svéd és a holland gazdaság vezeti, megelőzve az Egyesült Államok mutatóját. A szellemi tulajdon fontosabb mutatói a bejelentett és alkalmazott találmányok, védjegyek és ipari formatervek száma, valamint az időszak adatainak átlagos évi százalékos változása.

Az innovációs rangsorok kialakíthatók az egyes gazdasági ágazatok sikeres innovációit végrehajtó társaságok teljesítménye alapján is. Ilyen rangsorokban az Egyesült Államok és Japán vállalatai vannak a vezető helyeken.¹ A sikeres innováció egyik

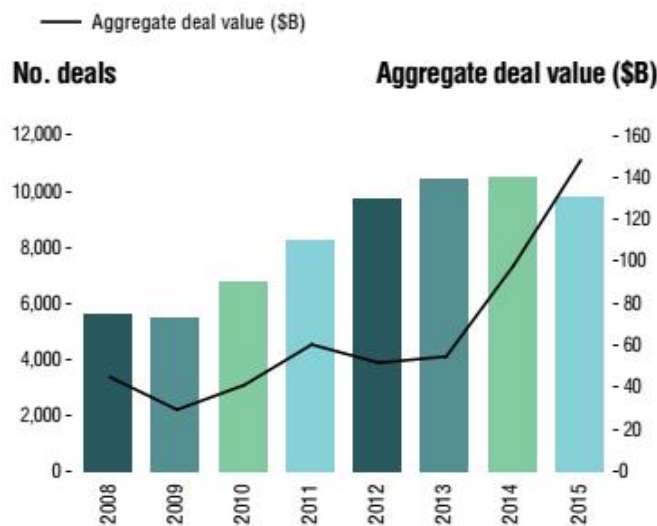
¹ Forrás: *Thomson Reuters Top 100 Global Innovators*, ahol az Egyesült Államok (35) és Japán (40) vállalatainak száma együtt a jegyzék 75%-át teszi ki, és a TOP 100 rangsor csak tizenegy ország cégeit említi. A világ autóiparában (Aisin Seiki), az elektronikában (Canon), az orvosi berendezések gyártásában (Daikin) Japán jár az élen. Az energiatermelés (Chevron), a

feltétele a tőkebefektetés. A vizsgált viharos átalakulás nagy értékű beruházást igényel.

Gyakori, hogy a korábbi önálló vállalat beolvad, illetve beszünteti működését. A megfigyelt összes vállalatjegyesítő és tulajdonszerző (*Mergers and acquisitions – M&A*-) ügylet 2015-ben több mint 5000 milliárd (2007-ben csak 4600 milliárd) USD értékű volt. Az ilyen ügyletekből tíz M&A értéke nagyobb volt ötvenmilliárd dollárnál.

Az innovációra alapított cégek részesedése számottevő az M&A-ügyletekben, mind a vásárló, mind az irányítást átvevő cégek körében. Dinamikusan bővül a kockázati tőke (*venture capital – VC*) állománya: a világ országaiban a 2015. évi érték közel százharminchatmilliárd USD, összesen 9202 ügyletben. Az állomány értéke 45,2%-kal nagyobb, mint az előző évben, és kétszerese a 2013. évinek.

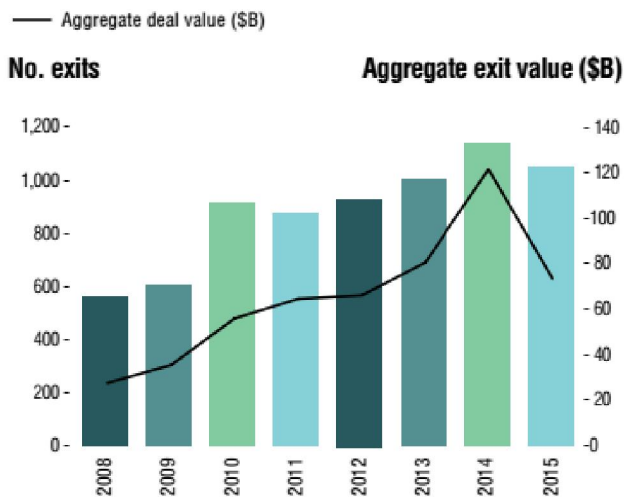
Mélyebb tőzsdei elemzések készültek a válság időszakában felszámolt kockázati tőke-társaságok ágazati, illetve földrajzi összetételéről. Az 1. ábra bemutatja a vállalatok alakulásának éves számát, valamint a felhalmozott eszközök állományának értékét a 2008 és 2015 közötti időszakban.

1. ábra: Vállalatok alapításának száma és az eszközállomány értéke, 2008–2015 (eset, milliárd USD)

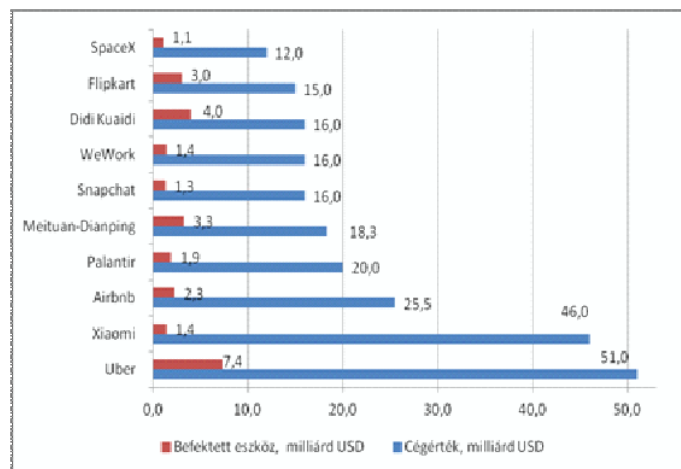
A 2. ábra a vállalatok megszűnésének számát és az eszközállomány elszámolt értékét évenként hasonlítja össze.

vegyipar (3M) és a szoftver (Google) élmezőnyét az Egyesült Államok vállalatai vezetik.

2. ábra: A megszűnt cégek száma és az eszközállomány értéke, 2008–2015 (eset, milliárd USD)

A 3. ábra összeveti a gyorsan fejlődő és a küszöbszintnél nagyobb cégek legutóbbi tőzsdéi értékét a befektetett eszközök értékével. Itt az eszközérték a befektetett tőke többszöröse a digitális gazdasággal kapcsolatos technológia (például Uber, Airbnb) esetén.

3. ábra: A megfigyelt kezdő (startup) cégek értéke és befektetett eszközei (milliárd USD)

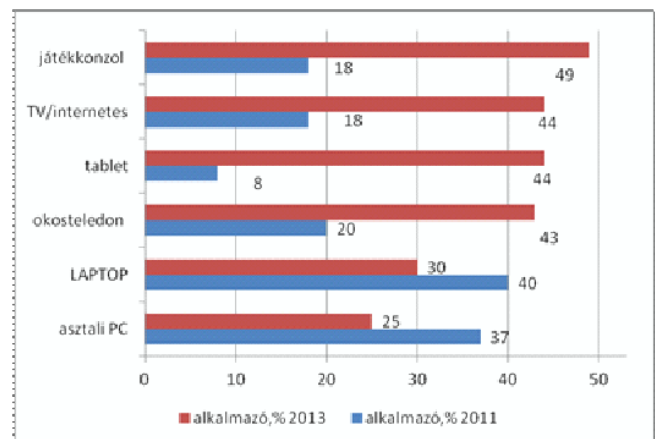
A sikeres működés hagyományos mértékei túlhaladottak a XXI. század vállalati elemzéseiben, erre néhány példa:

- a jövedelem helyett a fizetőképes alkalmazók száma (*users*) fontos;
- az eszközérték helyett az alkalmazások bővülése (*users growth*);
- a profit helyett az alapító teljesítményének elismerése (*founder reputation*);
- a cég növekedése helyett a közönségkapcsolat, a védett márka, az elismertség (*brand/PR/reputation*);

- az alkalmazottak száma helyett a versenyképesség, a piaci pozíció (*market excitement/competition*);
- a cég kapcsolatai helyett a követők (*followers*) befolyásolják az innováció hasznosítását.

A szerzők a felszámolt és egykor sikeresen indult (startup) cégek tapasztalatait értékelve kiemelik a kudarc fontosabb tényezőit. Az előfordulás gyakorisága szerint ilyen a birtokolt szellemi tulajdon gyenge teljesítménye (56%), illetve hogy a feltételezett növekedés nem valósult meg (40%). Az értékelés az innováció kudarca okaként említi továbbá a piac ingadozásait (36%), a nem megfelelő jövedelmezőséget (28%), a befektetők értékelése alapján zuhanó cégértéket (28%) és az alapító szándékát az irányítás átvételére (12%).

A hálózatra kapcsolható eszközök használatának 2011. és 2013. évi gyakorisága² közötti eltérés rámutat a kereslet összetételének gyors változásaira. Az asztali számítógépek és a laptop korábbi számottevő alkalmazási aránya visszaesett, viszont megnőtt a mobiltelefoné, a tableté és az internetes televízióé. (4. ábra)

4. ábra: A hálózatra kapcsolható digitális eszközök alkalmazásának gyakorisága, 2011, 2013, % (minta elemei = 100)

TÁRGYSZAVAK: EU-szakpolitika, transzatlanti egyeztetés, digitális gazdaság, adatvédelem, statisztikai indikátorok

NÁDUDVARI ZOLTÁN

² Forrás: Az Internet-adatcserélő Központ (Amsterdam Internet Exchange) tanulmánya (*AMS-IX Research Reveals: Internet has Changed Lives in Many Ways*). Elérhető: <https://ams-ix.net/newsitems/87>. A felvétel 1100 elemű reprezentatív mintájára számították az egyes digitális eszközök alkalmazásának gyakoriságát 2011-ben és 2013-ban, a korcsoportok és a felhasználás célja szerint.

38/2017

Kutatás és innováció

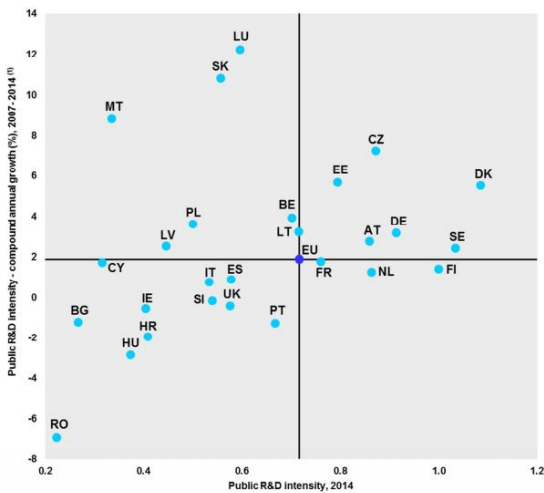
Research and Innovation

European Semester Thematic Fiche, 2016. május. 1–9. p.

URL: ec.europa.eu/europe2020/pdf/themes/2016/research_innovation_201605.pdf

A fenntartható gazdasági fejlődés lényeges feltétele a kutatás, az innováció (*research and innovation – R&I*). A bővülő ismeretekre alapozható az új, környezetet kímélő termékek, termelési folyamatok, szolgáltatások innovációja. A kutatás, az innováció (a továbbiakban: K&I) eredményeivel javítható a termelékenység, a gazdaság nemzetközi versenyképessége, a természeti erőforrások felhasználásának hatékonysága. Ezek a célok konzisztens mutatókra alapozott szakpolitikai programokkal (*R&I policy*) érhetők el az EU tagállamaiban.

A kormányzat K&I-rendszere tartalmazza a kutatás és a felsőoktatás intézményeit, amelyek költségvetési támogatással (*public R&D*) működnek.¹ (1. ábra)

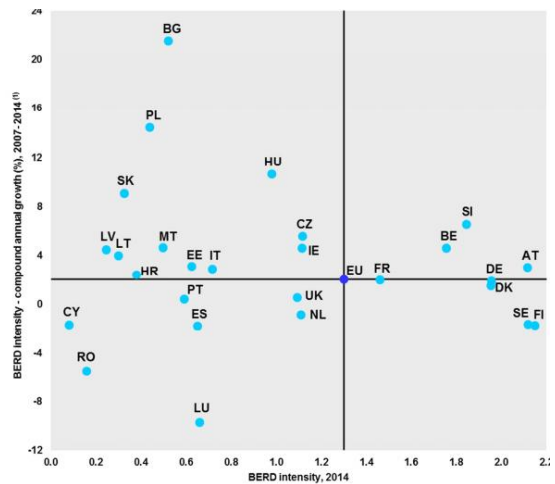

1. ábra: A költségvetés K+F-kiadásainak intenzitása (2014, a GDP százalékában) és a kiadás átlagos évi változása (2007–2014, %/év) országok szerint

A költségvetés kutatás-fejlesztési (K+F-) kiadásai a 2007 és 2014 közötti időszakban átlagosan évi 2%-kal nőttek az EU 28 tagállamában. A költségvetési fenntartású kutatóhely tevékenysége segíti az innovációs stratégiákhoz kapcsolódó tanulmányok

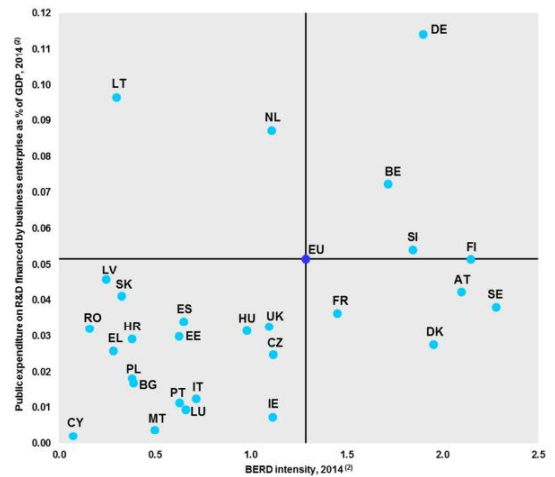
¹ A költségvetési előirányzatok függőleges tengelyen mért csökkenése a román, a magyar, a horvát, a bolgár, a portugál, az ír, a szlovén és a brit K+F-kiadásokban a legnagyobb.

és kísérleti eredmények elérését, a korszerű ismeretek átadását, a szakemberek képzését.

2. ábra: A vállalatok K+F-kiadásainak intenzitása (2014, a GDP százalékában) és a kiadás átlagos évi változása (2007–2014, %/év) országok szerint

A tagállamok egymástól eltérő fejlődési pályája összefügg az innovációt megvalósító vállalatok stratégiáival, K&I-projektjei a piaci termelő vállalatok K+F-kiadásával (*Business Expenditures for Research & Development – BERD*). A vállalati K+F-kiadások intenzitása a GDP-hez mérten a 2007 és 2014 közötti időszakban csökkent egyes tagállamokban.² Átlagosan évi 2% a BERD növekedése az EU 28 tagállamában. (2. ábra)

3. ábra: A költségvetési intézményekben a vállalatok K+F-szerződésai alapján végzett munkák kiadásainak és a vállalati K+F-kiadásainak (BERD) intenzitása országok szerint, 2014, % (GDP = 100)

² A függőleges tengelyen mért csökkenés a romániai, a luxemburgi, a ciprusi, a spanyol, a holland, a svéd és a finn vállalati K+F-kiadásokban a legnagyobb. Az elérhető idősorok záróéve nem egységes, így az átlagos évi növekedési ütem vonatkozási időszaka. IE (Írország): 2007–2012; ES (Spanyolország), SI (Szlovénia): 2008–2013; EL (Görögország): 2011–2013.

A vállalatok innovációs céljaik megvalósításához igénybe veszik a felsőoktatási intézmények és a költségvetési fenntartású kutatóközpontok szerződéses munkáit is. (3. ábra)

A tagállamok vállalatai az innovációikhoz egymástól eltérő intenzitással veszik igénybe a költségvetési kutatóhelyek és felsőoktatási intézmények kapacitásait.

Az ilyen vállalati K+F-kiadás 2014. évi GDP-hez mért intenzitása a legnagyobb a belgiumi (BE), a hollandiai (NL) és a németországi (DE) kutatóhelyekkel kötött szerződések alapján.

A csúcstechnika ágazatai, valamint a gyorsan növekvő kezdő vállalkozások érdekeltek a költségvetési intézmények innovációs eredményeinek piaci hasznosításában,³ feltéve hogy azok alkalmasak termékeik, technológiáik és szolgáltatásaik versenyképességének növelésére.

Az itt említett indikátorok alapján elemezhetők a K&I szakpolitikák gazdasági hatásai, és javítható a kutatóhelyek kapcsolata a vállalati innovációs stratégiákkal (*science-business cooperation*). A kutatóhelyek ilyen ösztönzött, támogatott témáit a nemzeti és az uniós szakpolitika is alakíthatja.

A kutatók (a rangos tudományos közlemények mellett) arra ösztönözhetők, hogy vegyék jobban figyelembe a gazdasági hasznosítás konkrét lehetőségeit. A gyakorlati eredmény legyen része a szakmai előmenetelüknek (*public sector careers*) is. A tudományos képzés (például a PhD-fokozatért) jobban érvényesítse a vállalati igényeket, az egyéni kutatás témaválasztéka segítse a kiemelt innovációs célok megvalósítását.

A gyakorlati hasznosítás javítható az induló, valamint a kis- és közepes vállalatok innovációs akadályainak csökkentésével. Segítheti ezt a vállalati kört (*SMEs, young companies*) a költségvetési kutatóhelyek célzott támogatása, főként az igényeikhez és gazdasági lehetőségeikhez igazodó szerződésekkel.

A felsőoktatási és más költségvetési kutatóhelyek kulcsszerepe közismert a szakmai képzésben. A csúcstechnika olyan korszerű elméleti, gyakorlati ismerete-

ket igényel, amelyekhez a költségvetési kutatóhelyek tudományos háttérként szolgáltathatnak.

TÁRGYSZAVAK: innováció, kormányzat K+F-kiadása, vállalati K+F-ráfordítás, K+F-indikátorok, 2007–2014, EU-tagállamok

NÁDUDVARI ZOLTÁN

39/2017

Technológiai adottságok Kelet-Közép-Európában: a szabadalmi bejelentések elemzése

Iciar Dominguez Lacasa – Alexander Giebler – Slavo Radošević: Technological capabilities in Central and Eastern Europe: an analysis based on priority patents

Scientometrics, 2017. február 10. 1–20. p.

DOI: [10.1007/s11192-017-2277-2](https://doi.org/10.1007/s11192-017-2277-2)

A műszaki fejlődés és a szabadalmi tevékenység közötti kapcsolat statisztikai vizsgálata több évtizedes múltra tekint vissza a szakirodalomban. A szerzők munkája ennek ellenére úttörő jellegű, hiszen a kelet-közép-európai országok szabadalmi aktivitását három évtizeden át szektorokra és technológiai területekre kiterjedő részletességgel, és a fejlődés/visszaesés dinamizmusát is vizsgálva elemezték. Bár az egyes országok szabadalmi gyakorlatának különbségei – s különösen a nemzetközi szabadalmi eljárásokkal kapcsolatos anomáliák – óvatosságra intenek bennünket, a nemzeti szinten bejelentett szabadalmak ágazati eloszlása és időbeli alakulása a szerzők szerint alapvetően jelzi az egyes országok-országcsoportok technológiai fejlődési-specializációs irányait.

A tanulmány a fejlődés és a specializáció irányát két időszak között a Balassa Béla által 1965-ben publikált RTA- (Revealed Technological Advantage – kinyilvánított technológiai előny) mutató értékével jellemzi szektorális szinten. Az RTA-mutató egy adott időszakban akkor 1, ha a szektorra eső szabadalmak aránya a nemzetgazdaságon belül megegyezik a világgazdasági aránnyal. Ha $RTA > 1$, akkor az ország relatíve jobban specializálódik az adott szektorra; ha $RTA < 1$, akkor kevésbé. Ha $RTA > 1$ két vizsgált időszakban, akkor az adott szektor-

³ A K&I nemzeti programjai illeszkednek az intelligens szakosodás ('smart specialisation') ágazati stratégiáihoz, a globális értékláncok lehetőségeit is felhasználva.

ban „folyamatos előny” mutatkozik. Ha $RTA > 1$ az új időszakban, de $RTA < 1$ a korábbi periódusban, akkor „újonnan szerzett előny” tapasztalható. Ha $RTA < 1$ az új időszakban, de $RTA > 1$ a korábbi periódusban, akkor az adott szektorra az „elveszített előny” jellemző. Ha pedig $RTA < 1$ mindkét periódusban, akkor az adott ország „folyamatos hátrányban” van.

A szerzők az összehasonlító elemzés során az 1980 és 1989 közötti és a 2000 és 2009 közötti időszakot, illetve az öt fontos technológiai szektort – a vegyipart, az elektrotechnikai ipart, a gépipart, az eszközgyártást és az ún. egyéb szektort – vizsgálták. (Az eszközgyártás alapvetően finommechanikai ágazatokat, az egyéb kategória pedig bútort és játékgyártást, egyéb fogyasztási termékeket és építőipart takar.) A vizsgált két időszak alapján a kelet-közép-európai országokban folyamatos előny a vegyipar és a gépgyártás területén mutatkozott. A régió előnyeit egyetlen fő szektorban sem veszítette el, s új előnyöket szerzett az egyéb szektorban. Hátránya folyamatos az elektrotechnikai iparban és az eszközgyártásban.

Ha ugyanezt az öt szektort a harmincöt legfontosabb technológiai területre bontva vizsgáljuk, árnyaltabb képhez jutunk. A szabadalmi bejelentések alapján a kelet-közép-európai országoknak a vegyiparon belül leginkább a gyógyszergyártásban, a környezetiparban, a biotechnológiában és az élelmiszer-technológiában van folyamatos vagy újonnan szerzett relatív előnyük, a gépgyártáson belül pedig főként a motor-, szivattyú-, turbinagyártás, a hőtechnikai ipar, a speciális gépek és a szállítás területén. Az eszközgyártásban folyamatos vagy újonnan szerzett előny a biológiai anyagok vizsgálatához és az orvosi műszerek gyártáshoz kapcsolódik, de a legtöbb területen a régió folyamatosan gyengén teljesít. Hasonló a helyzet az elektrotechnikában, ahol csak elvétve mutatható fel olyan terület, ahol relatív erősödés tapasztalható egy-egy országban. Ilyen például Észtországban és Magyarországon a digitális kommunikáció, Észtországban a menedzsmenthez kapcsolódó információs technológia, Lettországon az alapvető kommunikációs folyamatok. Az egyéb szektoron belül Bulgáriát és Romániát leszámítva az egész régióban erős az épí-

tőiparhoz kapcsolódó szabadalmi tevékenység, illetve itt-ott (főként Lettországon) javultak a játékok és a bútorgyártás pozíciói is.

Az egyes iparágak közötti relatív átrendeződés már önmagában is árulkodó, hiszen a kelet-közép-európai országok jellemzően azokban a szektorokban teljesítenek folyamatosan rosszul, ahol a legfejlettebb országok relatíve a legerősebbek, illetve amelyek csúcstechnológiai jellegűnek számítanak. Tehát főként az elektrotechnikában.

Azonban még rosszabb a helyzet, ha nemcsak a szabadalmi tevékenység szektorok, technológiai területek közötti átrendeződését, hanem az abszolút számokat vizsgáljuk.

A nyolcvanas évek óta a kelet-közép-európai országokban a technológiai fejlődést jól jelző szabadalmi bejelentések száma többnyire még azokban a szektorokban, technológiai területeken is visszaesett, ahol a szabadalmi tevékenység relatív súlya nőtt más területekhez képest.

Ha az 1980–1989-es, az 1990–1999-es és a 2000–2009-es időszakban megvizsgáljuk, hogy egymillió lakosra hány szabadalmi bejelentés esett, akkor a legtöbb kelet-közép-európai országban drasztikus és folyamatos a visszaesés. Néhány érdekes adat a három periódusból.

Folyamatosan és látványosan szakadt le Magyarország (1956, 1266, 833), Lengyelország (1304, 655, 576), Bulgária (1763, 368, 236) és Románia (987, 445, 202). A balti államok visszaesését a nyolcvanas évekhez képest nehéz felmérni, hiszen az első időszak adatait a szerzők nem tudták rekonstruálni a szovjet adatokból. De a helyzet a kilencvenes évekhez képest is legalábbis felemás. Észtország visszaesése egészen meglepő (1479, 305), Lettország (573, 524) és Litvánia (271, 241) visszaesése kisebb ütemű a valószínűsíthetően már eleve mélypontot jelentő kilencvenes évekhez képest. Az egykori Csehszlovákia nyolcvanas évekbeli kimagasló teljesítményéhez (3594) képest Csehország (642, 606) és Szlovákia (317, 337) gyengén teljesített. A régióból elsősorban Szlovénia mutatott fel fejlődést a kilencvenes és a kétezres évek között (815, 1422). Teljesítménye talán a nyolcvanas évekbeli jugoszláv adattal mérhető össze, bár az akkori alacsony számhoz képest (244) a szlovéniai adat minden bizonnyal magasabb

volt. Horvátország is fejlődött a kilencvenes évekhez képest, de sokkal kevésbé látványosan (269, 489).

Ez különösen akkor elgondolkodtató, ha összehasonlítjuk az országcsoportot más országokkal.

Talán a legszembetűnőbb, hogy például a kilencvenes években – sok egyéb terület mellett – a szabadalmi (s a mögötte húzódó K+F-) tevékenységben világelső pozícióból elképesztő visszaesést felmutató Oroszország a kétezres években visszakapaszkodott a fejlett országok mögé (3810, 787, 1603), bár az Oroszországi SZSZK egykori szintjét meg sem közelíti. Egyenletes a fejlődés a legfejlettebb országokban, így Németországban (3272, 3631, 4889), az Egyesült Királyságban (2390, 3056, 3104), az Egyesült Államokban (1339, 1852, 2259) és Izraelben (2215, 2608, 2758). Ugrásszerű a fejlődés Kínában (18, 77, 691), Dél-Koreában (375, 5268, 20 169) és Tajvanban (175, 1674, 8802). Kevésbé jelentős a fejlődés Spanyolországban (396, 398, 573) és Portugáliában (90, 99, 209). A gazdaságilag gyorsan fejlődő India igen gyenge teljesítményt nyújt (8, 9, 9), illetve a fejlődés ellenére szerény szabadalmi tevékenység jellemzi Chilét (5, 6, 27) és Törökországot (10, 13, 70).

A technológiai fejlődési potenciált jelző szabadalmi tevékenység és annak összetétele alapján tehát a szerzők szerint Kelet-Közép-Európa egyelőre nem vagy csak részlegesen tudott talpra állni a kilencvenes években tapasztalt drasztikus visszaesés óta, illetve számos országban évtizedről évtizedre folyamatos a visszaesés.

TÁRGYSZAVAK: technológiai adottságok, szabadalmi indikátorok, szabadalmi bejelentések, nemzetközi összehasonlítás, Kelet-Közép-Európa

TÓTH ZSOLT

40/2017

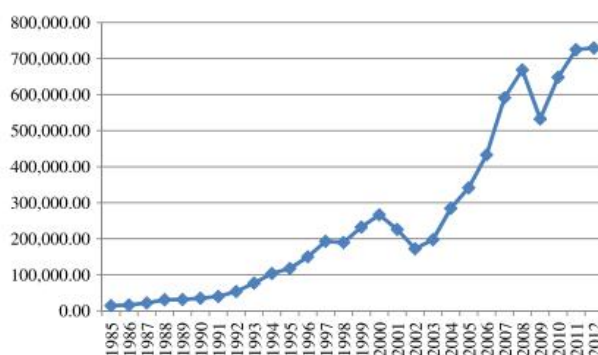
A szellemi tulajdon védelme nemzetközi egyezményének hatása a fejlődő országok külkereskedelmére és a beáramló külföldi közvetlen beruházásra

Huiying Zhang – Xiaohui Yang: Trade-related aspects of intellectual property rights agreements

and the upsurge in foreign direct investment in developing countries

Economic Analysis and Policy, 2016. június. 91–99. p. DOI: [10.1016/j.eap.2016.03.001](https://doi.org/10.1016/j.eap.2016.03.001)

A fejlődő országok gyarapodását elősegíti a fejlett technológia átvétele, részben a behozatal, részben a gyártási jogok átvételére kötött licenstszerződések, részben az itt közelebbről vizsgált külföldi közvetlen beruházások (*foreign direct investment – FDI*) révén. Több fejlődő ország a nemzetközi TRIPS-*(Trade Related Aspects of Intellectual Property)* egyezmény részese, és a beáramló FDI értéke ennek hatására is nőtt. (1. ábra)

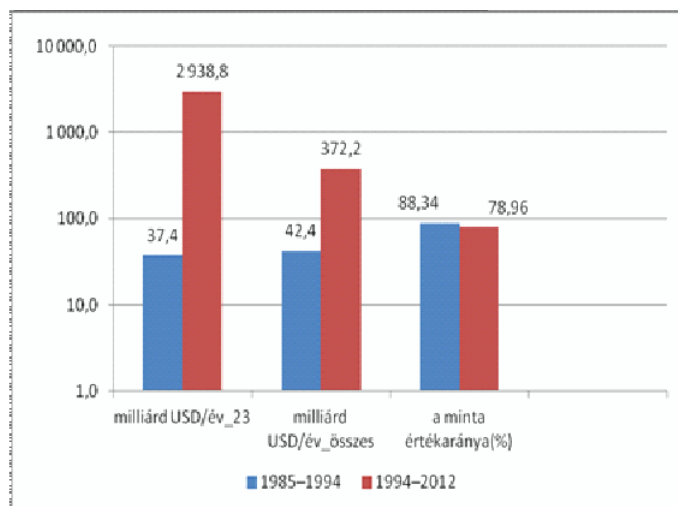

1. ábra: A fejlődő országokba áramló külföldi közvetlen beruházás (FDI) értéke, 1985–2012, milliárd USD

A globális értékláncok technológiai transzferje elősegítette a fejlődő országok ilyen alapú innovációit. Az érkező FDI értéke 1980-ban kisebb volt, mint tízmilliárd USD. Ezután 1994-től gyorsult a beáramlás; összértéke a fejlődő országokban ekkor hetvenhétmilliárd USD-re nőtt, és 1999-ig a háromszorosára (232,6 milliárd USD) ugrott.

Az összes, valamint a modellvizsgálatok mintáját alkotó fejlődő országokba¹ áramló FDI ügyleteinek átlagos értéke is nőtt az 1994 és 2012 közötti időszakban. A teljes kör FDI-értékének mintegy négyötöde a mintába választott fejlődő országokba érkezett. (2. ábra, logaritmus-értékskálával)

¹ A minta elemei: Argentína, Brazília, Chile, Dél-Afrika, Egyesült Arab Emírségek, Egyiptom, Fülöp-szigetek, India, Indonézia, Kína, Kolumbia, Malajzia, Mexikó, Nigéria, Peru, Szaúd-Arábia, Szingapúr, Thaiföld, Törökország, Vietnam.

2. ábra: A fejlődő országokba és a minta országaiba áramló külföldi közvetlen beruházás (FDI) átlagos értéke, a minta súlya, 1985–1994 és 1994–2012, milliárd USD, illetve % (összes fejlődő ország = 100)

A szakirodalom sokféle koncepcióval közölt nemzetközi összehasonlítást az FDI hajtóerőiről. Lényeges tényező a GDP, a külkereskedelem, az ország kockázata, a beruházás biztonsága, a gazdaság nyitottsága, valamint az FDI trendjének alakulása a fogadó országokban. A szerzők ezek kiegészítéseként több ökonometriai modellt állítottak össze a beáramló FDI alakulása, valamint a TRIPS-egyezményben vállalt kötelezettségek és azok gyakorlati érvényesülése közötti összefüggések meghatározására.

A vizsgált tényezők rendszerint pozitív hatásúak az FDI fogadására, de van egy kivétel is: a gazdaság nagyobb nyitottsága. Belátható, hogy a fejlettebb ország döntéseiben ott kisebb a kockázat, ahol külföldi termelő beruházás nélkül is bevétel érhető el az export, illetve a licenc értékesítése révén.

A külföldi jogtulajdonos azokat részesíti előnyben a potenciális partnerországok közül, amelyekben – más feltételek mellett – a TRIPS-egyezmény részesei hatásosabb védelmet garantálnak például a szerzői jog termékeit, a szabadalmakat, az áruvédjegyeket és más szellemi tulajdont (*intellectual property protection on copyrights, patents, trademarks, trade secrets*) illetően.

A bemutatott számítási eredmények a minta adatsoraival igazolják, hogy a beáramló FDI-értékek növekedési potenciálja szignifikánsan nagyobb, ahol és amikor

- nagyobb a gazdaság növekedésének üteme;
- bővül a nemzetközi áruforgalom;

- adottak és javíthatók a kutatás-fejlesztés (K+F) helyi feltételei;
- csökkenteni lehet a védett szellemi tulajdon sértő cselekmények kárait;
- viszonylag kicsi, illetve csökken az ország standard indikátorokkal kifejezett kockázata;
- a helyi intézményi háttér képes érvényesíteni a TRIPS-egyezmény rendelkezéseit.

Táblázat ismerteti a modellezés adatforrásait, az adatsorok változóit, valamint az alkalmazott eljárásokkal számított regressziós mutatókat. Az ENSZ (*United Nations Conference on Trade and Development – UNCTAD*) kiadványai a fogadó országok szerint bontják a külföldi közvetlen beruházás (FDI) konzisztens idősorait. A nemzetközi adatbankok a GDP és a nemzetközi kereskedelem konzisztens idősorainak forrásai, főként a Világbank (*World Development Indicator*) és a WTO (*World Trade Organization*).

A szabadalmak értékadatainak forrása az Egyesült Államok adatbázisa (*United States Patent and Trademark Office – USPTO*). A fogadó országok politikai kockázati mutatói a nemzetközi módszertan (*International Country Risk Guide – ICRG*) szerint összehasonlíthatók időben és térben. A modell inputja a kockázati szint adatsora (*country and investment risk coefficients*). Pozitív és 1%-os szinten szignifikáns az összefüggés: eszerint a beáramló FDI nőtt, ahol és amikor javult a fogadó fejlődő ország intézményi háttere.

A TRIPS-egyezmény és a beáramló FDI alakulásának összefüggését vizsgálva 1%-os szignifikanciaszinten megállapították, hogy a befektető a fogadó országoktól elvárja szellemi tulajdonának hatásos védelmét. Ez általános tendencia, bár az indonéz, a Fülöp-szigeteki, a thaiföldi, a malajziai és a török FDI-adatsorok alapján szignifikánsan negatív az összefüggés, nem nőtt az érték a TRIPS-egyezmény részeseinél. Főként a nem stabil kormányzás, az etnikai feszültség és a katonák politikai szerepe fékezte a külföldi tőke vonzását, de egyéb okok is gátolhatták a megállapodás hatásának érvényesülését.

A minta természeti erőforrásokban gazdag országokat is tartalmaz (ilyen Nigéria és az Egyesült Arab Emírségek), ahol az egyezmény hatálya nincs

szignifikáns kapcsolatban a beáramló FDI alakulásával. Szingapúr esetén sem igazolható a szignifikáns kapcsolat, mert a szellemi tulajdon jogi védelme már a TRIPS hatályát megelőző időszakokban fejlett volt.

Általában pozitív a kutatás-fejlesztés (K+F) és az FDI alakulása közötti kapcsolat. Azokban az ún. „kálóz” fogadó országokban, ahol lemásolhatják a nagy ráfordításokkal létrehozott és az FDI-vel átvett szellemi tulajdont (*piracy of intellectual property*), ott az anyavállalat nem érvényesítheti monopóliumát a globális piacon. Ilyen negatív példát említenek az innovációra a Kína, Indonézia, Brazília és a Fülöp-szigetek esetében.

Az FDI alakulása és a gazdaság nyitottsága között pozitív a kapcsolat az indonéz, a vietnami és a malajziai gazdaságban. A gyorsan növekvő kínai GDP és nemzetközi kereskedelmi forgalom is elősegítette a beáramló FDI növekedését a vizsgált három évtizedben. A thaiföldi és a malajziai politikai kockázatok növelték a beruházás megtérülésének bizonytalanságát, és ezért az FDI növelése akadályokba ütközött.

TÁRGYSZAVAK: TRIPS- (Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights) egyezmény, külföldi közvetlen beruházás (FDI), makrogazdasági indikátorok, fejlődő országok

NÁDUDVARI ZOLTÁN

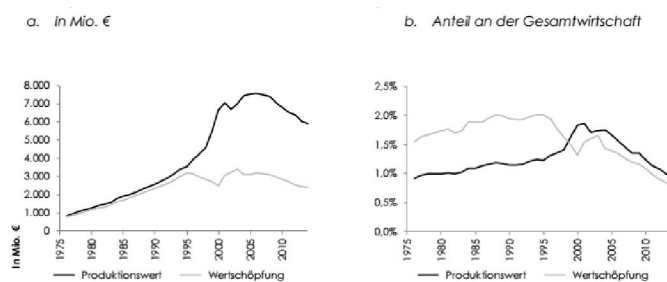
41/2017

A digitális korszak értékláncai: a távközlés Ausztria nemzeti számláiban

Gerhard Streicher – Oliver Fritz: Digitalisierung und Wertschöpfungsketten. Die Telekommunikation im System der Volkswirtschaftlichen Gesamtrechnung Michael Peneder – Julia Bock-Schappelwein – Matthias Firgo – Oliver Fritz – Gerhard Streicher: *Österreich im Wandel der Digitalisierung*. Wien, WIFO, 2016. augusztus. 56–83. p.

URL: http://www.wifo.ac.at/jart/prj3/wifo/resources/person_dokument/person_dokument.jart?publikationsid=58979&mime_type=application/pdf#page=63&zoom=auto,69,729

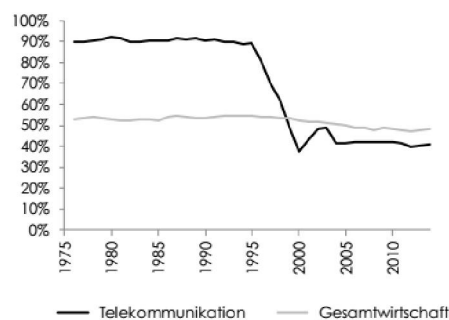
A szerzők Ausztria nemzeti számlái alapján a termelési érték és a hozzáadott érték ágazati mutatóit elemzik az 1976 és 2014 közötti időszak mutatósorozataival. (1a. és b. ábra)

1. ábra: A termelési érték és a hozzáadott érték (vékony vonal) Ausztriában, 1976–2014.

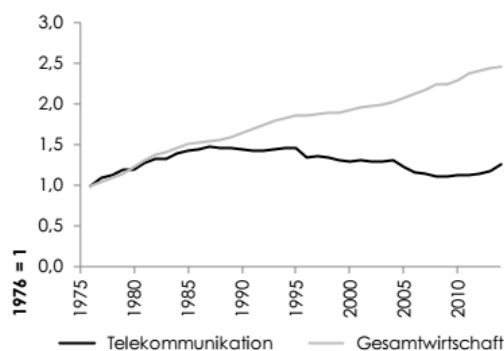
a) a távközlési ágazatban, millió EUR; b) az ágazat súlya, % (nemzetgazdaság = 100)

A hozzáadott érték aránya csökkent a J61 jelű távközlési ágazat termelési értékében az 1990-es évektől. Ausztriára is hatással van a globális értékláncok munkamegosztása. (2. ábra)

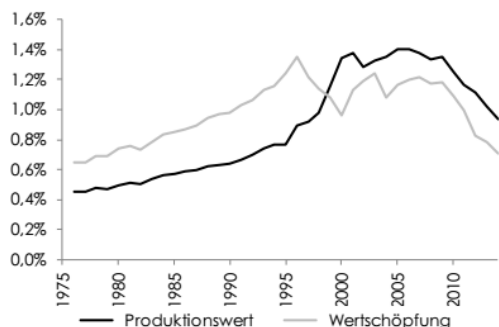
2. ábra: A hozzáadott érték aránya a termelési értékben a távközlési ágazat és Ausztria gazdasága (vékony vonal) elszámolásában, 1976–2014, %

Az árszint 1976-tól a gazdaság egészében a 3. ábra szerint monoton növekedett, a távközlési ágazat szolgáltatásainak árindexe viszont csak kisebb mértékben nőtt kezdetben, majd az 1980-as évektől csökkenő tendenciát mutat.

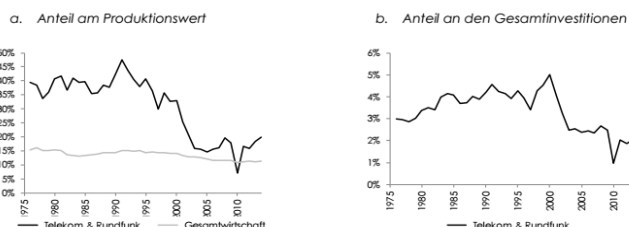
3. ábra: Árindex Ausztria nemzetgazdaságában (vékony vonal) és a tvközlési ágazat szolgáltatásaiban, 1976–2014 (1976 = 1,0)

A távközlési ágazat teljesítményének súlya növekedett az ezredfordulóig Ausztria gazdaságában a reálértékekkel számolva. (4. ábra)

4. ábra: A távközlési ágazat súlya Ausztria nemzetgazdaságának termelési értékében és hozzáadott értékében (vékony vonal), 1976–2014, % (összehasonlító áron, nemzetgazdaság = 100)

A beruházási ráta a termelési értékhez mérten viszonylag stabil Ausztria gazdaságában, a távközlési ágazat rátája ennek a többszöröse a nyolcvanas évek végéig, majd meredek csökkenéssel érte el 2010-ig az átlagos intenzitási mutatót. (5a. ábra) Az ágazat súlya csökkent a gazdaság egészének beruházásában az ezredfordulót követően. (5b. ábra)

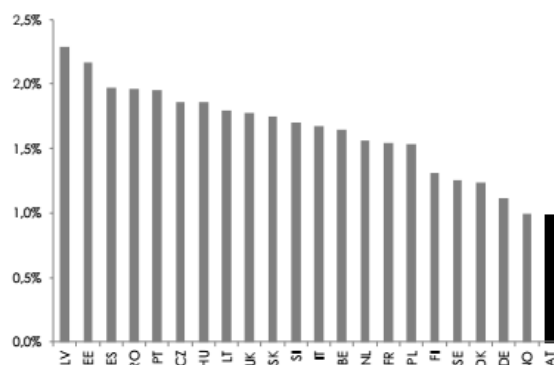
5. ábra: A beruházás értékaránya 1976–2014, %
a) távközlésben és Ausztria nemzetgazdaságában (vékony vonal), termelési érték = 100;
b) a távközlés súlya (nemzetgazdaság = 100)

A forrás-felhasználás-táblák (*supply-use-tables – SUT*) számításai szerint a távközlési ágazat kibocsátásának mintegy 45%-a jutott a végső felhasználásra a 2010–2012-es időszak átlagában. Ebből csak 10% az export, 35% a magánszektor felhasználása. A folyó termelő felhasználások ebben az időszakban a távközlési ágazat kibocsátásából mintegy 55%-kal részesedtek, ezen belül az ágazat saját felhasználása 24%.

A szerzők ágazati bontással elemzik mind a termelő felhasználásokat, mind a távközlési ágazattól beruházásként beszerezett termékeket és szolgáltatásokat. Ausztria régiói (szövetségi tartományai)

szerinti adatsorok alapján kiemelik a főváros, Bécs túlsúlyát az országos felhasználásban, továbbá a távközlés kibocsátásainak részesedését az egyes területi egységek összes felhasználásában.

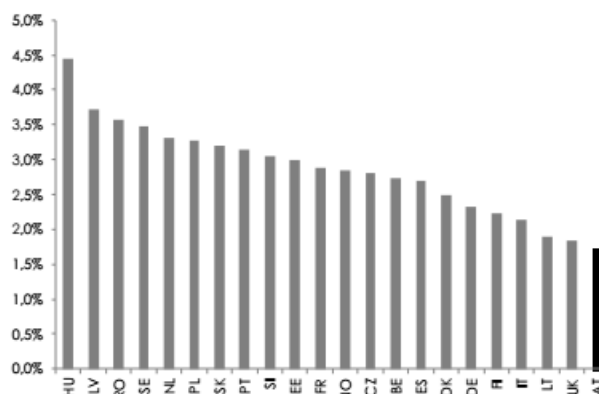
Ausztria 2011. évi kivitelének értékét, valamint az ebben elszámolt belföldi hozzáadott értéket táblázat tartalmazza gazdasági ágazatok szerint, külön elszámolva a távközlési ágazat közvetett exportjának arányát.

6. ábra: A távközlési ágazat súlya a nemzetgazdaság hozzáadott értékében országok szerint, a 2010–2012-es évek átlagában, % (nemzetgazdaság = 100)

Az ágazat súlya nemzetközi összehasonlításban Ausztriában a legkisebb a 2010–2012-es időszak összes hozzáadott értékéhez mérten. (6. ábra)

A távközlési ágazat termékeinek, szolgáltatásainak átlagos értékaránya a 7. ábra szerint alakult a magánszektor összes végső felhasználásában országok szerint.

7. ábra: A távközlési ágazat súlya a magánszektor összes végső felhasználásában országok szerint, a 2010–2012-es évek átlagában, % (összes fogyasztás = 100)

TÁRGYSZAVAK: távközlés, nemzeti számlák, makrogazdasági elemzés, nemzetközi összehasonlítás, Ausztria

42/2017

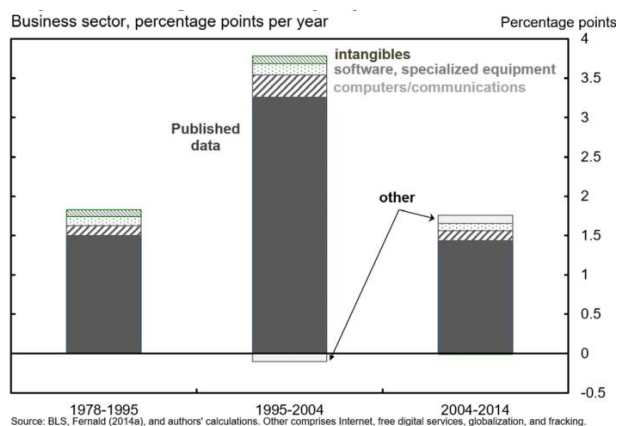
Lassuló termelékenység az Egyesült Államokban, vagy a mérés hatása?

David M. Byrne – John G. Fernald – Marshall B. Reinsdorf: Does the United States have a productivity slowdown or a measurement problem?

Brookings Working Papers, BPEA Conference Draft, 2016. március 10–11. 1–75. p.

URL: https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/03/ByrneEtAl_ProductivityMeasurement_ConferenceDraft.pdf

Az internet szélesedő alkalmazása nagy hatással van a szabadidőre, a kommunikáció rendszereire, és lehetőséget ad a termelési és az elosztási folyamatok hatékonyságának növelésére. Az Egyesült Államok hivatalos adatsorai a termelékenység új tényezőit nem egységesen veszik számításba, ezért időszerű a módszertan felülvizsgálata. Az 1. ábra további tényezőket is bemutat: az Egyesült Államok vállalati szektorában az egy munkóra jutó kibocsátás átlagos évi növekedésének hivatalos indexei (sötét oszlop) mellett az 1976 és 2014 közötti időszak adatai is olvashatók.

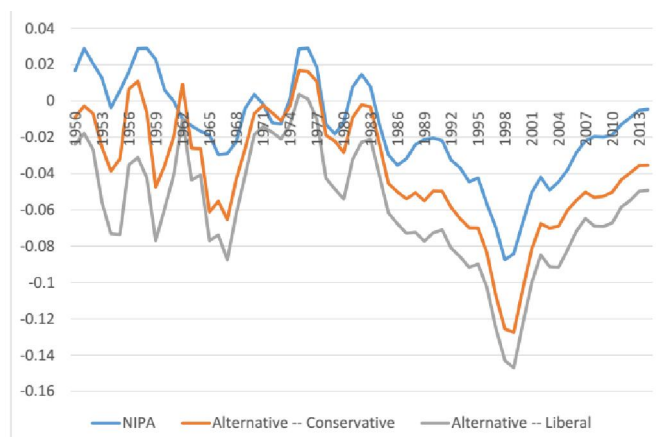

1. ábra: A munkatermelékenység átlagos évi változásának összetevői az Egyesült Államok vállalati szektorában, 1976–2014, százalékpont (egy munkóra jutó kibocsátás indexe az időszakban)

A munkatermelékenység átlagos növekedési üteme évi 3,25% volt 1995 és 2004 között: az előző tízévt meghaladó ütemű javulás fő hajtóereje az infokommunikációs technológiák (IKT), a szoftverek és az immateriális eszközök szélesedő alkalmazása volt, és átalakult a termelés szervezése, szerkezete. A vállalati szektorban teljesített összes munkóra

mennyisége alig változott 2004 és 2014 között; évi 1,75 százalékpontnyi a csökkenés a munkatermelékenység átlagos növekedési ütemében az 1995 és 2004 közötti időszakhoz mérten.

A kisebb ütem egyik oka a gazdasági válság, és szerepe van itt a hivatalos (BEA, BLS)¹ statisztikai elszámolások hagyományos módszertanának is. Sok tanulmány vizsgálta a digitális alapú innováció hatását a gazdasági és a társadalmi folyamatok, többek között a termelékenység alakulására. A teljes tényezőtermelékenység (TFP) konzisztens elszámolása érdekében indokolt felülvizsgálni az eszközfelhalmozás, valamint a beruházási árindex mérését. Az IKT eszközei, programjai, árindexeinek átlagos éves változásai az utóbbi hat évtizedben a 2. ábra szerint alakultak.

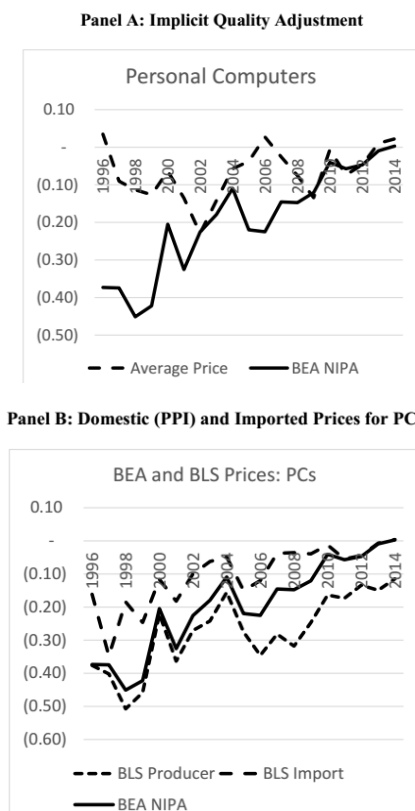

2. ábra: Az IKT eszközeinek, hivatalos (NIPA) és szakértői árindexeinek* változása az Egyesült Államokban, 1950–2014 (hároméves átlagok, előző időszak = 1,000)

* A nemzeti számla (NIPA) deflátorai eltérnek az „alternatív” módszertannal meghatározott árindexsorozattól, és az egyéni teljesítőképességre jutó piaci érték átlagos változása nagyobb a hivatalos indexeknél.

Vannak belföldi előállítású, valamint importból beszerzett IKT-eszközök, -szoftverek az Egyesült Államok eszközfelhalmozásaiban. A nemzeti számlák (NIPA) hedonikus árindexei a fontosabb számítástechnikai eszközök elszámolásaiban figyelembe veszik, hogy az egymást követő generációk ár/teljesítmény-rátája gyorsan csökken. (3. ábra)

¹ A hivatalos adatok forrása: Bureau of Labor Statistics (BLS) és Bureau of Economic Analysis (BEA). Az elemzés indexsorozatai konzisztensek a nemzeti számlák (*National Income and Product Accounts – NIPA*) elszámolásaival. A 2014. évi GDP volumene mintegy 21%-kal nagyobb, mint 2004-ben; a növekmény reálértéken (2009. évi USD-árszinten) 2500 milliárd USD.

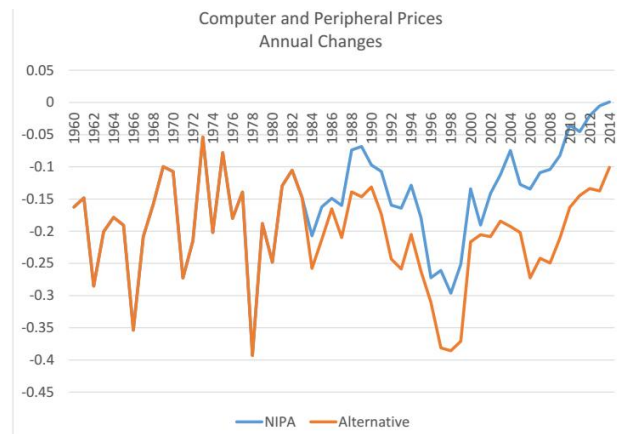

3. ábra: A személyi számítógép (PC) implicit hedonikus árindexei (folytonos vonal) az Egyesült Államok nemzeti számláiban (NIPA), 1996–2014

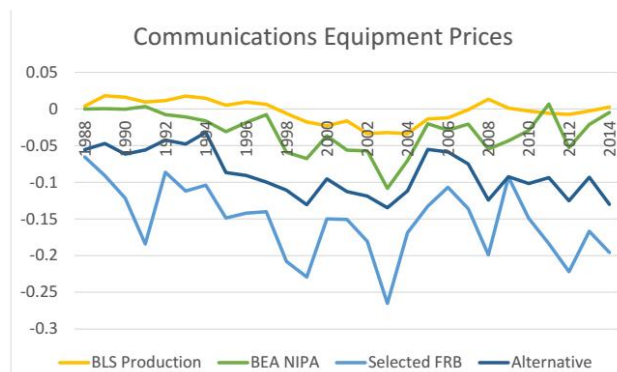
a) a termelői árindex alakulásával; b) az importált PC árindexével (előző év = 1,000)

A hivatalos termelési árindex viszonylag kis ingadozású, mivel állandó minőségű személyi számítógépre (PC) vonatkozik, azonban a használati értéket és minőséget kifejező hedonikus árindexek 15–20 százalékponttal eltértek az átlagos ágazati mutatóktól a kilencvenes években. Módosították az árstatistika módszertanát, és így a PC kétféle árindexe közötti korábbi eltérés fokozatosan csökkent, majd 2010-től lényegében megszűnt.

Nehezebb mérni a számítástechnikai szolgáltatások ún. hedonikus árindexeit. A standard dobozos szoftverekre van hivatalos árindexsor, a megrendelésre fejlesztett programok és egyéb IKT-szolgáltatások árának alakulása azonban szakértői számítást is igényel. Az Egyesült Államok szakértőinek közreműködésével ún. alternatív árindexeket számítottak az IKT számítástechnikai (4. ábra) és kommunikációs (5. ábra) eszközeinek felhalmozására, a nemzeti számlák (NIPA) implicit mutatóval összehasonlítva.

4. ábra: Személyi számítógép és perifériás készülékei hivatalos (NIPA) és alternatív árindexeinek változása az Egyesült Államokban 1960–2014 (előző év = 1,000)

5. ábra: Kommunikációs eszközök hivatalos (NIPA) és alternatív árindexeinek változása az Egyesült Államokban, 1988–2014 (előző év = 1,000)

A teljes tényezőtermelékenység elemzése a tőkeszolgáltató (*capital services*) adatsorát is figyelembe veszi a termelés eszközállománya, ezen belül az IKT- és az immateriális eszközök elszámolásaival. Az IKT beruházása, értékcsökkenése, továbbá a gazdasági élettartam végén az eszköz selejtezése más megközelítéssel számítható, mint a gépeké, a járművéké vagy az építményeké. Az IKT és általában a digitális technika felhalmozása rendszerint több évnyi késleltetéssel teljesítheti a kedvező gazdasági hatást. Lényegesek a nagyobb termelékenység szervezési, képzettségi és egyéb feltételei. A termelés korábbi tényezőinek (például az élőmunka és a logisztikai rendszer) helyettesítése hosszabb időt és képzést, újrászervezést is igényel.

A BLS a termékek, szolgáltatások termelési árindexeit állítja össze az Egyesült Államok hivatalos statisztikai szolgálatainak munkamegosztása szerint. A hazai kibocsátású beruházási tételek termelési árindexei a statisztikai program alapján érhetőek el. A BEA számítja a beruházási árindexeket a nemzeti számlához (NIPA), többek között az IKT fel-

halmozásaira. Átveszi a termelési árindexet, azonban a beruházások importált IKT-eszközeire nem számít hedonikus árindexet. A nemzeti számla módszertana az import megfigyelt árindexével számolja el az IKT beruházáshoz beszerzett eszközeit, az ár/teljesítmény csökkenő rátája figyelmen kívül marad.

Az Egyesült Államokban az 1990-es évek közepétől megnőtt a globális értékláncok részesedése az IKT-eszközök behozatalában. Ilyen ügyletekben sok esetben a vállalatcsoporton belüli (nem piaci) transzferárakat alkalmaznak. Az IKT termelőire viszonylag nagy koncentrátság jellemző, ezért az árstatistika is ehhez igazodik. Az esetleges nem válaszolás, a téves adat közlése hatással lehet a hivatalos termelési és beruházási indexsorozatokra.

A hazai kibocsátású beruházási tételek termelési árindexsora a statisztikai program alapján érhető el. Az IKT termelési és beruházási árindexeire ajánlott kiigazítási módszerek gyakorlati alkalmazása körültekintést igényel, mivel

- a BLS és a BEA a mutatósorozatok reprodukálhatóságának ad elsőbbséget,
- korlátozottak a költségvetési előirányzataik,
- és nem növelhetik az adatszolgáltatók terhelését kiegészítő kérdésekkel.

Az árindexek felülvizsgálata a BLS gyakorlatában az első megjelenést követő hat hónapon belül elfogadható. A nemzeti számlák (NIPA) adatközlésében lehetségesek (akár évekkal) későbbi pontosítások, hogy a hosszú idősorok konzisztens adatokat tartalmazzanak például a beruházásokra és az eszköz-számlákra vonatkozóan.

TÁRGYSZAVAK: munkatermelékenység, internet, infokommunikációs technológia, beruházási árindex, hivatalos statisztikai szolgálat, Amerikai Egyesült Államok

NÁDUDVARI ZOLTÁN

43/2017

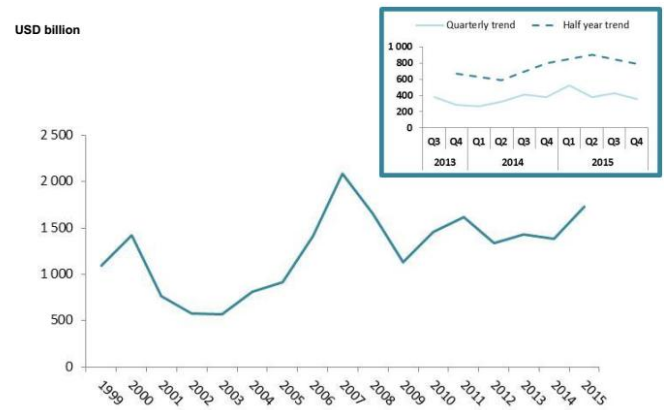
A külföldi közvetlen beruházás (FDI) nemzetközi folyamatai

FDI in figures

Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), 2016. április. 1–12. p.

URL: <http://www.oecd.org/daf/inv/investment-policy/FDI-in-Figures-April-2016.pdf>

Az OECD legújabb elemzése tartalmazza a működő tőke kiáramlásának és beáramlásának (*foreign direct investment – FDI outflow, inflow*)¹ 2015. évi adatait is. A táblázatok közlik a földrajzi térségek FDI-forgalmának éves pénzügyi mutatóit és pozícióik alakulását. (1. ábra)

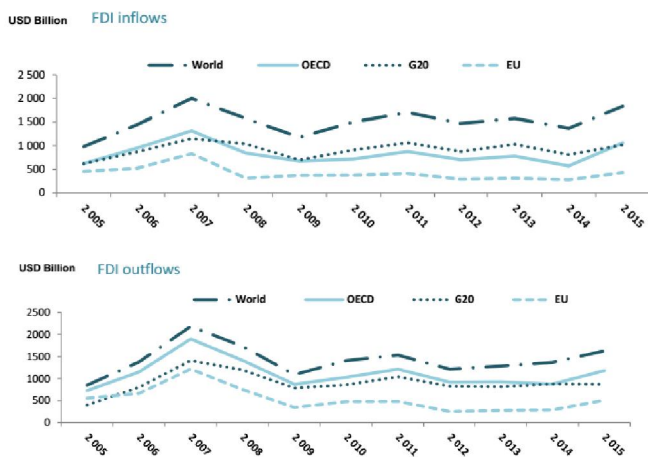

1. ábra: A külföldi közvetlen beruházások globális forgalmának alakulása, 1999–2015, milliárd USD/év és 2013–2015, milliárd USD/időszak (negyedév, félév)

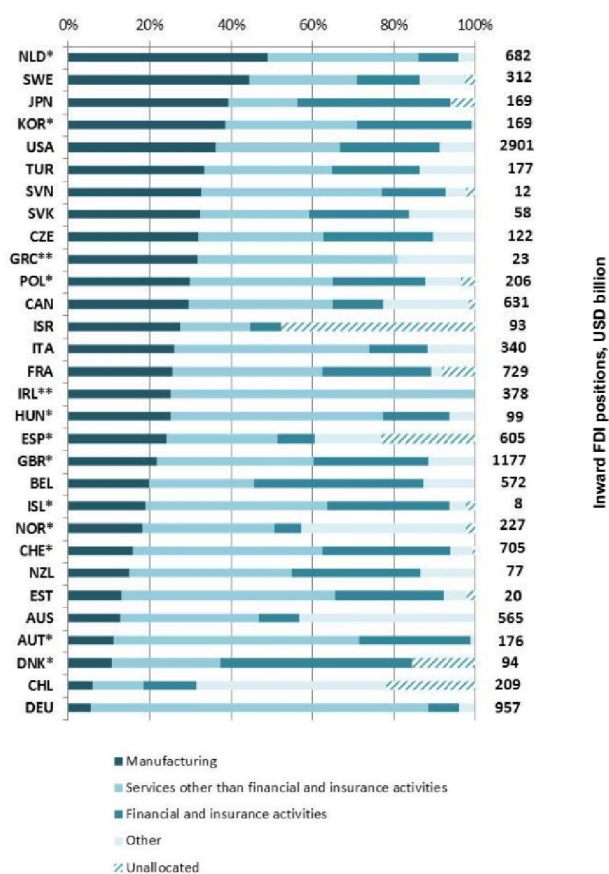
A globális FDI-forgalom a 2007. évi visszaesést követően élénkült. A 2015. évi érték (1700 milliárd USD) 25%-kal meghaladja az előző évit. Ennek fő hajtóereje a termelési és a pénzügyi folyamatok szerkezeti változtatása² és – kisebb súllyal – az új termelő beruházás. Az OECD-országok 2015. évi beáramló FDI-értéke csaknem kétszerese az előző évinek. A holland, a svájci és az egyesült államokbeli gazdaság együttes részesedése a növekedésben mintegy 35%. A G-20 fejlettebb, OECD-tagállamaiban a beáramló FDI értéke gyorsabban nőtt, mint a feltörekvő országokban. (2. ábra)

¹ Az OECD adatbázisa a tárgyidőszakok összehasonlítható értékadataival tartalmazza az FDI ki- és beáramlásainak nemzeti idősorait, ezen belül a megfigyelt ügyletek éves értékeit, illetve az időszak végén a pénzügyi pozíciót. Elérhető: <http://www.oecd.org/investment/statistics.htm>.

² A kiáramló FDI például az Egyesült Államok esetén válasz az anyavállalat belföldi adóztatására. A globális adóterhet működő külföldi cég résztulajdonának vásárlása (mergers and acquisitions – M&A) mérsékelheti.

2. ábra: A beáramló és kiáramló FDI éves értéke térségek szerint, 2005–2015, milliárd USD

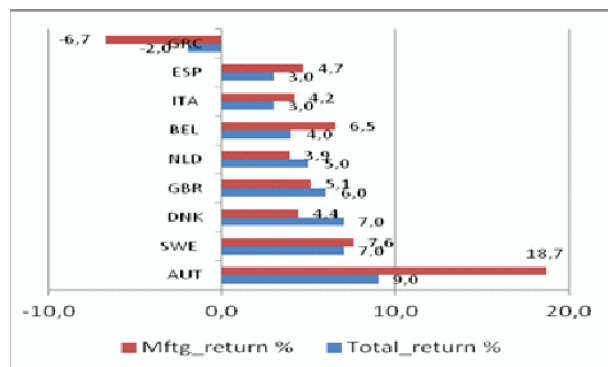
3. ábra: A beáramló FDI év végi állományának értéke országok, és arányuk ágak szerint, 2014, milliárd USD, %

Az OECD-országokba áramló FDI állományának 2014. évi ágazati szerkezete a 3. ábra szerint alakult, a feldolgozóipar részesedésének rangsorával.

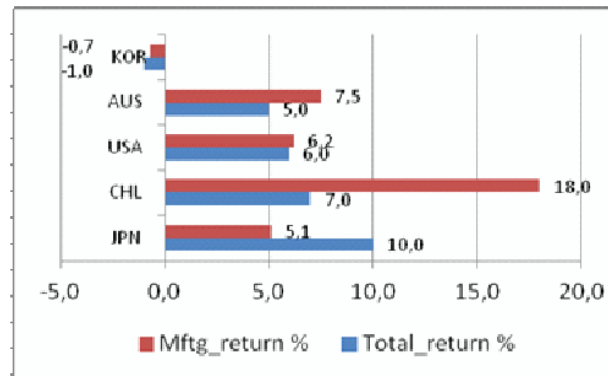
Az összes FDI és ebből a feldolgozóiparba áramló külföldi befektetés 2014. évi megtérülésének rátája³ a 4. ábra szerint alakult az EU korábbi, illetve

³ A beáramló FDI megtérülésének rátája (*rate of return on FDI*) a tulajdonos tőkejövedelme az ország, illetve a megfigyelt ágazatok külföldi befektetései állományának százalékában. A befektetés megfigyelt hozamai például a kamat, az értékpapír

új tagállamaiban. Az 5. ábra összehasonlítja a nem európai országokba áramló FDI 2014. évi megtérülési rátáit.

4. ábra: A beáramló FDI átlagos és feldolgozóipari (Mftg) megtérülési rátája az európai országok szerint, 2014, %

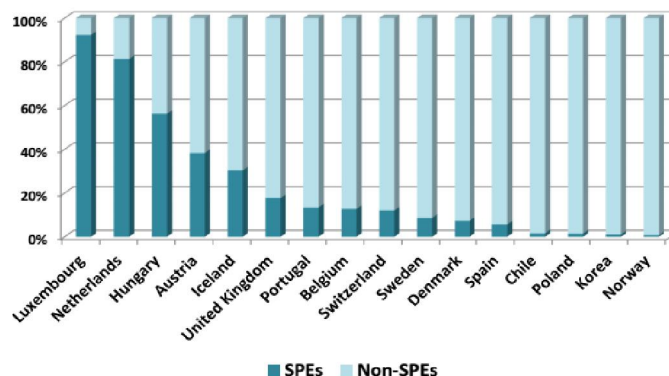
5. ábra: A beáramló FDI átlagos és feldolgozóipari (Mftg) megtérülési rátája a nem európai országok szerint, 2014, %

A megtérülés kiigazított mutatói nem tartalmazzák a nemzetközi pénzügyi elszámolás „postafiók” jellegű (*special purpose entities – SPEs*) FDI-ügyleteit. Az FDI beáramlásának kategóriái a tulajdonrész vásárlása (*equity capital*), a csoporton belüli hitelezés (*intercompany debt*) és az elszámolt profit ismételt befektetése (*reinvestment of earnings*). A végső befektető pénzügyi közvetítő,

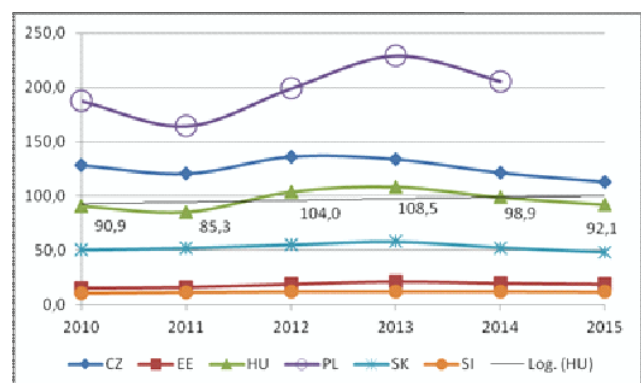
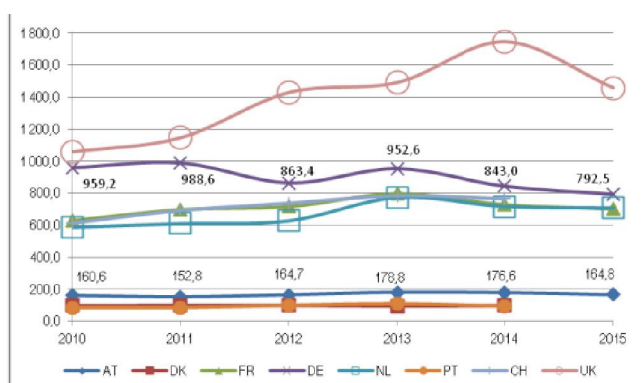
forgalmával járó jövedelem, a működési eredmény (*interest from debt, income on equity, or earnings*).

vagyonkezelő intézményt alapíthat,⁴ amelynek a fogadó országban nincs számottevő saját gazdasági tevékenysége, és minimális (vagy nulla) a fizikai jelenléte. (6. ábra)

A beáramló FDI év végi állománya a 7. ábra szerint alakult az európai országokban a 2010 és 2015 közötti időszak éveiben. A beáramló külföldi működő tőke állománya több országban (UK, DE, FR, NL), illetve a magyar (HU) gazdaságban 2015-ben kisebb, mint az előző évben.

6. ábra: A pénzügyi és vagyonkezelő intézmény (SPE) ügyleteinek év végi aránya országok szerint, 2015, % (összes FDI-pozíció értéke = 100)

7. ábra: A beáramló FDI pozíciója az európai országokban, 2010–2015, milliárd USD

Az 1. táblázat az európai országok 2014. évi FDI konzisztens megtérülési rátáit tartalmazza nemzetgazdasági ágak (feldolgozóipari, szolgáltató, pénzügyi és biztosító ágazatok) szerint.

1. táblázat: A beáramló FDI átlagos és ágazati megtérülési rátái országok szerint, 2014, %, milliárd USD (az FDI állománya = 100)

	Manufacturing	Services excl. Finance and insurance	Finance and insurance	Other	Total	
					Rate of return	Inward FDI position, USD billion
IRL**	24.7%	5.8%	0.0%	0.0%	14%	378
CZE	16.2%	10.0%	10.7%	17.5%	13%	122
POL*	13.3%	10.3%	7.4%	3.5%	10%	206
HUN*	15.2%	8.4%	5.7%	3.9%	9%	99
EST	13.0%	7.9%	3.9%	4.7%	9%	20
AUT*	18.7%	9.1%	3.5%	7.7%	9%	178
SWE	7.6%	8.2%	8.1%	3.0%	7%	312
DNK*	4.4%	3.0%	7.4%	0.0%	7%	94
GBR*	5.1%	4.0%	8.1%	8.0%	6%	1 177
NOR*	4.3%	2.8%	17.2%	5.2%	5%	227
NLD*	3.9%	6.2%	1.6%	9.3%	5%	682
BEL	6.5%	6.1%	4.4%	3.1%	4%	572
ITA	4.2%	2.9%	3.9%	2.1%	3%	340
ESP*	4.7%	4.2%	3.0%	0.1%	3%	605
SVN	12.7%	-2.5%	-17.7%	-7.3%	0%	12
GRC**	-6.7%	-3.3%	5.0%	0.0%	-2%	23

TÁRGYSZAVAK: külföldi közvetlen beruházás (FDI), ágazati szerkezet, nemzetközi összehasonítás

NÁDUDVARI ZOLTÁN

⁴ A nem termelő SPE-intézmények értékaránya az FDI állományában viszonylag nagy Luxemburgban, Hollandiában, Magyarországon, Ausztriában, Írországon és az Egyesült Királyságban a jogszabályokban előírt kedvezőbb feltételek, például a kisebb közterhek vonzerejéből eredően.

Általános kérdések

44/2017

ENSZ-világfórum az adatokról

United Nations World Data Forum

URL: <http://undataforum.org/WorldDataForum/wp-content/uploads/2017/01/ReleaseUNWDFclosing18JanFinal.pdf>

Száz országból több mint ezernégyszáz résztvevővel tartották meg 2017. január 15. és 18. között az ENSZ adatokkal foglalkozó világfórumát a Dél-afrikai Köztársaságban. A kormányok, nemzeti statisztikai hivatalok képviselőinek, a magánszféra és a tudományos élet, valamint a nemzetközi intézmények illetékeseinek és civilszervezetek munkatársainak bevonásával zajló fokvárosi tanácskozás a 2030-ig szóló globális fenntartható fejlődési célok (SDG)¹ alátámasztását szolgálta. A példátlanul nagyszabású kezdeményezés adatigényeinek rendezése érdekében a januári tanácskozás globális akciótervet dolgozott ki, amelyet végleges elfogadásra az ENSZ Statisztikai Bizottságának 2017 márciusában esedékes ülése elé terjesztenek. A terv a nemzeti statisztikai rendszerek megújítását és modernizálását, a fenntartható fejlődésre vonatkozó adatok közzétételét és terjesztését, az adatok előállításában érdekelt felekkel partneri kapcsolatok kiépítését és az erőforrások mozgósítását fogalmazta meg.

A fórumon elhangzott, hogy az adatokkal alátámasztható döntések meghozatalához bizonyos tényszámok nem állnak rendelkezésre. Így például száznál több ország nem vezet megbízható nyilvántartást a születésekről és a halálozásokról, és csupán az országok 41%-a állít elő adatokat a nőkkel szembeni erőszakról. A statisztikai tevékenység fellendítése érdekében az Afrikai Fejlesztési Bank mérlegeli, hogy a következő három év folyamán hozzájárul a kontinensen az adatgyűjtés fellendítéséhez; a Világbank vállalta, hogy 1960 óta működő intézménye, a Nemzetközi Fejlesztési Társaság (IDA) 78 országa számára támogatást nyújt a háztartási felvételek háromévenkénti végrehajtásához, éppúgy, mint a nemek helyzetét vizsgáló genderstatisztika fellendítéséhez. Az akcióterv a meglévő statisztikai rendszerek megerősítésén túl-

menően sikraszállt az új technológiák alkalmazásának elterjesztéséért.

A fórumon újító jellegű kezdeményezéseket is bejelentettek. Nagy-Britannia Nemzetközi Fejlesztési Hivatala az adatok dezaggregálására irányuló terveket indított újtukra, a sérülékeny csoportok jobb mérhetőségének elősegítésére; az ENSZ fenntartható fejlődési céljainak támogatására, a Big Data halmazaiban rejlő lehetőségek tisztázására létrehozott *Global Pulse* elnevezésű egyesülés egy természeti csapások kezelését támogató eszközt mutatott be; Latin-Amerikában az SDG megvalósításában érdekeltek tevékenységét egy újonnan alkotott, *datarepublica* elnevezésű online segédeszköz ismerteti. A résztvevők kiegészítésként *Nemzetközi térkép a nyílt adatokhoz* címmel tájékoztatást kaptak az adatforradalmat értelmezni és felhasználni szándékozó, a nyílt adatokat középpontba állító szerveződés tevékenységéről.

A fórum sajtótájékoztatóján Vukovich Gabriella, a Központi Statisztikai Hivatal elnöke, az ENSZ fenntartható fejlődési célok elérését támogató magas szintű partnerségi, koordinációs és kapacitásfejlesztési csoportjának társelnöke bejelentette, hogy a fórum következő ülését Dubajban rendezik meg 2018 végén vagy 2019 elején.

TÁRGYSZAVAK: fenntartható fejlődési célok, adatforradalom, Egyesült Nemzetek Szervezete

HOLKA LÁSZLÓ

45/2017

A hivatalos statisztika európai mesterfokozata a gyakorlatban: rövid távú célok és perspektívák

Živilė Aleksonytė-Cormier: European Master in Official Statistics in use: short-term goals vs. long-term vision

European Conference on Quality in Official Statistics (Q2016). Madrid, 2016. május 3. 1–10. p.

URL: <http://www.ine.es/q2016/docs/q2016Final00295.pdf>

Idén tavasszal jelennek meg a munkaerőpiacon az EMOS címmel is rendelkező első végzett statisztikushallgatók. Az Eurostat 2014-ben indította útjára a hivatalos statisztika európai mesterfokozata (*European Master in Official Statistics – EMOS*) címmel járó képzési kezdeményezését, amely a hivatalos statisztika hozzáadott értékeit tartalmazó tanmenet

¹ Ismertetésük: *Nemzetközi Statisztikai Figyelő*, 2015. 4. sz. 1–5. p.

teljesítését várja el a csatlakozó oktatási és más érdekelt intézményektől – értve ez alatt az Eurostat gyakorlati kódexében megfogalmazott minőségi követelmények teljesülését. Célja a nemzeti hivatalok, a tudományos műhelyek és az oktatási intézmények szorosabb együttműködése. Míg a tananyag törzsét a klasszikus statisztikának kell alkotnia, egyetértés van abban, hogy súlyt kell fektetni az adatforradalom következtében felszínre került új jelenségekre is. Az érintettek részéről megnyilvánuló érdeklődés következtében az Európai Statisztikai Rendszer Bizottsága 2014-ben megadta az EMOS címet az első tizenkét programnak. Egy évre rá kiadták a második felhívást a jelentkezésekre, tavaly odaítélve a címet is.

A már élő programokhoz kapcsolódó tevékenységek színessége mutatja, hogy az EMOS több egy kitüntetett címnél: egyetemek, nemzeti bankok és más adat-előállítók hálózatát is lefedi; a tevékenységek között előfordulnak műhelyviták, nyílt napok, nyári egyetemek, tematikus webináriumok. A távlatokat illetően az EMOS küldetése az is, hogy fellenítse a nemzeti statisztikai hivatalokban dolgozó munkatársak képzéseit.

TÁRGYSZAVAK: hivatalos statisztika, statisztikai képzés, életen át tartó tanulás

HOLKA LÁSZLÓ

Nemzetközi Statisztikai Figyelő

ISSN 2416-0814

Megjelenik évente négyszer
III. évfolyam 1–2. szám

Főszerkesztő

Rózsa Dávid

Főszerkesztő-helyettes

Pásztor Angelika

Rovatszerkesztők

Holka László (Társadalom)
Nádudvari Zoltán (Gazdaság)
Rózsa Gábor (Demográfia)

Olvasószerkesztő

Szuly Rita

Lapterv

Domonkos László

Kiadó

Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár
Budapest II., Keleti Károly u. 5.

Felelős kiadó

Fülöp Ágnes

A szerkesztőség elérhetősége

Telefon: +36 (1) 345-6406
E-mail: david.rozsa@ksh.hu

Honlap

http://konyvtar.ksh.hu/index.php?s=kiadvany_nsf

KSHKÖNYVTÁR

E számunk szerzői

BÁNDI MELISSA,

a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár
tájékoztató könyvtárosa

BEDECS ÉVA,

a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár
tájékoztató könyvtárosa

HAJNAL BÉLA,

a Debreceni Egyetem főiskolai tanára

HOLKA LÁSZLÓ,

a Központi Statisztikai Hivatal
ny. vezető főtanácsosa

HORVÁTH BALÁZS,

a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár
kutatástámogató könyvtárosa

KÁLMÁN RITA,

a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár
főosztályvezetője

NÁDUDVARI ZOLTÁN,

a Központi Statisztikai Hivatal
ny. főtanácsosa

PÁRI ANDRÁS,

az Emberi Erőforrások Minisztériuma
stratégiai referense

RÓZSA GÁBOR,

a Központi Statisztikai Hivatal
ny. főosztályvezető-helyettese

SZULY RITA,

a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár
kutatástámogató könyvtárosa

TÓTH ZSOLT,

a Soproni Egyetem Lámfalussy Sándor
Közgazdaságtudományi Karának docense